

LJUBLJANSKI
ZVON

3

LETNIK XLVII

1927

Vsebina zvezka za mesec marec:

1. Anton Lajovic: Zamišljeni pogledi na naše kulturno življenje . . . 129
  2. Joža Lovrenčič: Publius in Hispala. (Dalje prih.) . . . 137
  3. Ferdo Kozak: Možje . . . 145
  4. Ferdo Kozak: V črni noči . . . 146
  5. Janko Lavrin: Čehov in Maupassant. (Konec.) . . . 147
  6. Janko Glaser: Zimska . . . 157
  7. Wilfrid Hindle: Angleško pismo . . . 158
  8. Ferdo Kozak: Skrivnost naše hiše. (Konec.) . . . 159
  9. Vladimir Levstik: Hilarij Pernat. (Dalje prih.) . . . 170
  10. Dora Grudnova: Nocoj . . . 177
  11. Pastúškin: Samosilniku . . . 177
  12. Karel Dobida: Jesenska razstava . . . 177
  15. Književna poročila . . . 185
- Slovenska dela: Slovenski bijografski leksikon (Mirko Rupel). — Knjige «Goriške matice» (Koledar «Goriške matice» za leto 1927. — Naši kraji v preteklosti. — Joža Lovrenčič.) — Srbsko-hrvatska dela: Anton Bonifačič: Pjesme (Miran Jarc). — Nikola Mitrović: Zora u duši (Miran Jarc).
14. Kronika . . . 190
- Svetosavski hram v Beogradu (K. Dobida).
Na platnicah: Polemika. — Nove knjige.

LJUBLJANSKI ZVON

izhaja v posameznih zvezkih ter stane na leto 120 Din, za pol leta 60 Din, za četrta leta 30 Din, za inozemstvo 150 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 15 Din.

Na reklamacije se pošlje reklamirana številka brezplačno le tedaj, če se je ista reklamirala najkasneje en mesec po njenem izidu. Za poznejše reklamacije se mora reklamirana številka plačati.

Urejuje FRAN ALBRECHT.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo.

Upravništvo: Prešernova ulica št. 54.

Izdaja «Tiskovna zadruga», r. z. z o. z. v Ljubljani.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani (predstavnik Miroslav Ambrožič).

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

Anton Lajovic: Zamišljeni pogledi na naše kulturno življenje

(Ob motrenju programov Ljudske univerze v Mariboru.)

Ljudska univerza v Mariboru razvija zadnja leta živahno delo. Te agilnosti se iz srca veselim. Izrek «V začetku je bilo dejanje» vsebuje po mojih mislih globoko spoznanje o najvažnejših gibalih življenja. Vsako dejanje je rezultat življenskega človekovega vzgona, ki ga regulira ne toliko zavestno spoznanje, marveč odločilno le instinktivno občutenje prave smeri in pravega cilja. Vsakemu dejanju je pogon nezadovoljnost s trenutnim položajem in stremljenje po boljši ureditvi. V instinktivni izberi dejanja je vedno neka garancija za vsaj delno pravilnost zasledovanega cilja in izbrane poti. Zato je vsako dejanje dragocen motor življenja in četudi življenske prilike često povzročé, da rezultat dejanja ne leži vedno v isti črti, za katero je šlo instinktivno spoznanje, uravnajoče smer dejanja, mi je vsako dejanje vendarle silno dragoceno in ljubo.

Zato mi ne pride na misel, da bi hotel s sledečimi kritičnimi mislimi zaustaviti veselo agilnost Ljudske univerze, in bi rajši sam sebi dopuščal misel, da so moja kritična premišljanja zmotna, kakor pa da bi hotel obtežiti zanosno in poleta polno delo Ljudske univerze.

Vendar pa mislim, da bo koristno, da ob optimističnem naporu Ljudske univerze za trenutek ustavimo korak, da po Župančičevo «izmerimo daljo in nebeško stran».

Vsako dejanje, zlasti kulturno, je pogon v bodočnost, toda temu vzponu se vedno sočasno upira težka peza tradicije in njenih zavestnih in nezavestnih idealov. Tako je normalno, da nobeno dejanje, če je započeto še s tako veliko dinamično silo, ne vede nikdar v premi črti do cilja, marveč se v svojih posledicah okrene na stran v vijugi. V paralelogramu sil, katerih eno komponento tvori zagon dejanja, drugo pa ogromna sila tradicije, je rezultanta

v vedno manjšem kotu nagnjena h komponenti tradicije, čim manj se je človek dejanja odtrgal od tradicijonalnih spon.

Iz tega razloga se mi zdi važno in mogoče tudi koristno za večjo uspešnost prizadevanj mariborske Ljudske univerze, če poskusimo analizirati vplive in odnos tradicije k ciljem, ki jih mora zmiselno zasledovati Ljudska univerza. Mogoče se nam posreči natančneje in jasneje pogledati ta cilj, zmanjšati kvarne vplive tradicije in s tem skrajšati pot do cilja.

*

Zase sem prepričan o globoki smotrenosti vsega svetovnega dogajanja. Zakaj tvorec in oblikovalec zgodovinskega dogajanja ni nikdo drugi kot človek, ne kot posameznik, temveč kot človeška družba. Vse, kar imenujemo življenje, ni drugega kot množica življenskih realnih odnosov med ljudmi kot posamezniki in pa kot socijalnimi skupinami. Vsebine našega življenja nikakor ne tvori narava, ki nas obdaja, tudi je ne tvorijo razni elementarni dogodki v naravi, dasi je res, da tudi narava in njene spremembe ob sebi umevno vplivajo na zadržanje človeka in človeške družbe. Saj je občutljivost ena glavnih lastnosti vsakega živega bitja. Vendar so narava in njene izpremembe le mehanični povodi za življensko reakcijo človeka in ta reakcija, ki se vedno odnaša na soljudi v družbi, je prav za prav jedro življenja. Življenje naroda ni nekaj izven nas ležečega in izven nas snujočega, ni neko tuje misterijozno bitje, temveč mi sami, vsak izmed nas je njega tvorec in oblikovalec. To spoznanje je dragocen vir življenskega optimizma za vsakega izmed nas, zakaj vsakdo je o sebi lahko prepričan, ne samo da je sposoben vplivati na življenje naroda, temveč da s svojo aktivnostjo in pasivnostjo neprestano v resnici tudi oblikuje to življenje in mu daje v konkretnem trenutku karakterističen del njegove fizijognomije.

Nasičenost z dosedanjimi oblikami življenja, «svéta» nezadovoljnost z obstoječimi prilikami in stremljenje po izpremembi, naravno po izpremembi na boljše, povzroča aktiviteto ne samo posameznika, temveč tudi celih socijalnih skupin in narodov. Instinktivno občutje cilja in prave smeri daje svetovnemu dogajanju smotrenost in utemeljenost.

Zato vidim v vseh velikih revolucijah, kakor seme v jedrcu, vsebovano kal bodočega visokega razvoja človeške družbe.

Francoska revolucija in svetovna revolucija, označena po zadnji svetovni vojni, imata, primerjani med seboj, podobno dalekosežen pomen. Francoska revolucija je osvobodila človeka kot posamez-

nika in v nadaljnjem razvoju je bil rezultat njen razvitek osebne-
nega individualizma, ki je osnovna kulturna črta 19. sto-
letja. Svetovna vojna je osvobodila narode, nje posledica je
razvitek individualizma socialnih grup, individu-
alizma narodov. Od francoske revolucije smo torej prišli v indi-
vidualizmu za znamenito stopnjo više, namreč od osebnega do
socialnega individualizma. Karakteristična poteza življenja se
zdi njegova paradoksnost: izrazito poudarjanje osebnega indi-
vidualizma je s paradoksnostjo vodilo do spoznanja, da
misel o človeku kot posamezniku ni drugega nego abstrakcija in
da si človeka v njegovi duševni celotnosti ni mogoče misliti dru-
gače kot v družbi in to v oni, ki je po naravnih prilikah življenja
edino naravna, namreč v istojezičnem narodu. Kakor vodi vsak
razvoj človeka kot posameznika do onega štadija, v katerem se
določno in jasno zave samega sebe, tako se zdi, da svetovno do-
gajanje z neko nujnostjo sili vsak narod k individualizaciji, k
zavesti samega sebe. Razvoj življenja človeške družbe kaže, da
družba živi tem popolnejše življenje, čim bolj razvite posamez-
nike ima med seboj in čim večje je njihovo število. Nujna pred-
postavka obstoja družbe je različnost smeri, v katere so ljudje
nadarjeni in dinamična različnost talentov. Čim bolj se posa-
meznik razvije, tem ostreje se pokažejo njegove razlike, ki so
obenem odlike.

Popolnoma analogno sklepam, da čedalje višji razvoj narodov
nujno vodi do njihove individualizacije. Individualizacija pa po-
menja do neke mere nasprotje s svojim sosedom in tako nastopijo
bodisi v razvoju posameznika, bodisi v razvoju narodov neke faze,
v katerih se nasprotje enega individua napram drugemu zaostri
celo v sovraštvo, kar pomeni ekstremno točko individualizacij-
skega procesa. To je v narodovem individualiziranju faza imperi-
jalističnega nacijonalizma. Preko te neizogibne faze se zdi, da gre
pot vseh narodov na svetu v neko novo višjo obliko sožitja, katera
nam je sicer danes še nejasna, čije konture pa se zdi, da se že
kažejo.

Francoska revolucija kakor tudi svetovna revolucija sta kot
prvi rezultat in prvo stopnjo razvoja vedli s seboj: prva politično
osvoboditev posameznika, druga politično osvoboditev naroda
kot socialne individualitete. Vendar politične osvoboditve ne v
enem ne v drugem slučaju ni mogoče smatrati kot končni cilj,
temveč samo kot sredstvo. Francoski revoluciji sledeče stoletje
je v polni meri razvilo stvarilne sile človeka kot posameznika. Ta
razprostitev posameznika je bil pravi in globoki zmisel francoske

revolucije. Koncem 19. stoletja pa so življenske prilike evropskih narodov tako dozorele, da je zdravi instinkt narodov čutil, da so bodoči obliki življenja človeške družbe v kvar suženjske razmere, v katerih je živela cela vrsta evropskih narodov, in da to suženjstvo tvori glavno zaviro za razprostitev vseh stvarilnih sil, spečih v zatiranih narodih. Instinktivno se je rodilo spoznanje, da bodo osvobojeni narodi, čim razvijejo svojo samozavest in se ostro individualizirajo, tvorili v novi obliki sožitja narodov, ki jo je imela stvoriti bodočnost, isto dragoceno članstvo kakor je tudi posameznik, individualizirano razvit, bil socijalni grupi v narodu tem dragocenejši, čim individualnejši in različnejši, ker s tem odličnejši.

Osvoboditev zaslužjenih narodov ni bila mogoča drugače, kot s krvavo svetovno vojno, zakaj ni poroda brez krvi.

Svetovna vojna je osvobodila tudi nas ter nas privedla v lastno državo. Toda slabo bi gledali, če bi mislili, da je za nas vse doseženo s tem, da smo politično svobodni. Slabo bi gledali, če bi mislili, da sme sedaj še naprej vse naše življenje potekati, razen v novem državnem tiru, po starih potih, ter da ne smemo dirati v vse ono, kar smo starega prinesli v novo državo. Zmisel revolucije je namreč bil ta, da se razprostimo ne samo politično, temveč da po možnosti vržemo raz sebe vse, kar je moglo zavirati naš individualni razvoj. Naša dolžnost je torej bila, zatreti vse, kar bi nas delalo kulturno enostranske, torej zatreti preponderantni vpliv nemške kulture.

Smatram torej, da je naša historična dolžnost, ki jo nam nalaga zmiselnost in smotrenost svetovnega dogodevanja, da zatremo v sebi prevalenco nemškega duha in njegove kulture.

Tej negativni historični dolžnosti korespondira na drugi strani pozitivna zaveza: z naglico in intenzivnostjo nadomestiti poznanje evropskih kultur, ki so nam bile do sedaj zaprte, in tako spoznavajoč druge narodne individue v njihovih značilnih vrlinah in slabostih, priti končno do spoznanja samih sebe in do samozavestne cenitve lastne vrednosti ter do optimističnega poleta v ustvarjanju lastne narodno-individualne kulture.

*

Ob ponovnih prilikah sem že poudarjal, da ni mogoče gledati na evropske kulture pravilno drugače, kakor narodno-individualno. Dasi je mogoče res, da te kulture za površen pogled, recimo kakšnega Azijata, nosijo nekatere skupne črte, vendar je pri bližjem spoznavanju njihova različnost večja nego podobnost.

Ta različnost se izrazito kaže celo v glasbi, ki se zdi marsikomu mogoče najbolj občečloveška umetnost in zato najmanj diferencirana po narodih.

Značilna lastnost človeškega duha in opora njegovi slabosti je njegova zmožnost abstrahiranja in unificiranja. Da si more preobilico življenskih vtisov, ki ga viharno preplavljajo, urediti, ima človeški duh potrebo iz te množine poiskati skupne poteze in jih poenostaviti v preprosto formulo, katera mu je kot sidro, da z njim vzdrži svojo pozicijo v burnem valovanju življenja. Čim manjša je orijentiranost človeka v življenju, čim manj izkustvenega konkretnega materiala ima na razpolago, tem bolj je človek nagnjen gledati vse življenje poenostavljeno in nekomplificirano. Nezavedna in nekontrolirana abstrakcija in mehanično naivno operiranje z njo je najbolj razvito v primitivnih kulturnih stopnjah narodov in ljudi. V višje razviti kulturi šele človek dobi pogum, da s pomnožitvijo svojih izkustev podira dotlej vajene primitivne abstraktivne formule in stremlje po živahnejšem spoznanju, katero se sicer končno tudi dvigne do abstraktivne, toda pravilnejše in živejše enote. V našem kulturnem stanju smo še preveč v dobi primitivne enotnosti, zato se mnogim izmed nas zdi evropska kultura kot nekako čisto homogeno ozračje, čigar gibanje da se vrši po vsi Evropi enako in ki zato domnevno pušča nad vsemi evropskimi narodi iste življenske rezultate. Z veliko težavo le se polagoma širi spoznanje o različnosti tudi evropskih narodnih kultur. Spoznanje, ki pa je seveda mogoče samo pri onih, ki imajo zadosti bogato konkretno znanje evropskih narodnih kultur, zlasti v področju umetnosti.

*

Ideal države, kot ga je stvorila Heglova šola in ki je tako mogočen zlasti v naziranju Nemcev o državi, naziranje, ki državo naravnost divinizira, ta ideal ni moj ideal. Zakaj pogled na kompetenčne sfere, ki jih današnji duh časa v Evropi daje državam, kaže natančno, da udejstvovanje držav urejuje le majhen del življenja narodov. Vse ustvarjajoče življenje naroda, zlasti pa njegovo duševno ustvarjanje na znanstvenem ali umetnostnem polju, leži v jedru izven države in je prepuščeno narodu samemu. Država ga more le bolj ali manj pospeševati ali ovirati, nikakor ga pa ne more nadomeščati.

Zame je država samo sredstvo, je organizacija za ohranitev in ureditev narodovega življenja in za njegovo obrano pred zunanjimi napadi.

V slednjih pogledih pa je država za narod vitalnega pomena. V življenskem interesu naroda je zategadelj, da lastno državno

organizacijo izvede in okrepi tako, da je sposobna na najenostavnejši in na najučinkovitejši način vršiti svojo nalogo.

Mi smo si s svobodno odločitvijo organizirali svojo državo Srbov, Hrvatov in Slovencev. Njena sila je identična z našim interesom. Njena okrepitev je naša okrepitev. In zato nastane vprašanje, kako tako okrepitev doseči še razen tega, da najdemo za svojo državo prikladno organizacijsko obliko. Država je močna, čim bolj je narod kulturno potenten, ki v njej živi. Intenzificiranje naše duhovne in moralne kulture je torej izmed glavnih nalog, ki nas zadenejo tudi v pogledu okrepitve države.

Druga nič manj važna naloga je razvoj naše državne zavesti.

Nekaterim naših ljudi se zdi, da je ta razvoj mogoče pospešiti v bistvu z *negacijo* preteklosti, torej z negacijo slovenstva kot nečesa separatističnega, razločujočega in s poudarjanjem jugoslovanstva kot antiteze k slovenstvu.

Meni se vidi to vprašanje v čisto nasprotni luči. S tem, da smo Slovenci s Srbi in Hrvati organizirali svojo državo, smo stopili v višjo organizacijo, iz dosedanje narodne organizacije v mednarodno organizacijo, združivšo nas tri, Srbe, Hrvate in Slovence, na višji ploskvi organizacijskih oblik.

Naša državna zavest naj se torej vznaša na to novo višjo organizacijsko obliko in more biti le v tem, da dosedanjim socijalnim in narodnim zavestim Slovence, Srba ali Hrvata dodamo novo višjo vsebino. Vprašanje naše državne zavesti je torej, po mojem, vprašanje ne negativno, temveč pozitivno, ker je treba, da dosedanjim zavestim, ki so naravno izrasle in katerih logični in naravni razvoj je končno nujno vedel ravno do ustanovitve skupne države, da tem zavestim pridodamo novih umstvenih in čustvenih vsebin. Nova državna naša zavest vsebuje ne le razumsko spoznanje o vitalni važnosti nove državne tvorbe za naše narodno življenje, temveč se mora tako razumsko gledanje podkrepiti s takimi čustvenimi odnosi do države, ki jo afirmirajo brez pomisleka in brez dvomov o njeni potrebnosti in koristnosti za naše narodno življenje. Ti čustveni odnosi morajo končno kulminirati v enem mogočem čustvu: v ljubezni do te države.

Pota pa, ki vodijo do razvitka take čustvenosti, so vse prej kot enostavna, temveč so raznolika kot je življenje raznoliko.

Kakor pa ni mogoče priti do simpatičnega odnosa k sočloveku, dokler ga ne poznam, prav tako ni mogoče misliti, da bi nas tri: Srbe, Hrvate in Slovence — povezale močne in rastoče čustvene vezi simpatije ali ljubezni drugače, kakor s tem, da se čim bolj in čim natančneje spoznamo.

In nič, mislim, ni bolj prikladno za zблиžanje naroda z narodom, kot če jih približamo v onem, kar ne more biti drugačno kot simpatično, namreč če jih približamo v njihovih duševnih tvorbah, zlasti pa v njihovih umetniških stvaritvah, v katerih se narodova psiha gotovo razkriva najčisteje in najsimpatičneje.

Za nas Slovence specijelno pomenja takšno približanje dragocen pridobitek ne samo v pogledu okrepitve naše državne zavesti in s tem države, temveč nič manj tudi v obogatitvi in razprostitvi našega duha, v kolikor je enostransko in s tem škodljivo impregniran z zapadnjaštvom.

Jasno se mi pa zdi pri tem, da zadenejo te kulturne in obenem državne naloge le Slovenca, ki se čuti kot takega, in da se to naše prizadevanje ne more nanašati niti na naše Nemce, niti na one, ki so orijentirani protislovensko, na nemškutarje.

*

Ljudska univerza v Mariboru si naroča za svoje muzikalne prireditve nemške umetnike iz Gradca, naroča si nemškega profesorja umetnostne zgodovine, da našim ljudem predava v nemščini in naši ljudje v Mariboru čutijo posebno zadoščenje, da so take prireditve sijajno obiskane, zlasti tudi, da jih v znatnem številu posečajo mariborski Nemci.

Je-li ta prizadevanja mogoče smatrati za smotrena, če jih gledamo iz daljne in ne lokalne perspektive?

Vabiti nemške umetnike iz Gradca, da našim ljudem posredujejo francosko glasbo, dočim imamo n. pr. v Zagrebu izborne domače umetnike na razpolago, ki bi, nadvse verjetno, utegnili francoskega duha boljše utelesiti nego Nemci, se mi zdi kratkovidno početje. To početje v svojem rezultatu ne pomenja drugega, kot da naj si naš štajerski inteligent še naprej prav tako kot pred prevratom išče in najde svojo kulturno orijentacijo v dasi bližnjem, a po svojem duhu le provincionalnem nemškem Gradcu. Ta kulturna taktika se mi zdi zgrešena na dve strani. Po eni strani, ker ne vidi historičnega zmisla, ki je bil v tem, da smo se iztrgali nemški politični sužnjosti in da bi se prav tako morali odtrgati od nemške kulturne prevalece. Vezanje kulturnih stikov med Mariborom in Gradcem ni drugega, kot hoteti kolo zgodovine zavrteti nazaj in to tem bolj, čim bolj je dejstvo, žalostno, a, žal, resnično dejstvo, da osemletna doba po prevratu z vsemi strahotami svetovne revolucije ni bila sposobna naših štajerskih rojakov dovoljno odtrgati od njihove germaniziranosti in jih napraviti narodno samozavestne in odporne proti nemškemu kulturnemu in gospodarskemu pritisku. Zdi se mi slabost in naivnost,

če hoče kdo v navezanju umetnostnih stikov med Gradcem in Mariborom videti za slovenski kulturni razvoj pomenljivo dejanje. Narobe, jaz bi ga stigmatiziral kot za pogrešno in škodljivo dejanje, za korakanje nazaj in s tem izgubo tempa v našem razvoju.

Druga napaka takega početja je opuščanje kulturne zveze z našimi kulturnimi centri, katero ima za posledico, da je izostalo dejanje, ki bi bilo sposobno poglobiti čuvstvene odnose med Mariborom in enim naših kulturnih centrov v državi in s tem pripomoči do naraščanja naše državne zavesti in narodne samozavesti.

Seveda, če bi bili vabili n. pr. Zagrebčane, bi bili mariborski Nemci izostali od prireditve! Toda v kakem našem interesu je udeležba ali izostajanje mariborskih Nemcev!?

Naša naloga je, da ustvarimo svojo slovensko kulturo. Čim boljša bo, tem boljše za našo državo. Ne more nas alterirati, če jo naši Nemci ignorirajo ali pa jemljó na znanje, zakaj v naši novi državi ni naša stvar, da iščemo Nemcev za sodelovanje, marveč je stvar naših Nemcev, da se oni ponudijo na sodelovanje in s tem priznajo novo situacijo, ki je nastala radi prevrata. Dokler tega nočejo storiti, je na nas, da sami z energijo in požrtvovalnostjo orjemo svojo kulturno njivo. Če Nemci pokažejo zanimanje za naša kulturna prizadevanja, bi jih bilo nespametno odbijati. A nespametneje bi bilo, hoditi k njim po njih sodelovanje in jim za njih interes za naše stvari celo ponujati in dajati plačilo.

V takem početju vidim naivno nerazumevanje historičnih dolžnosti, ki nam jih nalaga svetovna revolucija, po drugi strani pa razkazovanje velikega pomanjkanja samozavesti, volje do lastnega dela in pa požrtvovalnosti.

Napačna se mi vidi misel, ki jo kaže praksa mariborske Ljudske univerze, ko da je vseeno, s katero kulturo pitam naše ljudi, zlasti one, bivajoče na meji, kjer je nemška kulturna penetracija razumljivo najmočnejša, napačna je praksa, ki misli: eh kaj, kultura je kultura, umetnost je umetnost!

Ta praksa prerada prezre, da tudi umetnostno in kulturno življenje naroda ni nekaj zase izoliranega, da tudi to življenje le služi in da ima zadoščati konkretnim življenskim potrebam naroda, potrebam, ki jih kaže današnja naša svetovna situacija.

Te potrebe, rojene iz te situacije kakor tudi iz historične nujnosti, ki sledi za nas iz svetovne revolucije, pa so: ostro kulturno

individualiziranje našega naroda, naša kulturna osvoboditev od nemštva in hkratu s tem zблиžanje in vezanje s kulturami Srbov in Hrvatov. Tako zблиžanje in vezanje, če bi bilo tudi še tako močno, nikakor ne pomeni kulturne konfundacije, temveč samo medsebojno profuzijo in s tem individualno okrepitev.

Joža Lovrenčič: Publius in Hispala

(Nadaljevanje.)

V.

Lepo pomladno jutro se je razlilo čez Rim in najmanjši izmed sedmerih gričev, Kapitol, je oživel. Na zapadnem njegovem vrhu—arx so mu rekali—so auguri opravili daritev pred sestankom senata v imenu konzulov in ugotovili ugodna znamenja; onkraj predola, ki je bil zarasel v senčnat gaj, se je dvigal drugi vrh, Capitolium, s svetiščem najvišjega boga Jupitra Maksima Optima.

Pred tretjo uro se je nabrala že velika gneča spodaj na Foru v zapadnem kotu ob Saturnovem templju, kjer se je začel vzpenjati Clivus capitolinus in se v ovinkih vil ob stebrih in skozi Fornice-arkade proti Jupitrovemu svetišču. Edina pot je bila to, ki je vodila na Kapitol in so jo smatrali kot začetek, oziroma konec Svete ceste —, ki se je iz jugovzhoda zgubljala v Forum in prešla tu v Kapitolski klanec.

Med gnečo, ki se je gručema rédila v Clivus, je prevladoval ženski svet, čakajoč, da začnejo prihajati senatorji in jih sprejme s primernimi pozdravi. Vse ženske od kraja so bile oblečene po predpisih, tako da ni nudil Forum pisane slike pomladne livade. Edino v kakovosti blaga, iz katerega so bile njihove palle, so se ločile, a razliko bi moglo opaziti le izurjeno oko trgovca Manga, ki je bil tudi med množico v družbi obeh Atinijev. Ksenon Veneficus je na drugem koncu opazoval s tonzorjem Trolom, kako je z ustnicami, lici, obrvmi in kako z lasmi, kolikor so se dali videti, ter ugotavljal ob slednji, ki je šla mimo njiu, kaka mazila in dišave rabi. V bregu že sta stala v krogu vrstnikov oba Cerinnija in vzbujala ž njimi pozornost, ker so bili najglasnejša gruča, ki je vsako toliko prasnila v gromek smeh. Anonima ni bilo nikjer videti. Ženske iz Tovarištva so bile tudi razdeljene na vse strani in ni bilo gruče, kjer bi ne bila katera zraven in netila navdušenja . . .

Kmalu po treh so se zbrali na Foru v svojem zbirališču senakulu senatorji in ko je dal znanilec znamenje z medeno trobljo, so se častitljivi državni očetje, oblečeni v bele, s škrlatom obrobljene

toge in obuti v senatorske rdeče čevlje, uredili in resno stopali čez Forum proti Kapitolskemu klancu.

Med množico je zašumelo, zavrelo in vzvalovila se je in zaslišali so se klici proti Oppijevemu zakonu in zanj, a ti slednji so morali prenehati, ker kakor hitro se je kdo upal zagovarjati nazadnjaško odredbo, so ga obkolile ženske bojevnice za svobodo in ga prisilile, da je vzklikal z njimi...

Vso dolgo pot so ženske vzklikale, posamezne pa so se bližale, kot že druge prej ob vhodih na Forum, senatorjem in veljavnim možem in jih prosile, naj zastavijo ves svoj vpliv in jim pripomorejo sedaj, ko je država v najlepšem razvoju in se je naselilo spet blagostanje med narod, do svobode okusa v izberi oblek in nakita.

«Dvajset let smo prenašale omejitve, dovolj je!»

«Potrpežljivosti je bilo več kot preveč, skrajni čas je, da postanemo spet rimske meščanke!»

«Sužnje, ki jih privedete iz barbarskih dežel, se nam smejejo in se norčujejo iz nas!»

«Ali morete to trpeti?»

«Ali je to vaše spoštovanje žene?»

«Glejte, kaj boste govorili!»

«Pa se bojujte brez nas, širite brez nas meje in slavo države!»

«Smejte se, o, ne boste se dolgo!»

«Po Sabinke da pojdete spet! In če pojdete po Macedonke in Ilirke, Rimljanov vam ne bodo rodile!»

Od prošenj do groženj so se vrstili vzkliki in one senatorje, ki so jim obljubili pomoč, so slavile v izbranih besedah, drugi so pa morali poslušati in prenašati vse mogoče pikrosti in ne stražniki — tresviri capitales — ne edili, ki so stopali s senatorji, niso mogli prepričati žalečih izbruhov razburjenih ženskih duš. Drug za drugim so neodločeni stopali na Kapitolijski stopnicah in med stebriščem v srednjo ladjo, kjer je stoloval Jupiter, iz gline narejen, v obraz rdeč, ker je bil pobarvan z minijem, oblečen v tuniko, v katero so bile zlato vezene palmov veje, a ogrnjen v škrlatno, z zlatom pretkano togo. Poklonili so se mu in se priporočili obenem tudi Minervi, ki je domovala pod isto streho v ločeni ladji na desni strani, in Junoni, zaščitnici matron, ki je v ladji na levi tačas sprejemala še svoje verne čistilke.

Edini, ki je miren vstopil v svetišče in imel obraz ko izklesan iz marmorja, in ga ni mogla geniti ne prošnja, ne razburiti sramotilen klic in psovka, je bil konzul Marcus Porcius Cato. Po starosti in službi so zasedli svoje prostore v klopih senatorji, njim nasproti pa magistrati: pretorji, kvestorji, edili na kurulskih ali

kvestorskih stolčkih. Ljudski tribuni so pa stali ob vratih, ki so bila odprta.

Ljudstvo je vrvelo pred svetiščem. Obmolknilo je, ko je videlo, da so senatorji zbrani in da začno vsak čas razpravljati. Kdor je mogel, se je preril pod stebrišče in v bližino vrat, drugi so pa, opazovaje na pročelju glinaste kipe bogov, med katerimi se je v sredini v kvadrigi vozil Jupiter, potrpežljivo čakali, kdaj ujamejo prvo besedo.

Konzul M. Porcius Cato je vstal. Poklonivši se Jupitru in na desno in levo, pri čemer je še z ljubečim pogledom objel vse trofeje rimskega junaštva, ki so visele po stenah, je z globokim glasom spregovoril:

«Patres conscripti! Po starem običaju sem pred letom s svojim kolegom otvoril v tem svetišču kot konzul sejo in po istem običaju odvarjajoč zadnjo, vas pozdravljam z željo, da bi tudi ta zadnja seja, ki jo vodim še kot konzul, bila v dobro rimskemu narodu in po godu nesmrtnim bogovom.

Predmet razpravljanja je predlog tribunov Lucija Valerija in Marka Fundanija, ki sta ga stavila tudi pred narodom, in se glasi: «Zakon Gaja Oppija, omejujoč žensko svobodo v kretanju, obleki in nakitu, naj se ukine.»

Čutim dolžnost, patres conscripti, da spregovorim uvodno besedo k stvari in vas prosim pozornosti.

Kviriti, če bi slednji izmed nas skrbel in gledal, da bi doma pri svoji lastni ženi uveljavil svojo moško pravico in dostojanstvo, potem bi nam ženske ne delale toliko preglavic. Tako pa je naša prostost in svoboda, ki jo je že doma premagala nebrzdanost žen, tudi tu toliko kot poteptana in uničena, in ker se nismo mogli vsak zase postaviti posameznici po robu, trepečemo zdaj pred vsemi! Odkrito povem: Kot bajko, kot izmišljotino bi smatral, če bi mi kdo pripovedoval, da so se na tem in tem otoku ženske zarotile in pokončale vse, kar je bilo moškega. In vendar bi utegnilo biti res, ker slednja vrsta ljudi utegne biti skrajno nevarna, če se nemoteno zbira in druží in kuje tajne naklepe. V danem primeru si sam nisem na jasnem, kaj je to pot hujše in večje zlo: dejstvo samo, da je prišlo do tega razpravljanja, ali vzgled, ki ga s tem damo zanamcem. Prvo se tiče nas konzulov in ostalih uradnikov, drugo pa vas, kviriti! Vaša dolžnost je namreč, kviriti, ki glasujete in odločate, da pretehtate, jeli predloženi predlog državi v korist ali ne, na rovaš nas pa gre ženski hrušč in trušč — naj se je pojavil sam od sebe ali naj sta ga vidva, Marcus Fundanius in Lucius Valerius, povzročila, hoteč si pridobiti ljudsko naklonjenost. V tem

primeru pade na vaju sramota, na nas pa, če si damo sedaj vplivati po ženskah in sprejmemo zakon.

Povem vam, kviriti, nisem kazal zadrege, ko sem prišel na Forum in padel med žensko gnečo, a sram me je le bilo in če bi ne gojil spoštovanja do častitljivosti in dobrega slovesa posameznic, da bi se jim ne rogali, češ, konzul jo je pozval k redu, bi jih prijel: «Kako obnašanje je to, da se klatite po cestah in se gomilite na trgih in nagovarjate tuje može? Li niste mogle doma prositi svojih lastnih mož? Ste li prijaznejše na cesti do tujih mož kot pod lastno streho do svojih? Li ne veste, da bi niti doma, če bi se držale v pravih mejah, ne smele vprašati in se brigati, kaki zakoni se sprejemajo ali odpravljajo!» — Kviriti, po volji naših pradedov bi ne smele ženske ničesar, niti čisto zasebnih stvari ne, opravljati brez moške navzočnosti, pokoriti bi se morale v vsakem slučaju svojim očetom, bratom, možem! Mi pa jim izročimo, kakor kaže, celo državno krmilo, prepustimo jim Forum in ljudske zборе in volivne shode, da bodo same vse odločale. Vprašam vas, kviriti, kaj delajo sedaj drugega na cesti in trgih, ko da odobrujejo predloge ljudskih tribunov in glasujejo za odpravo neljubih zakonov. Pustite pri teh nepremišljenih bitjih, da, nebrzdanih stvarih, enkrat vajeti iz rok, in upajte, da se bodo brez vas same krotile in umirile! Nравnost in zakoni so lahek jarem, njim so v spotiko. Neomejeno svobodo — pravo ime ji je razuzdanost — zahtevajo. Če dosežejo to, pred čim bodo še obstale?

Pomislite, koliko zakonov je, s katerimi so naši pradedje brzdali žensko neugnanost in jo krotili, a vendar jih še kljub vsem vezem komaj obvladujete. Če vam sedaj vez za vezjo raztrgajo in izviijejo iz rok in postanejo vam enakopravne, menite-li, da boste mogli vzdržati med njimi? V trenutku, ko postanejo vam enakopravne — bodo že nad vami! Toda ugovarjali boste: ‚Saj zahtevajo le, da se ne sklene nič novega proti njim! Ne prosijo za kako posebno pravico, le proti krivici nastopajo!‘ Ne, ne, počasi! Ko odpravljate zakon, ki ste ga sami odobrili in se je skozi dolgo vrsto let obnesel, rahljate že celo vrsto drugih! Nikak zakon ni vsem pogodi, a gre za to, jeli večini in celoti koristen. Če sme slednji ono postavo, ki mu je osebno napoti, omajati in odpraviti, kaj je treba potem predlagati obče zakone? Da jih bo oni, ki mu ne bodo všeč, ob prvi priliki odpravil? — Rad bi vedel, kaj je bil prav za prav vzrok, da so drle žene vse iz sebe na ceste in Forum in jih ni bilo mogoče odgnati? Mar da bi prosile, naj bi čimprej spravili njihove očete, može, brate iz Hanibalovih rok z odkupnino? Mar da bi slovesno sprejele idejsko Mater, ki jo je prinesla naša ladja iz

Pessina v Frigiji? Le najmanjši razlog bi rad poznal, ki bi opravičil željo in nastop v prid lepotičju!

„V zlatu in škrlatu se hočemo bleščati,“ — pravi ona tam — „ob slavnostnih dneh in delavnikih se hočemo voziti, kakor da bi triumfirale nad premaganim in odpravljenim zakonom, nad glasovi, ki smo vam jih odvzele; potrata in razkošje ne smeta poznati mej in mere.“

Često ste me že slišali, kviriti, tožiti o potratnosti žena in mož, in sicer ne samo neuradniških, temveč tudi oblastniških, in tožil sem tudi, kako razjedata dve nasprotujoči si strasti, skopost in potratnost, naš narod; kuga sta, ki uniči še tako mogočno državo. V čim boljšem položaju je od dne do dne država, čim bolj se širijo naše meje — v Grški in v Aziji smo se že ustalili, ki sta pogreznjeni v samo slast, — tem bolj se bojim, da nas oni strasti upropastita. Kar sta skopost in potratnost ob različnih zmagah prinesla k nam, vse nam je v kvar! Kot sovražnike, verjemite mi, so prinesli različne kipe iz Sirakuz v naše mesto zmagovalci. Kamor stopim, slišim, kako hvalijo korintske in atenske umetnine, a se smejejo in norčujejo iz glinastih rimskih bogov na naših pročeljih. Meni so ljubši naši dobrotljivi bogovi in dobrotljivi, upam, nam ostanejo vsevdilj, če jih pustimo na njihovih mestih! Za časa naših očetov, kviriti, je skušal Pyrrhus po svojem odposlancu Kyneju pridobiti z bogatimi darovi zase ne samo mož, temveč tudi žene. Tedaj niso še poznali Oppijevega zakona, ki bi omejeval razkošnost, in vendar ni ne ena ničesar sprejela. Kaj menite, zakaj ne? Pač iz onega vzroka, radi katerega naši pradedi niso ničesar sklenili. Tedaj ni bilo razkošnosti, ki bi jo bilo treba omejevati. Kot moramo prej poznati bolezen nego zdravilo, so strasti starejše od postav, ki naj jih krotijo. Kaj drugega naj bi poklicalo v življenje Licinijev zakon glede obsega zemljišč, določenega na pet sto juter, nego pohlep, priti do ogromnih posestev? In kaj drugega oni Cincijev zakon proti podkupovanju in darovom, nego okolnost, da se je uvedla obveznost davkov? Ni tedaj nič čudnega, da niso v onih časih poznali ne Oppijevega zakona ne kake druge postave, s katero bi omejevali potratnost žena, ko niso sprejemale ne zlata ne škrlata, pa naj so jim ga vsiljevali. Kaka gneča odjemalk bi se trla danes okoli Kyneja, če bi hodil po mestu in ponujal svoje podkupljive darove! ...

Priznati moram, da ne morem in ne morem pri zahtevah naših današnjih žena najti pravega vzroka in ne smotra. Recimo, da je nekaj naravnega, sramovati se ali jeziti, če ti ni nekaj dovoljeno, kar je dovoljeno kateri drugi — a povejte mi vendar, kako bi se mogla ob enotni noši posamezna bati, da bi jo utegnilo kaj spraviti

v zadrego? Najhujše je, če se kdo varčnosti ali ubožnosti sramuje, a pred obojim vas varuje zakon, ker nimate onega, česar ne smete imeti. „Pa ta enakost mi je zoprna!“ ugovarja ona bogatinka. „Zakaj bi se ne smela pokazati v bleščečem se zlatu in škrlatu? Zakaj smejo druge skrivati po tej postavi svoje ubožstvo, da je videti, kakor da bi mogle imeti, če bi smele, nekaj, česar ne bi mogle imeti!“

Hočete mar, kviriti, dopustiti, da se razpase ono tekmovanje med rimskim ženstvom kot bi ga rade bogatinke, ki bi se hotele nositi tako, kakor bi se ne mogla nobena druga, kar bi povzročilo, da bi segale ubožnejše preko danih moči, ker ne bi hotele zaostajati in se predajati posmehu? Vedite, kakor hitro se začne katera sramovati, ko se ne bi smela, se ne bo sramovala, ko bi se morala! Ona, ki bo imela sredstva, se bo opravila in si omislila vse po svoji ljubi volji, druga, ki sama ne bo zmogla, bo prosila in silila v moža. Ubogi mož! Ustreči mora ali pa bo lepega dne videl, da ji je ustregel drugi. Menite, da ne? Saj so vendar danes nadlegovale tuje moče v hujši zadevi, ko so jih prosile, naj glasujejo v njihovem smislu, in slišal sem obljube. Tako nastopajo proti svojemu možu, proti njegovemu premoženju in proti lastnim otrokom. Neugnanke! Isti trenutek, ko preneha zakon, ki omejuje izdatke tvoji ženi, jih ji sam ne boš mogel nikdar več omejiti. Ne mislite, kviriti, da pride spet kdaj do razmer kot so bile, ko ni bila še Oppijeva postava potrebna! Boljše je zlikovca ne zatožiti kot oprostiti ga; neomejena razkošnost bi bila znosnejša, nego bo sedaj. Uklenjena zver, ki se reši vezi, besni vse hujše, kviriti. — Jaz sem za to, da se Oppijev zakon ohrani nedotaknjen in se v nikakem primeru ne odpravi. Kar vi sklenete, naj bogovi blagoslovijo!»

Konzul je sedel, med senatorji je zavladala za trenutek grobna tišina, a pred templjem je bilo zato tem več življenja. Kriki navdušenega odobravanja in divjega, naravnost pobesnelega ugovaranja so se pomešali v tuleč vihar, ki se je polegel šele, ko so stražniki opozorili, da bodo po nalogu senata zaprli vrata, če bi nadaljevali s krikom in vikom.

Ko se je hrup pomiril, sta se oglasila ljudska tribuna Marcus in Publius Junius Brutus, ki sta bila proti predlogu svojih kolegov vložila ugovor. Soglašala sta z izvajanjem konzula Katona in se pridružila njegovemu predlogu, naj ostane Oppijev zakon v veljavi.

Zunaj spet hrušč in trušč.

«To naj sta ljudska tribuna!»

«Tako se zagovarjajo ljudske pravice!»

«Dan obračuna pride!»

«Zletela bosta ko ptič, ki ga je zadela lovčeva pšica!»

Stražniki so vnovič mirili, a zaman bi bil njihov trud, če bi množice ne pomiril znak pristašev svobodnega oblačenja, ki so ga dali z roko in povedali, da je začel govoriti tribun Lucius Valerius. Prisluhniki so in slišali:

«... Če bi bili nastopili samo možje izven uradnih krogov za predlog, ki sva ga spravila s kolegom Markom Fundanijem na dnevni red, ali bi se oglasili proti njemu, bi molče čakal glasovanja. Ker pa je z dolgim govorom zagovarjal Oppijev zakon veleugledni konzul Marcus Porcius, katerega sam zamah z roko bi bil že tehten, moram tudi jaz govoriti.

Opazili ste, patres conscripti, da je konzul porabil več besed v grajo naših žen, nego v pobijanje našega predloga in se je povzpel celo do sumnje, ki naj bi očrnila mene in kolega. Ne bom branil sebe, o stvari bom govoril. Zarotniške gručice, naval in naklepe je omenjal in meril tudi na ločitve, ko je grajal nastop rimskih žen, ki so prosile, da bi bili za odpravo zakona, ki ga je rodila vojna in ni danes več umesten. Marcus Cato je po naravi mehek in dober človek, vemo tudi, da je dober govornik in ne redko jedek, strupen govornik. To pot je gotovo bil, hoteč s pretiravanjem odločilnejše vplivati. Toda vprašam vas, kviriti, jeli nastop naših žen res nekaj tako izrednega, li res niso njihove prednice nikoli nastopile v gručah in se pokazale na cesti in drugih javnih prostorih? Kolikokrat!...»

In spomnil je kvirite na dogodek, ko so posegle žene na Foru med bojujoče se Rimljane in Sabinece ter boj končale, opozoril je na Koriolanovo mater, ki je na čelu rimskih žen šla prosit sina, naj prizanese mestu in odvede Volske, taboreče že ob petem miljniku pred Rimom, in ga je rešila, priklical jim je v spomin požrtvovalnost Rimljank, ki so ob vpadu Galov žrtvovale ves svoj zlati in srebrni nakit, da so odkupile svobodo mesta, iz še ne pozabljenih časov vojne stiske, ki jo je povzročal Hanibal, je pravtako poudarjal, da je bila žena, ki je polnila s svojim nakitjem izpraznjene državne blagajne, in še na velikanski nastop žen je opozoril, ki so pred par leti vzklikajoč vzprejemale idejsko Mater.

«V vseh teh primerih niso bile same neposredno prizadete,» je nadaljeval, «in vendar ni nihče nastopil proti njim, Oppijev zakon pa se tiče v prvi vrsti njih in neumestno je, če jim kdo zameri njihov nastop, ki je opravičen.

Cato je kot konzul branil nedotakljivost zakona in obenem grmel proti potratnosti, zastopajoč svoje znano, nepopustljivo strogo stališče v zadevi šeg in običajev. Ovreči moram njegovo pretiranost in neosnovane očitke, ker bi se sicer zgubil predmet v meglenost.

Priznam, imamo zakone od vsega početka in iz časov njihovega zapisa na dvanaest tabel, kateri so merodajni za vse čase in jih moramo držati, a imamo in smo imeli tudi take, ki so bili omejeni na neko dobo in že s prvim dnevom tako rekoč zapisani smrti. Oppijev zakon je tak. Ko je bil Hanibal zmagovalec pri Kanah, ko je zavzel Tarent, Arpi in že Kapuo — da, tedaj je bil na mestu in je tudi dosegel, kar ste ž njim nameravali, dasi bi tudi brez njega požrtvovalnost rimskih žena ne bila manjša in bi ne mislile na razkošje!

Vojna stiska je ostala le še spomin, naj postane to tudi Oppijev zakon!

Vsi stanovi in vsak posameznik mora občutiti, da smo prešli v čas miru in blagostanja, samo naše žene naj tega ne čutijo!? Škrlat naj nosijo možje, ki so v tej ali oni službi v mestu, nosijo naj ga v provinci — naše žene pa naj bi ga ne smele? Konja, ki ga jezdiš, pokriješ s škrlatom, ženi in materi pa ne privoščiš škrlatnega plaščiča? Pa pustimo škrlat, drag je, obrabi se in kar si izdal zanj, je zavržen denar. Kaj pa z zlatim nakitom, ki pride vedno prav domu in državi, če potrka zadrega na vrata; kaj imate proti njemu? Nevoščljivost budi med ženskami in tekmo in tako dalje, je rekel. Kviriti, — koga bi ne bolelo! — Žene boli, ko vidijo žene latinskih zaveznikov, kako se smejo po svoji volji oblačiti in krasiti in kako se pripeljejo in vozijo po mestu, ko morajo one v vsej priproščini peš po ulicah! Moža mora to boleti, kaj šele ženo, ki je navezana na take drobnarije! Časti in posli moškega so ji nedostopni, zato je pa vsa zaverovana v obleko, nakit, okrasje in tisoč takih malenkosti, ki so jih naši pradedje imenovali «ženski svet», in ji je vse to v čast, ponos in veselje. Kaj odložijo, če je v hiši žalost? Pač škrlat in zlato! In ko mine žalost in pri slavnostnih prireditvah, kako pokažejo svoje obnovljeno veselje, svojo radost, če ne v obleki in nakitu? Seve, če ukinete Oppijev zakon, ne boste mogli več krotiti žen. Nikar tako črnogledo, Katon! Katera bi se hotela navduševati za tako svobodo, ki bi jo napravila predčasno vdovo in siroto? Sicer je pa v vaših rokah, da do tega ne pride. Trde besede je rabil konzul, če bo sklep tako trd, glejte vi! Nekoč se je narod izselil in umaknil na Sveto goro in na Aventin in je zmagal. Glejte, da ne razburite žen, da ne doživimo nove secesije, novega Aventina, ki utegne biti usodnejši! Govoril sem.»

Ljudska množica pred svetiščem je vedela, da bo Valerijevemu govoru sledila odločitev, zato je njeno vzklikanje in zahtevanje po odpravi neljubega zakona preglasilo prejšnji hrušč in trušč, hoteč tako pridobiti še katerega neodločenca v senatu.

Med Valerijevim govorom so posamezni očetje vplivali na oba Bruta, naj bi umaknila svoj ugovor in tako omogočila, da bi prišel predlog na glasovanje. Prepričevali so ju o brezuspešnosti odpora, češ, da prej ne bo miru, dokler ne bodo ukinili zakona in je potemtakem bolje, omogočiti ob tej priliki sklepanje, kot si naprtiti sovraštvo ljudstva brez nujne potrebe.

Ali je izdal kolegov govor ali prigovarjanja ali račun s prihodnostjo — Bruta sta preklicala ugovor, češ, ko je že tako razburjenje, ne marata zavlačevati sklepanja, kar bi napravilo še hujšo kri.

Pri večini senatorjev je njuna izjava vzbudila zadovoljstvo in ko je konzul stavil Valerijev predlog na glasovanje, je bil sprejet.

Množica je zmagoslavno zapuščala Capitolium in še posebej so bili veseli člani Tovarištva Duha zemlje, ki so isti večer napolnili oba atrija pri Atinijih in slavili po svoje boga, ki je pomogel svobodi ženske do zmage... Če bi jih videl strogi Katon, bi onemel in obupal nad rimskim narodom. (Dalje prihodnjič.)

Ferdo Kozak: Možje

Na obalah življenja vas zrem — obrazov brezgibnih, oči kot zastrtih,
na obalah stojite in na prsih vam spe roke,
možje, možje!

Na vodah počivajo ladje, z rilci strmeče v daljine,
in prapori kličejo v vetru, nestrpni, kot čreda mladih konj,
da, ladje in prapori — stolpi z visokimi okni,
stolpi z žejnimi očmi,
vsi vaši bratje, vaše sanje, možje!

Na obalah življenja vas zrem
in vam svojo radost razgrinjam v pozdrav!
Radost, ker ljubim zamišljen pogled — molčečo stražo pred dvori
obraz, ki jih temni studenci srca pojé [spomina —
in blesk vaših spečih moči,
ki na loku volje še neizstreljene drhté,
možje, možje!

Naša srca so morja — brez dna in brez konca,
naša srca so dandanašnji dan —
posode noči so in dneva
in dom, kjer razodeva nebo se v obličju zemlje.
Možje, možje!

Z obale na ladje se boči most — naša tiha, ponosna sladkost,
kajti slast je, nositi svet na lastnih rokah,

o, slast je, biti ves usodi svoji izdan
in boriti se za podobo brez dna krog sebe, za vsako kapljo žive vodé
in za pest, ki je pogumna dovolj, da kaznuje lastno srce.
Možje, možje!

Na ladje! Kdo ve, kam — na živo, neizmerno morje!
Čudežne žene nas čakajo morda na daljnih, slučajno odkritih
ljubezen, slava mórdá, morda vera — [otokih —
čudežne žene, ki s toplo roko nam plamene oči pogase.
Morda nam v dneh izgubljenih spevi pošastnih senc
izvabijo tožen smehljaj obupa, praznote in njenih sestra,
ali pa bomo s črnimi kopji nevere in dvoma
pribiti na jambore jadralski skozi brezmejne noči.
Kdo ve! Na ladje! Ostane boj
in za boj, za življenje so nam ustvarjene roke,
možje, možje!

Ferdo Kozak: V črni noči

Skrivnostno lice — žena mojih vročih sanj,
ki žejna duša križem svet te išče,
ti svetla luč iz krajev slutenj, iluzij,
za tebe prosim, da ostaneš, kar si mi.

Ostani sen, ker glej, ljubezen moja
jetnik uporen je srca prepadov,
vihar, v globinah carujoč,
ki temna strast mu je vsakdanja reja.
Kot sprožen plaz njegova je oblast,
ko dvigne slast mu vriskajoča krila:
iz vročega osrčja zemlje izravana sila,
pijana sama sebe, svojega gospodstva.
Ljubezen moja je le demon boja,
teman in sam, v neznanost prapor vihrajoč,
in sled za njim so rane le in bol;
ljubezen moja — plamen brez svetlobe,
brez tople zarje — le sežigajoč.

Zato — ostani sen! Ohrani plašč svetosti,
ki ti ga stkala moja plaha je mladost;
kot mladi mesec, plemenit in zlat,
razliva v noč srca dobrotni mir mi in udanost in modrost,
ki s toplo nežnostjo k pokoju vodi divje želje,
med cvetje, vzknilo davno že,
ko ga ogreval je še materin obraz.

Janko Lavrin: Čehov in Maupassant

(Nadaljevanje in konec.)

VII.

Tudi Čehov je bil užaljen idealist kakor Maupassant, človek, čigar hrepenenje, ambicije in iluzije so se razbile ob steni obdajajoče ga realnosti. Veseli, zabavni «Čehonte» je praktično izginil že v «Dolgočasni povesti» in «Ivanovu». Toda dočim je Maupassant navadno reagiral z napadalnim besom, kaže poznejši Čehov jalovo resignacijo, mehkoto in nežnost. In zlasti nežen je tedaj, ko nastopa s priljubljenim junakom — z «nepotrebnim človekom», ruskim Hamletom ali z enostavnim «ponesrečencem» brez volje.

Kult «ponesrečbe» je, ali je bil navadno, eden izmed tipičnih znakov ruske književnosti. Njegov večno se vračajoči junak, «človek, ki je odveč», ima dokaj prednikov. Lahko bi ga smatrali za nezakonskega otroka byronizma, toda s Puškinovim Alekom («Cigani») in Onjeginom se je temeljito naturaliziral in je imel dolgo galerijo potomcev: Lermontovljevega Pečorina, Hercenovega Beltova (v «Kdo je kriv»), Gončarovljevega Oblomova, Turgenjevljevega Rudina in bogve koliko drugih manj odličnih inčie. Skratka, postal je pravi ljubljeneec ruskih pisateljev. Pomislimo samo na simpatije, ki jih je razsipal Gončarov za slabotnega Oblomova! In tajna toplina, ki z njo obravnava Turgenjev in za njim Čehov celi sprevod svojih lastnih Oblomovov! Zlasti Čehov ne obsoja na tistem slabotnega, temveč jakega in z uspehi venčanega človeka, dasi se včasih dozdeva, da hlepi po njem. Čuvstvenost in «ponesrečba» po eni strani, sirovost in uspeh po drugi strani, — so mu sinonimi! Z drugimi besedami, le tisti ljudje, ki so dovolj sirovi, da ne čutijo vznemirjajoče zamotanosti človeških življenj in usod, lahko usmerjajo svojo voljo k gmotni aktivnosti, k uspehu in «moči». Toda kakšno korist ima taka moč? Ni li njeno drugo in bolj zakonito ime zmagoslavni filistinizem?

To je eden od razlogov, čemu so Čehova «močni» značaji praviloma enostranski, vulgarni in odbijajoči. Lopahin v «Češnjem vrtu» je edini aktivni tip drame, toda ne simpatiziramo z njim, temveč z njegovimi nemočnimi žrtvami. Praktična Nataša v «Treh sestrah» je pravcati višek filistinske vulgarnosti, dočim je enako praktična Aksinija v «Globeli» le okrutna žival. In kdo bi mogel

biti drug «uspešnemu» mlademu doktorju Hobotovu v «Dvorani št. 6», ali samovšečnemu učenjaku Korenu v «Dvoboju»? Nepotrebno je govoriti, da pripada tudi stari profesor v «Stricu Vanji» bolj ali manj uspešnim ljudem.

Toda kako drugačen postane Čehova ton, kjerkoli obravnava «ponesrečbe», neštevilne Hamlete ruskega življenja. Često razsiplje nanje vso toplino, ves zavedljivi čar svoje umetnosti. Vzemimo njegove čudovite «Tri sestre». Vzemimo orise drugih značajev, značaje, ki jih vzljubimo kljub njihovim pogreškom, njihovi popolni brezvoljnosti. Če postane Čehov kdajkoli neznosen, je neznosen v slučajih svojih «močnih» ljudi. Drugače noče obsojati človeka, ker ga ne prezira in ga ne more prezirati. Ako smatra Maupassant človeka za omikano *bête humaine*, ki je bedasta navzlic vsej svoji lokavosti, izprijenosti in spolni pohlepnosti, gleda Čehov v ljudeh raje lutke neke neracionalne sile onkraj življenja, kakor da bi jih smatral za odgovorne za vse zlo, za vso hudobnost, ki so je zmožni. Ne postane li poleg tega človek često hudoben, ker je nejevoljen na tisto zlo v življenju, ki ga mora sam prenašati? Ni krivcev med nami, ker smo v bistvu vsi žrtve. To razumeti znači odpustiti. In, kakor pravi sam Čehov, «bilo bi težko ne odpustiti».

Vprav to je vzrok, čemu najde Čehov vedno ta ali drugi izgovor, da ne obsoja človeških bitij. Celó v najbolj temnih slikah kmečkega življenja («Kmetje») čujemo besede tolažbe in opravičbe. Olga, ki beži iz svojega sela kot prosjakinja, razmišlja svojo preteklost: «Da, strašno je bilo živeti z njimi; toda vseeno so bili človeška bitja; trpeli so in jokali kakor človeška bitja in ničesar ni bilo v njihovem življenju, za kar ne bi bilo najti oprostitve. Težko delo, ki je ponoči povzročalo bolečine po celem telesu, krute zime, borne žetve, preobljudenost; a ni jim bilo pomoči in ni bilo nikogar, ki bi se mogli nanj obrniti za pomoč... In zdaj je čutila žalost za vsemi temi ljudmi, takó mučno, in ko je stopala dalje, se je ozirala nazaj h kočam.»

VIII.

Dočim se je vdajal Maupassant tej tegobnosti in je užival, rekel bi, v lastni ogorčenosti in nejevolji, je bilo Čehovu vedno usmiljenje pred nejevoljo. In celó v njegovi brezupnosti je bil žarek nade. Manj ga je mučil popolni *impasse* življenja nego naša nemoč, da najdemo izhod iz njega. In takó so njegovi značaji iskatelji celó v svoji resignaciji. Ne trpijo toliko zbog nedostajanja volje kakor zbog nedostajanja dostojne svrhe, h kateri bi usmerjali svojo voljo. Mesto da bi zametavali življenje, zametujejo le tisto jadno resničnost, ki se jim gnusi in katere ne morejo zastreti.

Domnevajo, da je in mora biti neki zmisel v vsem našem trpljenju, ali izgubili so ključ do tega zmisla, kar znači, da so izgubili ključ do življenja samega. In takó, kjerkoli odpró svoje oči, se jim dozdeva svet prave hude sanje. Čim večja je njihova inteligenca, tem slabotnejše raste njihovo zanimanje za obdajajočo jih realnost. In, kakor ugotavlja Čehov v pismu Suvorinu (1890), «velika inteligenca z majhnim zanimanjem za življenje je kakor velik stroj, ki ne proizvaja ničesar, dasi zahteva prav mnogo kuriva in izčrpava lastnika».

Marsikateri Čehovljevih junakov je tak razsipen stroj, ki ničesar ne proizvaja in zato uničuje svojega lastnika. Vzemimo oba glavna značaja «Dolgočasne povesti». Vzemimo tragedijo strica Vanje; ali njegov prototip, Ivanova, ki toži: «Polomljen človek sem. Starec sem pri tridesetih letih. Sam sem se podvrgel starosti. S težko glavo in lenim duhom, utrujen, brez poguma, brez vere ali ljubezni ali kake svrhe v življenju. Potujem kakor senca med drugimi ljudmi, ne vedoč, čemu živim in kaj je tisto, kar hočem. Ljubezen se mi zdi neumnost, ljubimkanja zlagana. Ne vidim nikakega zmisla v delu ali igri in vsi strastni govori se dozdevajo neokusni in utrudljivi. Takó vlačim žalost seboj, kjerkoli hodim; mrzlo utrujenost ali nezadovoljnost, strah pred življenjem. Da, izgubljen sem na vekov veke.»

Čehova «izgubljeni» ljudje so polni neracijonalnega strahu pred življenjem, ali bolje, pred vsakdanjostjo življenja, čigar žrtve postajajo končno navzlic vsem svojim ugovorom. «Kje sem, moj Bog?» vzklika njegov mladi učitelj književnosti, ki se je oženil le nekaj mesecev pred tem, prekipevajoč od nade in sreče. «Obdaja me vsakdanjost in vsakdanjost. Dolgočasni, brezpomembni ljudje, lonci kisle smetane, vrči mleka, ščurki, neumne ženske... Nič ni bolj strašno, bolj moreče in jadapolno nego je vsakdanjost. Moram uiti odtod, moram uiti danes, ali pa bom znorel...» Toda Čehovljevi junaki ne uidejo nikoli. Vsakdanjost postane končno skoro transcendentalen, metafizičen faktor onkraj celotnega našega življenja, faktor, pred katerim ni zavetišča ne ubranitve. Življenje kot celota postane velikanska mišja past, v kateri begajo prebujenci preplašeni sem in tja, ne da bi kedaj prišli naprej ali prebili steno.

Ali kako more kdo sprejeti možnost življenja pod takimi pogoji? Čehov ga ni niti sprejel niti zavrgel. Njegovo opravilo ni bilo, da razreši, temveč da konstatira in ostane nepristranski. Upal se je ignorirati celó napredne «ideje» časa in ga je zbog te nemarnosti grajal N. H. Mihajlovsky — Jupiter tonans «pozitivne» ruske misli. Notranja svoboda je bila Čehovu kot umetniku v resnici tako draga,

da je že okoli l. 1889. pisal A. N. Pleščejevu: «Nisem liberalen, ne konservativen, ne verujem v povrstni razvoj, nisem ne redovnik ne indiferentist. Rad bi bil svoboden umetnik in nič več... Obrtne znamke in etikete smatram za vraže.» In l. 1892. je pisal ponovno: «Končno sem se toliko izpametoval, da ne prikrivam samemu sebi svoje bolezni in ne varam samega sebe in ne pokrivam lastne praznote s krpami drugih ljudi, kakor so ideje ‚šestdesetletnikov‘ in takó dalje.»

In vprav zbog te mučne duševne svobode si je Čehov (izza Puškina) najbolj prizadeval, da bi osvobodil rusko prozo moralnega, socijalnega in didaktičnega tlačanstva. Obenem dokazuje, da biti skeptičen glede «idej» ne pomeni biti indiferenten glede njih, temveč biti le iznad njih in ne postati nikoli njihov rob ali njihov «veliki duhoven». V resnici je ostal kot človek Čehov iskatelj navzlic vprav temu skepticizmu. Dejstvo, da je bil v njem obenem iskatelj in skeptik, nam lahko pomaga pojasniti več vidikov njegove umetnosti in njegovega značaja: n. pr. njegovo previdnost; njegov močni čut za relativnost; njegovo nežno zdržljivost; njegovo nezaupanje v dogmatske «resnice» in njegovo instinktivno odklanjanje vsakršnih samozaupnih kriterijev dobrega in zlega, bodisi v morali, bodisi v filozofiji ali v umetnosti. Toda nihajoč med «da» in «ne» se je še vedno oziral po nečem, kar bi ga vzdržalo v življenju. Postal je za nekaj časa celó zmeren učenec Tolstega, čigar načela je zavrgel šele okoli l. 1894. Tisto leto izpoveduje Suvorinu: «Tolstega filozofija me je globoko ganila in me je imela v oblasti šest ali sedem let, toda niso me dirnila splošna navodila, ki sem se bil že pred tem seznanil z njimi, temveč Tolstega način izražanja, njegova razsodnost in skoro nekak hipnotizem. Sedaj pa nekaj v meni ugovarja. Ni to kak p r o ali c o n; stvar je ta, da je Tolstoj zame na ta ali drugi način prešel; ni ga več v moji duši, odšel je z besedami: ‚Ostavljam to vašo hišo prazno‘. Nisem več najemnik! Bolan sem od vsakovrstnega teoretiziranja in take ničvredneže kakor je Maks Nordau čitam s pozitivnim gnusom.»

Ta vpliv Tolstega lahko zasledimo v marsikaterih delih Čehova: v njegovem «Pripadoku» na primer (ki takó zelo kontrastira Maupassantovi «Maison Tellier»), dočim se je njegova končna emancipacija od Tolstega posredno izobličila v «Dvorani št. 6» in bolje v manj znamenitih «Kosmuljah». Doktor Ragin, glavni značaj prve povesti, je mehkočuten ali neaktiven človek, ki se zapne v notranji svet in službo s popolno nezmožnostjo «ustavljati se zlu» takó v svojem zasebnem življenju kakor v vodstvu bolnice. Posledica tega je, da postane pomilovanja vredna žrtev lastnega ne-

ustavljanja. Bolj naravnost obtožuje pasivnost Tolstega zaključek kratke črtice «V izgnanstvu». In v «Kosmuljah» napada Čehov popolnoma odkrito njegovo stališče glede civilizacije, njegove enostranske tendence «nazaj k zemlji» in zlasti njegovo nihilistično Nirvano, ki mu je dala nekoč misel (v «Koliko zemlje potrebuje človek»), da je vse, kar nam je treba na tem svetu, šest čevljev zemlje — obseg enega groba.

«Korektno je, ako rečem, da človek ne potrebuje več nego šest čevljev zemlje», utemeljuje junak Čehova. «Toda šest čevljev potrebuje truplo, a ne človek. In pravijo tudi, ako sedaj privlači naše inteligentne sloje zemlja in hrepenijo po kmetiji, je to dobro. Toda te kmetije so prav isto kakor šest čevljev zemlje. Odtegniti se mestu, borbi, hrupu življenja, odtegniti se in zakopati se v kako kmetijo — ni življenje, ampak egoizem, lenoba, nekako redovništvo, toda redovništvo brez dobrih del. Človek ne potrebuje šest čevljev zemlje ali kmetije, temveč vesoljni svet, vso narodo, kjer more dobiti prostora, da razvije vse zmožnosti in posebnosti svojega prostega duha.»

Čehovu je moral biti nesprejemljiv ne le Tolstega tesni puritanizem, temveč še bolj njegovo, sovraštvo do civilizacije. Kajti razočaran v vsem, se je pričel sam naslanjati na nekako neobvezno vero v bodočo civilizacijo. Zdaj pa zdaj se dozdeva skoro, da se sili verovati v tiste negotove, napol utopijske formule, ki jih izraža po Trofimovu v «Češnjevem vrtu», po doktorju Astrovu v «Stricu Vanji», ali po Veršininu v «Treh sestrah»: «V dobi dveh ali treh stoletij bo življenje lepo in čudovito, kakor si ga ne moremo umisljati. Človeštvo potrebuje takega življenja in ako danes ni naše življenje tako, se moramo ozirati po njem v bodoče, čakati, misliti, pripravljati se nanj.»

Toda je li to negotovo utopijsko upanje odgovor na dejansko tragedijo sedanjega življenja? Kaj je storilo današnje človeštvo, da je zgolj gnojilo za srečo nekih bodočih pokolenj, ki jih ne bomo nikoli poznali? Poleg tega je uvidel sam Čehov nerazrešljivo krivico takega stanja, kajti zapisal je v svoji beležnici: «Naj dosežejo bodoča pokolenja srečo; ali ta se morajo gotovo vprašati, čemu so živeli njihovi predniki in čemu so trpeli?» Z drugimi besedami, preteklega in sedanjega človeškega jada ne moremo opravičiti z nikako srečo pokolenj, ki imajo priti! Vedoč za to, je bil Čehov dovolj pošten, da je imel raje odkrit poraz kakor kakršnokoli visokoletiče «poslanstvo». In tako je dobival jalovi skeptik v njem zopet in zopet nadvlado nad idealistom «za silo». Toda celó njegova največja resignacija ima dokaj idealističnega

patosa skupaj z nečim, kar bi lahko imenovali pravcato poezijo fatalizma.

«Kaj moremo početi?» vprašuje Sonja pod konec «Strica Vanje». «Živeti moramo svoje življenje. Da, živeli bomo, stric Vanja. Živeli bomo in imeli dolge vrste dni pred seboj, dolge večere; potrpežljivo bomo prenašali preizkušnje, ki nam jih nalaga usoda; delali bomo za druge, brez počitka tako zdaj kakor pozneje, ko ostarimo; in kadar pride naša zadnja ura, jo sprejmemo vdano in tam onkraj groba bomo rekli, da smo trpeli in jokali, da je bilo naše življenje grenko in Bog se nas bo usmilil.»

To je en odgovor. Drugi odgovor je «zmagoviti» Lopahin (v «Češnjevem vrtu»), čigar praktična roka uniči lepoto vsake stvari, ki se je dotakne in ki hoče osvojiti svet s svojo denarnico — da ga napravi gršega. To sta dve polarni zágati Čehovljevega sveta. In težko je reči, katera od njiju vsebuje večji poraz.

IX.

Čehovljevo omahovanje med njegovo idealistično naravo in njegovim skepticizmom stoji v čudnem nasprotju z okrutno negacijo Maupassanta. Maupassant kot neozdravljivi pesimist po eni in čutni epikurejec po drugi strani gleda svet kakor pozornico, ki dobavlja, ko je takó zoprna kakor zabavna, vsaj obilico sirovin za njegove spise. Kdo ne pozna in ne občuduje blišča teh spisov, ki so često tako popolni in tudi hladni kot kristal? Toda, ako proniknemo pod površje njegovega dela, odkrijemo morda lahko, kaj ga je stala njegova priučena hladnost, kajti resnica je, da mu je bilo treba prav mnogo prisilnega ravnodušja, cinične ironije in samopoudarjalnega duha, da je prikril, kakor treba, skrivnost, da ima tudi sam toplo srce in dušo, čije krila so mu izpodrezali vprav pred njenim prvim poletom. Dasi redko, izpoveduje v marsikaterem svojem bolj zaupnem delu in pismu, koliko je moral trpeti od življenja in kako zmotna je bila često njegova mrzla vnanjost. Evo vam nekoliko mest iz pisma P. Neveuxju:

«Mišljenje postaja grozna muka, ko ves moj mozeg ni nič drugega kot rana. Toliko muke (tant de meurtrissure) je v moji glavi, da me vsak drhtaj mojih misli pripravlja do tega, da hočem zakričati: Čemu? Čemu? Dumas bi rekel, da imam slab želodec. Nasprotno mislim jaz, da imam srce, ki je tako ponosno kakor plaho (honteux): človeško srce, starodavno človeško srce, ki bi se človek lahko smejal spričo njega, toda ki se vseeno vznemirja in nam provzroča trpljenje. Z umske strani imam takisto latinsko dušo, ki je zelo potrta. In potem so dnevi, ko ne mislim ničesar in trpim navzlic temu, ker sem eden od čuvstvenih ljudi (car je

suis de la famille des écorchés). Toda kar se tiče tega, tega niti ne govorim, niti ne kažem; verujem celó, da je sijajno delo, da prikrivam to. Svest sem si, da mislijo drugi, da sem eden najbolj hladnih ljudi na zemlji. Toda sem le skeptik, kar ni isto; skeptik sem, ker je moj pogled jasen. In moje oči pravijo mojemu srcu: „Skrij se, prijatelj stari, smešen si!“ In le-to se skrije.»

Ako je ostal Čehov navzlic vsemu temu še tragičen iskatelj, ni prišel Maupassant nikoli preko praga tragičnega izpraševalca, ki ve vnaprej, da bi bilo naivno pričakovati odgovora. Kajti bedasta življenska burka se ne bo nikoli izpremenila. Reformatorji utegnejo priti in oditi, a človeštvo bo živelo vseeno dalje, prevzeto od starih, mrzkih navad, kriminalnih predsodkov, divjih idej naših barbarskih prednikov; kajti «mi smo le živali in ostanemo živali, ki jih bodo vodili naši nagoni, takó da se ne bo nikoli nič izpremenilo».

Tako mnenje o človeštvu nas docela ne more navduševati. In gorje tistim, ki jih je to prisililo, da so zavrgli vse svoje višje svrhe, svoje višje samoudejstvovanje! Nikoli več ne bodo doma na tem svetu. Četudi poizkušajo pozabiti svojo tragedijo v njegovih nasladah, ne bodo prišli preko nemočne «volje po nasladi». Nemirni potnik in senzualist Maupassant ve nekaj o tem. On ne uživa ničesar, ker ne ljubi ničesar, niti svoje lastne umetnosti. «Kar se tiče mene, sem resnično nezmožen, da bi ljubil svojo umetnost,» pravi v nekem pismu; «čutim, kako relativna je vrednost besed najmočnejšega uma. Ne morem si kaj, da ne bi preziral misli zbog njene slabosti in oblike zbog njene nedostatnosti. Resnično, jaz imam močno in neozdravljivo mnenje o človeški nemoči in vsako prizadevanje preziram, ker se ne morem nikoli prikrasti preko bornih „približnosti“ (qu' à de pauvres à peu près).»

Druga taka priznanja najdemo lahko v njegovih knjigah in korespondenci. Toda njegovo staro «človeško srce» je nadaljevalo z izpraševanjem in radovednostjo. Stopnjo za stopnjo je prodiralo njegovo gledanje dalje v notranjost, poizkušajoč prebiti površje realnosti in priti v globlja območja človeške duše. Včasih si je v resnici prizadeval, da bi dosegel kako njeno zaupnejše skrivališče in to je bilo vzrok, da je istotako zaupnejše zazvenel njegov ton. To vidimo zlasti v nekaterih njegovih novelah, od kojih neke strani spominjajo skoro na Čehova. «Une vie», «Pierre et Jean», «Fort comme la mort», «Notre Coeur» ne kažejo le Maupassantove močne psihološke žile, temveč tudi precej zakritega sožalja z lastnimi značaji. Ali vzemimo njegovo patetično povest «La Rem-pailleuse» («Pletilka slamnatih stolov»), v kateri je prav toliko

človeškega usmiljenja kakor v Čehova čudoviti «Dušenjki», dasi postaja v Maupassantu tudi usmiljenje napadalno.

Poznejša, notranjost preiskujoča doba ga je morala vsekako dovesti od zagonetke človeške duše, do zagonetke življenja sploh. Dasi je bil Maupassant v srcu materialist, ga je vendar vedno bolj vznemirjala iracionalna stran življenja. Razen tega je začel trpeti prav zgodaj (v starosti triintridesetih let) na halucinacijah, razcepljenosti osebnosti in tudi na strašnih simbolskih sanjah in slepilih, ki so dovedla njegovo domišljijo v zvezo z nekako novo, tajnostno dimenzijo. Jetični Čehov je imel nekaka slična, patološka svetlikanja, ki jih je zabeležil v svojem «Črnem menihu». Ali kaka razlika med nezemsko vzvišenostjo Čehova jetičnega vizijonarstva in nepojmljivim strahom v «Le Horla», v «Lui» in v drugih delih, strah, ki postaja še hujši radi jasne konkretnosti Maupassantovega sloga in jezika.

Vprav njegovo psihološko gledanje notranjosti po eni in njegova bolezen po drugi strani je dovedla Maupassanta stopnjema v stik z Neznanim in je pospeševala njegovo zanimanje za iracionalne življenske vidike. Vprav na tej postaji je pričel tudi stremeti po globlji, splošnejši, duševnejši umetnosti. «Ako si čital štiri od najbolj darovitih, od najbolj duhovitih pisateljev,» pravi v svojem delu «Sur l' Eau», «tedaj je brez haska odpirati druge. Ničesar več se ni mogoče naučiti. Tudi ti, le-ti morejo zgolj oponašati ljudi. Izčrpavajo se v brezplodnem delu... Kaj mi koristi spoznati, kaj sem, čitati, kaj mislim, videti se naslikanega v vsakdanjih povestnih dogodkih? O, ako bi mogli pesniki premagati prostor, raziskavati planete, odkrivati druge svetove, druga bitja; izpreminjati neprestano za mojo dušo naravo in obliko stvari; voditi me venomer po menjajočem se in presenetljivem Neznanim; odpirati mi skrivnostna vrata v nesluteni in čudežni svod — tedaj bi jih čital noč in dan. Toda le-ti, nezmožni kakor so, menjajo lahko le mesto te ali one besede in mi pokažejo moj lastni obraz kakor mi ga kažejo slikarji. Kaj hasni vse to?»

Še presenetljivejše je bilo, da je pričel kazati Maupassant nekako zanimanje za globlje religiozne vidike, kakor utegnejo dokazati osnutki za njegov nedovršeni roman «L'Angelus». Marsikatera opomba o veri in Kristu, ki jo je napravil v tem delu Abbé de Marveaux, diha ne le povsem nesluteno globino, temveč tudi enako nesluteno iskrenost. Toda Maupassant ni šel dalje v tej smeri. Mučen po bolezni, melanholičnih napadih, rastoči skrivnosti življenja, raznih strahovih in slepilih, je končno zblaznel in umrl 1. 1895. za boleznijo *dementia paralytica*.

Mogli bi razvijati primerjanje teh dveh pisateljev še dalje. Toda, ker to ni svrha tega govora, se bom omejil le na kratko vsebino zunanje (formalne) strani njunih del.

Čehov kakor Maupassant predvsem ne le razumevata, temveč tudi čutita bistvo novele na nov, originalen način. V drugem književnem genru kažeta morda dar, toda ostajata tudi tukaj v bistvu pisatelja novele; Maupassantovi romani in Čehovljeve drame sloné na istem «atomiziranem» gledanju kakor njune novele. Njuna umetnost je morda najpopolnejši izraz takega gledanja in je hkrati najbolj prepričujoča tesnopisna obdelava realnosti. Resnično, oba od njiju imata več zmisla za situacije nego za značaj kot tak; toda, celó ob tej omejitvi umeta kar najbolje podajati maksimum vsebine z minimumom sredstev. Nekoliko enostavnih, spretnih potez njunih peres pove več nego cela poglavja gostobesednih opisov s strani «temeljnih» pisateljev.

Toda je razlika v nekih vnanjih sredstvih kakor tudi v «tkivu» njune umetnosti. Maupassant je bolj grafičen; Čehov je muzikalen in slikovit — z nežnimi, skoro pastelnimi potezami. Nekateri Maupassantove miniature spominjajo človeka na fine ujedkovine ali *croquis*-e, ki nimajo v sebi ničesar «emocionalnega». Kakor je omenil prikladno eden njegovih kritikov, zna Maupassant izborno izzivati emocije v čitatelju predvsem s tem, da jih v svojih povestih prikriva. Jasna logična, krepka vnanja poteza konkretnih dejstev — je ena njegovih glavnih zahtev. Čehov, po drugi strani ne izrablja dozdevno dejstev toliko radi dejstev samih, kakor radi tistega *ozračja*, ki ga hoče proizvesti. Podoben je magičnemu zrcalu, v katerem se vse razkrojlene krpice realnosti čudno mešajo in očarujejo s svojo sugestivno negotovostjo.

Navzlic svojemu individualnemu načinu pripada Maupassant — v mnogih ozirih — še klasični tradiciji francoskih *conteur*-jev prav tako, kakor Flaubertu in Mériméeu. Kajti kakor ta dva je tudi on svojevoljen, samozavesten oblikovatelj. Njegova lahkota ni lahkota improvizatorja, temveč lahkota človeka, ki si je popolnoma prilastil svoje gradivo s trdim delom in trdim vežbanjem, ravna je se po geslu, da je talent zgolj dolgo potrpljenje: «Karkoli želimo povedati, potrebuje le ene besede, da to izrazi, le enega glagola, da spravi v gibanje, le enega pridevnika, da mu da svojstvo,» pravi. «Iskati moramo, dokler ne najdemo tega samostalnika, tega glagola in tega pridevnika in se ne smemo nikoli zadovoljiti, da smo že tik njega in si nikoli dovoliti, da bi igrali burke, niti vesele ne, ali da bi se zatekali k jezikovnim

zvijačam, da se izognemo težavi.» Maupassantova umetnostna ekonomija nadomešča takó besedno kvantiteto z besedno kvaliteto. In vedno ume prikriti premišljenost svojih besed prav takó kakor svojo temeljito preračunjeno poento v elegantni vnanji spontanosti.

Čehov je v tem oziru manj potrpežljiv in morda tudi manj popoln v obliki kakor Maupassant. Njegova lahkota je često srečna improvizacija: lahkota človeka, ki ga vodi lastna intuicija, mesto da bi vodil on njo. Poleg tega ni prikrival Čehov tega niti pred samim seboj niti pred drugimi. Grigoroviču je pisal n. pr. (l. 1886.): «Doslej sem se držal do svojega književnega dela brezbrizno, nepazljivo, po slučaju. Ne spominjam se niti ene povesti, ki bi porabil zanjo več nego 24 ur. Pisal sem svoje povesti kakor pišejo poročevalci svoje beležke o požarih, mehanično, napol zavestno, ne misleč niti na čitatelja niti nase.» In Suvorinu dve leti pozneje: «Medicina je moja zakonita žena in književnost moja priležnica (metresa). Ako se naveličam prve, prebijem noč z drugo. Dasi to ni v redu, vendarle ni takó nespametno in vrhu tega ne izgubi nobena od njiju ničesar od moje nezvestobe.» In le polagoma in celó z neko vsotico nejevolje je zavrzel Čehov svojo «zakonito ženo» in je pričel resno gledati na svojo «metreso». Toda tudi potem se je držal dozdevno bolj improvizacije nego disciplinirane spretnosti. Umetnost Čehova je tudi manj intelektualna nego umetnost Maupassanta. Njegov čut je bolj liričen in njegove bistrovidnosti nimamo pripisovati toliko opazovanju kolikor njegovemu sočuvstvujočemu notranjemu stiku, njegovi intimnosti do ljudi in stvari. Odkrito izraža nezaupanje razboritemu umovanju in razboritim prevlekam. Le-to dopoveduje eden njegovih značajev, izražajoč se glede tega (v «Ženi»): «Poslušal sem doktorja in uravnaval po svoji navadi nanj svoja navadna merila — materijalista, idealista, grabljivca denarja, prostaški nagon in tako dalje, toda niti eno mojih meril se ni prilegalo niti približno; in čudovito, dočim sem ga le poslušal in ga gledal, mi je bil popolnoma jasen človek, toda tisti trenutek, ko sem pričel uravnavati nanj svoja merila, je postal navzlic svoji iskrenosti in preprostosti, izreden dojem, zmedena in nerazložljiva narava.»

To intuitivno sprejemanje je bilo naravno vzrok, da je izumil Čehov metodo intuitivnega oddajanja. Ker je bilo njegovo pojmovanje realnosti posledica njegovega čuvstva, je rabil tista sredstva, ki je mogel z njimi sugerirati ali podajati na najkrajši način, kar in kakor je čutil. Z drugimi besedami, zatekal se je v

ozračje, ki ga je pričaraval na razne načine: s samoniklim izražanjem, neobičajnimi prisposodobami in metaforami; s prepletanjem tragedije z burko; s slučajnimi namigavanji, n i j a n s a m i, odmori; s svojim tonom ali nevidnim smehom; z napolnjevanjem najbolj trivijalnih opazk iz vsakdanjega življenja, z globoko in tragično vsebino «med vrsticami»; s pretrgavanjem, celó z zmedenostjo v dvogovoru značajev; in istotako z drugimi tehničnimi tajnostmi.

Čehova «ozračje» dosega najvišjo stopnjo v njegovih dramah. Obdelujoč v njih bodisi dramatsko vsebino na liričen način bodisi lirično vsebino na dramatski način, ne udari nikoli na krivo noto. Kakor nimajo njegove povesti, takó nimajo tudi njegove drame nikakih vozlov v starem zmyslu. V marsikaterih ozirih predstavljajo popolno prevrednotenje prejšnjih dramskih vrednot. Kajti mesto da bi razvijal umno zgrajeni vozle, razvija Čehov na dramski način ozračje, ki raste in raste, dokler končno ne eksplodira. V ta razvoj meče vse: razporedbo, dejanje in dvogovor; ali bolje — dvojni dvogovor — sredstvo, ki ga je nedvomno prevzel Čehov od Ibsena in ga privedel do velike popolnosti. Za trivijalnim vnanjim občevanjem njegovih značajev je njihov negovorjeni n o t r a n j i d v o g o v o r in ako ga preslišite v dramah, kakršna je «Stric Vanja», «Tri sestre», ali «Češnjev vrt», boste izgubili enostavno ključ do njihovih najkrepkejših mest in do njihovega v celoto vežočega ozračja. Toda, ako enkrat obdržite ključ, bodo preplavile navidezno mrvičaste besede in prizori vašo dušo z otožnostjo, ki je takó presunljiva kakor neznosna: neznosna radi svoje čudovite jakosti, a presunljiva, ker se raztega kot skrivnosten most, ki vodi človeka k večni drami vsega človeštva, vsega življenja. Plemenita, pasivna melanholija Čehova je v tem oziru močnejša od moške sile Maupassantove umetnosti. Močnejša je, ker jo napolnjuje tisto Usmiljenje, ki ga imata obenem velika Umetnost in velika Religija. (Iz angleščine preložil G r i š a.)

Janko Glaser: Zimska

Odložil grešno pisanost
poletnih in jesenskih barv je gozd.
V belo, hladno zamaknjenost odele
planine so poprejšnjo lepotijo;
skrušeno smreke — kakor da klečijo —
k tlom grudijo se, tihe, bele.

Wilfrid Hindle: Angleško pismo

Mogoče še ni bilo dobe, ko bi bilo med Angleži toliko zanimanja za knjige kakor danes. Izdaj je na tisoče in izhaja mnogo takih časopisov, ki se pečajo samo z literaturo. Vendar bi se moglo trditi, da se literatura v strogem pomenu besede v Angliji še vedno zanemarja. Knjige, ki se izdajajo, in kritike, ki se o teh knjigah pišejo, večinoma nimajo pravice, da bi jih označili kot literarne. To so knjige, ki se pečajo z zgodovino, s politično ekonomijo, s potnimi spomini in pa kopa manjvrednih romanov, iz prave literature in poezije, iz lepe književnosti skoraj ničesar. «The Times Literary Supplement», med angleškimi književniki najbolj razširjeni organ, nam to izpričuje in na tucatih njegovih strani se čitajo le poročila o zgodovinskih, političnih in potnih knjigah; kritike o poeziji so redke, edinole od časa do časa kakšna kritika o kritičnem delu in to po večini slabša kakor pa knjiga sama, za katero gre. V tem oziru — to je treba priznati — ravna urednik «The Times Literary Supplement» prav. Anglež se malo zanima za literaturo. Njega interesira zgodovina (zlasti zgodovina tega stoletja), interesirajo ga memoarji državnikov in pa romani. Monumentalno Spenglerjevo delo je vzbudilo v Angliji zelo živahno zanimanje, dasi smemo reči — kakor je bilo svoj čas duhovito rečeno o velikih angleških klasikih —, da je to knjiga, o kateri se bolj govori, kakor se pa knjiga sama čita. Tudi memoarji polkovnika Housea, skrivnostnega moža Zedinjenih držav, so našli zelo veliko število čitateljev. Med najnovejšimi zgodovinskimi knjigami je na književnem trgu zelo dobro šla «England» dekana Inge-a. Prodajala se je bolje, kakor pa zasluži. Ta knjiga je pisana pristransko in zelo čudno stališče avtorjevo sili povsod v ospredje. Častitljivi dekan Inge se malo briga za dejstva, kadar se ne strinjajo z njegovimi fantastičnimi teorijami, in opozorilo se je že na več mest, kjer je pokazal skoraj neverjetno neznanje v zgodovini svoje domovine. Vendar je vredno, da jo prečitajo tisti, ki bi hoteli razumeti kos sodobne angleške psihologije.

Med deli iz čiste literature zavzemajo kritike veliko število in pri tej točki moram omeniti Michaela Badleira delo «Trollope: A Commentary». Anthony Trollope je bil pisatelj devetnajstega stoletja, pravega angleškega duha. Po pravici rečeno, je bil on tako zelo sin devetnajstega stoletja, da je kesneje njegova reputacija trpela in da je neznan v svoji lastni deželi. On je imel vse vrline in napake buržuazije iz dobe kraljice Viktorije in nihče ni

bolj spretno in točno kakor pa on sam naslikal razreda, kateremu je pripadal.

Tuja književnost je v poslednjem času obrnila nase precej pozornosti. Zanimanja za delo velikih ruskih romanopiscev Dostojevskega in Tolstega je bilo vedno dovolj. Sedaj se pa začanja vzbujati zanimanje, kakor vse kaže, tudi za druge ruske pisatelje, kakor n. pr. za Puškina in Gogolja. Izšli sta o teh dveh avtorjih dve knjigi v seriji «Književna republika». Eno je objavil princ Mirsky, drugo pa Janko Lavrin. Največji literarni uspeh sta leta 1926. dosegla tudi dva prevoda, in sicer Maupassantove povesti — Maupassant je imel v Angliji vedno obilo čitateljev — in Žid Süss Liona Feuchtwangerja. Prav tako z uspehom je bila prevedena in pred kratkim v Londonu ljubko vprizorjena *Uspava nka* (G. Martinez de Sierra). Prav zares se nam ne more več očitati, da bi nam bil okus omejen z obalami našega otoka.

Kar se tiče literature v pravem pomenu besede (kakor sem že dejal), je ni v Angliji več. Značilno je, da je napisal enega naj-interesantnejših romanov v letu 1926. «*Thunder on the Left*» Christopher Morley — Amerikanec. Vse ostalo so prijetno gostoleči poetiči in pa «literarni razpečevalci». Mogoče, da nas bo postavilo novo leto na naše stare pozicije. Upajmo!

(Iz angleškega rokopisa prevel M. Š.)

Ferdo Kozak: Skrivnost naše hiše

(Nadaljevanje in konec.)

III.

Ce bom odslej molčal o beli deklici in o svojih mislih po njenem odhodu, nikakor ne pomeni, da je pala v vodo pozabljenja, brez sledu, kakor bi se utrnila senca v nočni hlad. Mislil sem nanjo večkrat in zraven o vseh tistih lokah svoje mladosti, ki jih je preletel njen pojav. Toda močnejša od tega spomina je postala sedanost, ki je brzela pred mojimi očmi v neznano smer in ki mi je od dne do dne sipala v srce večji strah in večjo skrb. Oboje je čulo nad našo hišo kakor ob uri velike nevarnosti, ki so jo oznanjali mojim slutnjam vali prijateljevega življenja, prelivajoči se kakor mimogrede na naše dvorišče. Njega samega sem od dne najinega razgovora sploh malokdaj videl, ker je živel večjidel izven hiše, svoj poseben svet. Mnogo nisem vedel o njem, toda poizkušal sem otipati vsaj njegov obraz.

Prijatelj je zaživel zunaj svoje življenje. To mi je bilo kmalu jasno. V mestu je našel svet, ki ga je popolnoma osvojil in mu je on sam posvetil vso pozornost. Domov je hodil izključno le proti

jutru in se izogibal meni in vsemu, kar je bilo z domačijo v zvezi. Narobe sem pa jaz nekako odmrll za vse onkraj našega dvorišča in samotne ure so me bogato obsipale s predmeti razmišljanja. V spominu so vedno znova oživljale njegove besede, ki jih je govoril na dan odhoda bele deklice, in zmirom bolj so se mi zdele podobne plašču, s katerim je hotel zakriti neko svojo skrivnost. Tiste besede so bile resnične samo po svojem zvoku, ne po pomenu; čisto razločno so se mi včasih, v nočni tišini, prebudile v ušesih in tedaj sem do najtanjših prelivov prebiral njih strašni zvok in vso raztrganost in ubito sozvočje globin, iz katerih so prihajale. V teh trenutkih sem se jasno zavedel, da nekdo v naši hiši, njen drugi gospodar, kliče pomoči, ne s svojimi usti, pač pa s svojim bitjem, ki ga je odtegnil radovednemu očesu. Da se nisem motil, so mi skoro dokazovala jutra, kadar sem skrit za zaveso pri oknu pričakoval prijatelja in ga opazoval, ko se je vračal iz mesta. O, koliko nemih, naglih kretenj rok sem videl, ki so se sunkoma upirale domačiji, kakor bi srečale prikazen! Koliko ubitih pogledov sem prestregel, ki so izdajali praznoto, utrujenost in top srd, ki je žgal samo še na znotraj, ker mu je v zunanjem svetu manjkala prirodna reja. Vse to mi je govorilo o trenutnem, brezobličnem stanju, ki ni moglo dolgo trajati in ki je že doseglo tisto nevzdržljivo napetost, ki prirodno uničuje vezi zunanjega videza in osvobaja temne nepoznane sile v smer njihovih lastnih teženj. Pričakoval sem pričetka te povodnji z gotovostjo, kakršno grade v našem srcu le jasne slutnje.

In pričelo se je, mislim, v času zmirom bolj pogostega prihajanja neznanih mi ljudi v našo hišo. Moj prijatelj je že poprej vabil k sebi različen svet, takrat, ko se je komaj vrnil domov. Toda takrat so me tisti obiski le vznemirjali, dočim so me zdaj plašili. Nekaj bistvenega jih je ločilo od onih takrat, nekaj, česar nisem mogel natančno določiti. Bržkone se je krilo v prijateljevem odnošaju do njih. Takrat so se mi zdeli njemu slučajno potrebni, v prvih dneh vrnitve mimogrede pozdravljeni družabniki, ki jih skoro vsak išče v znanih krajih, dokler počiva od poti in vtisov. Prihajali so k nam, ker jih je vodila prijateljeva priroda s seboj, kakor veter listje. Preden si ptica izkoplje na solncu jamico za svoj popoldanski mir, lete po zraku okrog nje smeti in pesek, dokler se krempeljci ne pritipajo do prsti, ki bo grela telesce. Tako sem deloma razumel izpočetka prijateljevo drugovanje z meni neznanim svetom. Zdaj se mi je pa zdelo, da je tisti svet onkraj našega dvorišča postajal od dne do dne močnejši in važnejši, kolikor bolj je rasla prijateljeva potreba po njem. Hiša je izgubljala zanj svojo toploto in postajala je le kraj, kjer naj bi vzknilo njemu ugodno,

drugo, od zunaj presajeno življenje. Če je res krilo v sebi ugodnosti zanj, ne vem, vendar me je zmirom odločneje mučila slutnja, da slepi v njem oko gospodarja in mu njegov krog seda za prazno mizo misli in čuvstev. Včasih se mi je zazdel kakor zlomljen, od nečesa bistvenega v sebi ločen in vržen v brezglavi, ukazujoči tok množic. Biti gospodar, se pravi, stati na svojem in natančno pretehtati sposobnost, vrednost in bogastvo svoje domačije. Okrog gospodarja je zmirom plot svobode, ki ga zgradita ponos in ljubezen in zdrava, iz življenja kipeča volja. Gospodar je človek, ki je planil kakor deblo iz naročja prsti, občutil vso slast nevzdržnega srebanja korenin in v resnobni zamaknjenosti prisluhnil glasu svojih vej v viharju. Tu je vsa pot, tu je preprosto bistvo našega življenja, razpeto kakor zlata struna med dva roglja nevidne harfe, in vse drugo je zrak, potreba, pokornost in gostoljubje.

V prijatelju sem pa pričel pogrešati gospodarja. Čutil sem sicer, da mu njegov krog ni izpolnil njegove najbolj skrite notranjosti, pokopal pa je njegov ponos, njegov mir, njegovo voljo. Postajal mu je nov dom, ali pa morda nekaj usodnejšega, pribežališče.

Naša hišica je bila iz dneva v dan zmirom bolj uporabljano shajališče neznanih gostov. Prihajali so izprva eden, dva, na kratek pogovor, mimogrede, kakor bi hoteli skupno prebrati spomine ugasle noči. Pozneje so se pomnožili in ostajali ves dan, ali pa jim je moj drug pripravil prenočišče, kadar so se vrnili iz mesta. Če sem le mogel, sem se izognil vsi družbi, ker se nisem mogel otresti nekega občutka, ki me je že naprej polnilo z odporom proti tem ljudem. Brez prestanka sem namreč nosil v sebi prikazen, kakor bi strmel preko zidu našega dvorišča tuj, bled obraz, pred čigar mrzlimi, ljubezni praznimi očmi je drevenelo vse živo in radostno. Stal je tam noč in dan in jaz sem slutil njegovo mogočno oblast, ki se je brez naglice upirala ob naša vrata, da sprostre nad našim domom temna krila svoje volje in gospodstva. Kljub mojemu izogibanju se je pa večkrat zgodilo, da sem moral v družbo. Navadno takrat, ko se je družba zbirala pozno ponoči, prenesla mize na dvorišče in prižgala luči. Tedaj sem moral sedeti med ljudmi, ki so me odbijali že njihovi obrazi in katerih besede so se mi zmirom zdele podobne bohotnemu plevelu, brez soka in brez notranje pesmi. Bile so trde in daleč od srca porojene, prisrčnost in radost bi usahnili v njih kakor kaplja v solnčnem požaru. Obrazi pred menoj so mi bili prazne posode, maske, kupljene na javnih sejmih človeške družbe, kjer ima svojo ceno vse, kar je pisano in kričeče in kar izpolnjuje dostojanstvo, ugled in vsebino povsod merodajnega tisočglavega jezika. Z začudenjem sem pa motril prijatelja, ki se mi je izmikal bogve kam in ga skoro več nisem mogel doseči

s pogledom. Oblast teh obrazov mu je zasenčila lica in bil je kakor razbit kristal, s čigar drobci so se poigravale posamezne roke. Pokorno je vračal luč vsake besede, smehljaje je lovil skrite misli in se gnal za pogledi kakor za sladkostjo resnice. Podvojil, poddeseteril se je in kadarkoli se je pri mizi sprožil glas, je našel v njem na isti zvok ubrano struno.

Tako smo živeli do tiste noči, ko je oblast onkraj našega dvorišča zagospodarila na našem domu. Komaj se je zvečerilo, je oživela hiša. Ljudje so prihajali, se nestrpno pogovarjali, prinašali razne stvari in očitvidno pripravljali nekaj posebnega. Znosili so na dvorišče mize, jih pogrnili in okrasili s cvetjem. Umaknil sem se vsem in le gledal. Luči so zagorele in metale po zidovju mehke, nemirne sence, ki so potrojile nenadnost dogajanja. Vsi gostje so bili nekam praznični in nestrpni. Videl sem pritajena namigavanja, dvoumne smehljaje, na nekaterih obrazih pa težko pričakovanje posebnega užitka. Svojega prijatelja nisem opazil ves večer in tako sem uganil, da je on središče dogodka, ki mu je bila posvečena tolika pozornost. Tedaj so na cesti pred hišo odjeknili koraki in na dvorišče se je vsula pisana družba, viharo pozdravljena od že prisotnih. Moj prijatelj je prihajal v spremstvu in vodil ob roki tujo ženo.

Tuja žena! Ime, ki ga je izpregovorilo srce, čisto na tihem, v nenadni žalosti. Prišla je, kakor prihajamo od nekod, kjer smo imeli opravka, pa so nas poklicali na kratek pogovor; prihajala je iz sveta, svojega domovja, kakor bi šlo za kratek obisk, ona, znanka vseh in nikogar. Spoznal sem jo po njenih sijočih očeh, po njenem telesu in hoji, po vsem njenem pojavu, ki je do dna razkrival njeno pot. Bila je lepa, o, več kakor lepa. Bila je posoda opojne pijače, ki nas seznanja s smrtjo, kakor z odrešujočo slastjo. Bila je val dišav, ki nam naliva v žile sladek strup, brezumno radost nad mračnimi prepadi. Ona ruši svet v fantastično brezličje, kjer se zahoče telesu samo padati skozi brezdanji prostor, padati z vso srditostjo in viharostjo v ničevi nezmisel vržene prasile. Dà, bila je lepa in vsak del njenega telesa je izžareval to posebno mamljivo lepoto, ki vabi kakor valovje narasle reke v temno neznanost. Njena koža je imela moten blesk slonove kosti in zdelo se je, kakor bi jo sproti osvežali nevidni curki vode. Oblike njenega telesa so bile zrele kakor zlato sadje, ki že prikriva pod sočnostjo svojega videza grenkobo bližajoče se jeseni. Zrele so bile njene prsi; dva, vsak za sebe živeča obla sadeža sta kipela pod rahlo bluzo in zrak okrog njiju je bil topel in kakor olje blag. Nevidna linija, ki je vezala popolne noge preko jedrih, sočnih bokov s tilnikom, je utripala v prožnem ritmu, ki užiga strast, tisto strašno, žgočo strast, ki poraja željo kakor bolečino in ki nam izžema iz grla krik po na-

sladi in posesti. In kdor je videl zastrti plamen oči in svežo, vlažno rano njenih ust, ga bo mučila žeja, da jih poljubi, kakor je mučila tiste, ki so že pili njeno trudno slast, in so se vračali po uteho, ker jim je izsušila usta in srce. Da, po njeni lepoti sem jo spoznal in po usodi, ki je živela v njej. Kajti bila je znanka in sestra vseh in nikogar. Bila je ljubica moškega poželjenja, a ne môž. Tega telesa ni ogreval noben topel sen, nobeno čisto hrepenenje, nobena strast krvi. Nje ni osvajala ljubezen, ni je podjarmilo poželjenje, ni je kupilo zlato. Bila je nad vsemi, živeča samo za oko, v svojem čudnem kraljestvu zunanjega bleska. Cela, z vso svojo prelestjo je živela le, da ugaja in, komur je ugajala, je bil le ena od tisočerihih luči, kjer se je iskril in postoterjal njen čar. Bila je demon, ki smehlja ubija, a ne uživa v dejanju, ker se je vse dogajalo mimogrede, izven njegove volje. Podobno se je tudi dajala le mimogrede. Bila je v milijon kapelj razpršen mavričen ptič — vsaka kaplja za eno užgano moško naravo; bila je videz, ker je kraljevala brez cilja, brez namena in brez svoje koristi. Biti, namreč bleščati, to je bil ves njen zmisel.

In ko sem jo spoznal, se mi je zdelo, da so se razgrnila pred menoj vsa prijateljeva pota. Od dni, ko mu je žena značila srečo — njegovo mladost je ogreval visoki sen o sreči —, pa do te noči, ko je kraljevala za mizo tuja žena, mi je postalo vse jasno do bolečine, ker sem določno čutil, da bi bila odveč vsaka volja, ki bi hotela uravnavati po svojem spoznanju. Bolelo me je, da sem ostal gledalec na bregu reke, kjer se ni boril samo moj prijatelj, ampak tudi vse tisto, kar je moja ljubezen globoko spoštovala v naši hiši, gledalec, ker sem razumel, da je človeško srce usoda, ki se meri le s sebi enakim elementom, bodisi v mučni borbi, bodisi v nenadnem spopadu.

Slavnost na dvorišču se je bližala svojemu višku. Gostje so se razvneli, po mizah je ležalo osuto cvetje in prevrnjeni kozarci. Tedaj so postavili stol na mizo, dvignili tujo ženo in jo posadili nanj. Menda sva se prvič spogledala v hipu, ko me je odkrila med drevjem v kotu dvorišča. Pozdravila me je z nasmehom, ki ga ni nihče opazil in ki je bil vprašujoč in sladak obenem. Toda moja pozornost je istočasno pritegnil nase moj prijatelj, ki je stal in pričel govoriti. Izprva nisem ničesar razumel. Proti koncu pa je pokleknil pred zbrani krog in povzdignil glas:

«Zato še enkrat pozdravljeni, bratje moji! Bratje! Beseda — mojemu srcu vino tolažbe in veselja. Kajti jaz sem vaš in med nami ni nobenih senc. Glejte, moj dom! To je odslej tudi vaš dom in njen dom. Sprejmite ta dar spoznanja z enako razgaljeno dušo, kakor ga vam jaz dajem. Sprejmite ž njim mene in moje, od vetrov

sveta oglašeno življenje. Tesno drug ob drugem bomo postoterjali bogastvo naše krvi, bratje na pustinjah naših dni! In ti, lepa žena, pozdravljena! Ti, moja strast, moje uživanje, moja brezumna mladost, pozdravljena! Kraljuj v tem svojem novem domu, meni, nam vsem in tistim, ki hrepene po tebi, pa te niso še videli. Ti si luč, ki sem jo pripel pod strop tega domovja na niti svojega življenja, da bo jasno in svetlo med nami, kakor bi solnce prebivalo pri nas...»

Trušč in vpitje gostov je preglasilo prijatelja, ki je s plamtečimi očmi strmel v tujo ženo. Videl sem še, kako se je nagnil k mizi in objel njene krasne noge. Potem sem se pa umaknil v hišo.

IV.

Teža novih razmer se je zrušila predvsem name. Izseliti sem se moral iz svoje sobe in ker ni bilo drugih prostorov, sem se zadovoljil z majhnim, temnim kotičkom v ozadju dvorišča, za silo izpremenjenim v bivališče. Pozabljen, kakor pokopan sem živel čuden svet teme, dasi sem zmirom ljubil luč in jasnine. Toda živel sem vendarle, v vročici brezglasnega hrepenenja, kakor nevidna želja, komaj resnična, a vendar občutena — kakor globina pod trdno površino, kamor ni zašel vznemirjen pogled. Živel sem neviden in nepogrešan, vendar sprostrt kakor pajčevina nad vsem našim domovjem. Vsak zunanji zgib se je ujel vanjo, vsak glas, vsak dohodek. Vedel sem vse, ker sem dejansko živel le v prisluškovanju, ves uho, ki je lovilo stopinje novega življenja v naši hiši.

In to je bilo hrupno, podobno viharju, ki se izživlja v danih mu in nedanih mejah. Prve dni po prihodu tuje žene je gredo na znotraj, užigajoč zidovje in zrak s svojim srditim žarom. V mojo noč je kakor skozi razbeljene zastore sijala nemirna in plahutajoča strast in bili so trenutki, ko me je njen topli trepet obšel kakor trudno padanje v nekaj onstran vsega živečega. Zdelo se mi je, kakor bi ugašal, brez boja in brez bolečine, ker je pač nekaj močnejšega seglo preko mojega plamena. Naenkrat se mi je pa zazdelo, da se je razlil po hiši hlad, kakor bi se od vsepovsod strnila nad njo topa in gladna praznота. Vedel sem, da se dele pota tuje žene in mojega prijatelja, sporazumno in brez posebnih znakov na zunaj. Val se je odtekal, da se zbere za nov zalet, uklet v trdo, zmirom se obnavljajočo slast razbijanja samega sebe ob hladnem bregu. Čul sem zopet prihajanje in odhajanje gostov, nočne gostije so se obnovile, le da sedaj v mnogo širšem obsegu kakor poprej. Neznana dekleta so s svojim razigranim razpoloženjem večala pestrost zabav; radost uživanja je v vsaki posamezni iskala novih nijans in novih barv. Toda moj drug ni bil vedno navzoč. Hodil je zopet svoja pota, vendar zmirom nekako oslonjen na svet, ki ga je oživel

v našem domu. Večkrat se je zgodilo, da se je vrnil z drugo ženo, ki ji je pa pripravil redno enako ponižanje pred njo — pred licem svojih želja. Tedaj je ono drugo pustil sredi dvorišča in se ji smejal v lice: «Poglej, solnce moje hiše! Kdo bi ga zgrešil! V temi se roka zmoti, toda zmote nas uče. Izpil sem te, ljubica, kakor polno čašo; bila si sladka. Toda zdaj je posijalo solnce in oči so se streznile; najine ure so dozorele.»

Podobno je živela tuja žena, sama za sebe, po svoji volji in svojih nagibih. Njen svet je bil podoben reki, ki se neprestano izpreminja, kjer ni ničesar, kar bi se vračalo, pač pa gre vse svojo pot, svoj večni beg, nikdar niti za hip obsijano od spomina, pridržano s toplim pozdravom. To je bilo njeno bistvo, njena zmirom žejna lepota, posvečena sama sebi. In moj prijatelj? Bilo mi je jasno, da je ne veže več on pri nas in še manj hiša. Njen dom je bil svet z vsemi svojimi izpremembami in slučajji, neomejen, kakor njena potreba. In vendar je morala imeti svoje tajne vzroke, da že davno ni odšla, že takrat, ko se ji je poklonila cela hiša —

Na našem dvorišču so stale od jutra do pozno v noč pogrnjene mize, enako gostoljubne vsem, ki so prihajali. Gospodaril ni nihče več, oziroma vsi, kdorkoli je slučajno zašel k nam. In jaz sem z bolečino prisluškoval temu posestvu vseh — že od nekdanj mi je bilo zoprno. Obraz žene, ki je eno samo noč res vdan množici, prejme svoje znamenje, ki ga čas ne zabriše. Oči, roke — en sam dan vsem namenjene — spoznal boš sled tega dne na njih, morda celo bogve kdaj pozneje. V urah našega življenja je vsaka stvar nekomu podarjena, iz globokega nagnjenja, kamor le prislušujemo včasih, a kamor nikdar ne gledamo. To so tiste zakladnice vsega živečega, odkoder prejema vsaka posameznost svojo barvo, svoj vonj, svojo tiho življensko posebnost, nekomu namenjeno, za nekoga gojeno; za nekoga, ki je še daleč ali prihaja vsak dan ali pa živi samo v tisti določeni posebnosti. Poglavitno je, da živi, da razporeja struge mogočne energije v tisočobrazne reke in studence in odkriva na ta način očem nepopisna bogastva živega časa. Kjer pa domuje smeh vseh in beseda vseh, tam gospodari laž ali pa pusta brezbarvnost in beda. Kajti strune pristrčnosti so ostro ubrane — vsak glas ni sposoben, da bi jih razgibal v sozvočju. K nam so pa prihajali gostje od bogve kod in razsipali svoja razpoloženja kakor pisano blago. Tišina je umrla; zidovje se je navadilo na ostre glasove in se veselo poigravalo z njimi. Solnce je sijalo na ta dom, kakor na javen kraj; nikjer ni našlo več kotička, kjer bi se razgovorilo v svoji posebni govoric in ubranosti. Svetlobo noči so preganjale prižgane luči — mesec je kakor blede lice visel nad drevjem, brezglasen in brez vsebine. Le včasih, po dežju, se je v

mlaki pod mojim oknom zaiskrila zvezda, polna neizrekljive žalosti in samote. Naš dom se mi je v prostranem ogledalu prisluškovanja razkrival kakor siva puščava, ki so jo preorali in ohladili viharji in je zdaj trudna in gola nosila breme svojega lastnega brezupja.

To moje tiho spremljevanje vsega, kar se je dogajalo pri nas, je prepletalo pogosto razmišljanje o tuji ženi. Ne prav za prav o njej sami, ker sem ji prebral srce prvi večer, ko je prišla k nam, pač pa o najinem medsebojnem razmerju, ki je vzplamtelo tudi prvi večer, ko me je ona zagledala pod drevjem in ki je bilo neprestano živo, dasi se nisva niti videla niti govorila. Takrat vem, da me je vsega obšlo čuvstvo, kakor bi srce sprejelo top udarec. Naenkrat, iz podzavesti je privrela slutnja o smrti mož, ki vabi nad prepadi in ubija v zabavo in sebi v hrano. Odmaknil sem se od žgočih vrelcev strasti, ki jih je izvabljal ples njenih prsi in bokov iz močnih src, in moj ponos, ponos prirode se je ves dvignil zoper njo. Odslej je bilo med nama nekaj, kar naju je potiskalo v zasedo, nama trgalo krinko z obraza in ostrilo gola srca. Ne imeval bi tega sovraštvo ali preziranje — bilo je mnogo bolj jasno in iskreno. Živela sva pod isto streho, ne da bi za hip pozabila drug na drugega, in molk med nama je utripal kakor lok, ki se je od dne do dne bolj krivil in napenjal. Med nama je živela še neizgovorjena beseda boja, od vsega početka v duši spočetega in spoznanega. Kadar stojiš pred njim, ne sovražiš in ne preziraš, pač pa obletavaš in tehtaš nasprotnikovo bistvo. In ona je poznala te moje misli, dà — naj povem — na tihem sem bil prepričan, da baš zaradi mene še ni zapustila našega doma. Užaljeno samoljubje je večkrat kakor gosta megla v očeh, da oči ne izbirajo več potov in ne spoznavajo resnice, pač pa drvi noga sama sebi prepuščena za svojim namenom. Tuja žena me je želela zvabiti v svojo bližino in jaz sem večkrat v svoji temi pol z grozo, pol z žalostjo strmel v zarjo njenega vročega telesa, ki me je klicalo k sebi. In včasih sem videl na oknu njeno blede lice, kjer je gorel isti smehljaj, kakor v vsakem delu nje same, smehljaj sočne, strast bičajoče sladkosti. Toda komaj sem ujel njene oči, sem vedel, da je ni, take, kot so jo gledali čuti, pač pa da je kakor stvor, spočet iz vizije živali, brez toplote in brez utehe. Vendar se je končno zgodilo, da sem prišel iz svojega kota, toda takrat je bila njena moč kakor uvenela roža — njen vonj je bil le še daven spomin.

Bilo je proti večeru in tuja žena je imela svoje goste. Čul sem njih smeh, ki je odmeval po dvorišču — njen glas je presegal vse in je bil poln prešernosti in skritega namena. Naenkrat sem se zdrznil. Bilo mi je, kakor bi sprejel poselstvo njenega sovraštva, tako sta me vsega presunila mrz in ostrost. Nemiren nisem mogel

več vzdržati v sobici. Odprl sem vrata in stopil na dvorišče. Videl sem, da me je pričakovala, ker mi je njeno oko prvo posijalo v pozdrav. Z rahlim posmehom, vsa izzivajoča se je naslanjala na mizo, pozabila na svoje goste in strmela vame. Na mizi so stale vaze, polne belega cvetja, ki je počasi umiralo in se osipalo. V kotu dvorišča pa je zijala praznina — vrt bele deklice je bil opustošen in prazen. Morda me je spreletel srd ali žalost — sam ne vem. Stopil sem k mizi, pobral cvetje iz vaz in ga odnesel v svojo sobo. Gostje so vstali, nekam mučno razpoloženje je obšlo družbo. Toda ona se ni ganila. Vso jo je obšel brezglasen smeh, ki ji je stresal obla ramena in venčal obraz s škodoželjno radostjo. Površno se je poslovila od odhajajočih; ko sem se vrnil, je bila sama. Glavo je naslonila na lehti, da je sijal skozi mrak njen vrat in polne zrele prsi so narahlo drhtele v vroči, prirodni strasti. Njena lepa roka je žarela kakor cvet. Ko je opazila, da jo gledam, ji je vse telo oblilo toplo zadovoljstvo, da se je zleknila na stolu, kakor dobri-kajoča se mačka. Prsi je pritisnila ob rob mize, da sta se dvignila pod rahlo tkanino dva vala, kakor bi hotela razgnati svojo ječo. Toda v meni se je razpredel tedaj čudovit mir, pokojnost brez mržnje ali grenkobe, vendar polna odločnosti in jasnosti. Gledal sem jo pred seboj kakor neizmerno tuj svet, daleč onkraj mojih želja in mojih potov. Postala mi je vsa prozorna, kakor steklo, za katerim sta živela dan in svet. Prijel sem jo za roko in jo dvignil. Tedaj me je razumela in njene oči so otrdele kakor jeklo. Odtegnila mi je roko in se odmaknila. Moji prsti so se znova oklenili njene lakti, to pot trdo in ukazujoče: «Hočem, da greš tja, kjer je tvoj svet! Moraš... ker... jaz tako hočem!» S prezirom in zaničevanjem se je vdala in mi sledila. Odprl sem dvoriščna vrata, počakal, da je stopila na cesto in jih zopet zaprl za njo. Mir v mojem srcu je postajal vse bolj gost in gorak, oči so doživljale veselo prebujenje. Pričel sem pospravljati po dvorišču, z občutkom olajšanja, kakor po velikem, prijetnem dogodku. Znosil sem mize v hišo, odprl okna svoje prejšnje sobe, odstranil vse nepotrebno in se zopet naselil v njej. Bila je globoka noč, ko sem tiho pozdravil tišino nad našim domom in legel.

Spal nisem, vendar sem se kopal v čudni, polzavestni dremavici, ko sem zaslišal pri vratih rahel šum. Planil sem pokonci. Nekdo je stal zunaj pred vrati in jih poskušal odpreti, kakor bi računal na moj sen in bi me ne hotel zbuditi. Dočim nisem prej ves večer mislil na prijatelja, sem se sedaj nenadoma spomnil nanj. Saj sem mu vendar ugasnil njegovo solnce! V trenutku sem se zavedel računa med nama, ki ga bo treba poravnati, in obšel me je strah. Ne zase — nego sploh, za oba, za hišo, za jutrnji dan. Tedaj se je

šum ponovil. Sunkoma sem odprl vrata, na pragu je stal — moj prijatelj. Prvi hip je zmeden in presenečen stopil korak nazaj. Toda meni je zadoščal en sam njegov pogled in vedel sem, kaj se godi. Kljub trenutni zadregi mu je gorel v očeh teman plamen, obraz je preplavljala razburjenost. Bil je ves bled in le s težavo so stisnjene ustnice uklepale notranjo besnost v molk. Izpustil sem vrata in se mu približal. Med nama se je utrnilo par trenutkov, katerih je vsak za sebe legal na cel svet neizgovorjenega, nerazkritega, vendar v dušah tisočerno preživljenega in občutenega. To so trenutki v življenju, ko je os potegnjena skozi živec srca in niha duša na meji med svetom senc in med dejanjem. Beli konj odločitve predirja v hipu neizmerne, razumu neznane poljane našega notranjega sveta in prinese včasih s seboj svoj ukaz od bogve kod, iz morda komaj slutene daljine duše. Moj prijatelj je povetil desnico, kjer sem videl moten blesk noža. Spogledala sva se dolgo in globoko, v dno najinega življenja, kakor sploh še ne, odkar se je vrnil. In pred pogledom se je razgrinjala duša kakor voda pred rilcem ladje, njegova zdaj vsa čista in nezakrita. Pred menoj se je sprostil svet iskrenega obraza in jaz sem se z neizmernim veseljem spuščal s strmih bregov v doline, kjer sem slutil tople vode zaupanja in ljubezni. Njegov namen je bila poslednja meglica nad globinami; ko se je razpršila, je ležala pred menoj vsa divje bogata, velika zemlja te duše. Pognalo me je k njemu in baš ko mu je glava klonila na prsi, sem ga objel in stisnil k sebi. Čutil sem, da sva se našla za zmirom.

Dolgo sva stala drug ob drugem. Zdramil sem se šele, ko mi je moj drug položil roko na ramo in mi brez besede še enkrat pogledal v oči. Notranja bolečina mu je mečila pogled. Potem je šel na dvorišče in sedel k vodnjaku. Šel sem za njim in se mu pridružil. V kotu dvorišča je stala tuja žena, vseokrog pa je snula tiha, blaga noč. Moj drug si je zakril z rokami obraz. Sedela sva molče, pod visokimi svodi neba in v tišino je pronical glas — spev naše domačije, ne za uho, le za svet najine notranjosti slišen.

Prijateljjev glas je zvenel široko in močno, ker je bila težka njegova boleost. S silno kretnjo je razklal srce, da je utripalo živo in trpeče v hladne teme:

«Ti in ta naš dom sta razumela molčanje, razumela bosta tudi besede. Skrival sem jih pred teboj, ker me je omamil strašen sen; sedaj sem se pa prebudil in naj ti jih izjecljam, ker me je strah še bolj strašne resničnosti, ki zija pred menoj. Sredi sveta tam zunaj se je zgodilo, da mi je padel mrak v dušo. Nikjer nobene luči več, nobenega žarka, vsepovsod hlad ravnodušnosti in sive vsakdanjosti. Vsak plod življenja je bil brez okusa, vsak trenutek brez pesmi,

kakor ubit zvon. Tedaj je vstala v meni želja po domačiji — nisem si priznal, toda obetal sem si čudeže od nje. O, laž, bled izgovor! Prišel sem, da spoznam na tem dvorišču tu, ob urah, ko mi ni bil nihče priča, kako sem beden, kako v dno sebe teman, prazen. Od nekdanj mi je žgal srce sen o sreči, od nekdanj sem romal za njo, kakor uklet. Skozi prste mojih rok pa je teklo življenje, brez bleska in brez dobrote, pusti dnevi, katerih vsak je puščal za seboj grenak posmeh — jutri! O blaženstvo! Lovil sem te kakor blaznik, dokler nisem tu, sredi teh sten, klonil pred tvojo ničevostjo. Naše sanje so zrak, naše iluzije laž! A jaz sem hotel v luč! Oklenil sem se sveta, tega vidnega pred seboj, oklenil sem se človeka. Hotel sem izživeti sedanost v polnih curkih, opiti se, naužiti se njenih sladkosti do brezumnosti, do sreče... Videl si — svoje srce sem sprostil pod noge živih mrtvecev, s ponižanjem sem plačal vsako uro. Večkrat me je grabil gnus, pa sem se zbal samote in sem vztrajal. Vrgel sem se v vode slasti in poiskal ženo, ki je bila višja, silnejša od strasti. Razmetal sem se, s srcem v zobeh — žejen, strašno žejen. In, kaj nisem jaz sam kriv teh slabosti? Moj duh je vodil, toda moje telo se je vleklo zadaj za vozom, da ga je trgala cesta. In čutil sem, kako je ostal v blatu moj dom, moj ponos, moja misel, moje oko, jaz sam — pohojen, izrabljen, truden in sam. Kdaj, kje sem se izgubil? Kdaj sem bil pahnjen slep na cesto? — Pa sem se zbral in si tajil resnico, dokler mi ni nezmislil načel srca. Tako vse do danes, ko so me zapustile moči. — Truden sem, solze mi zalivajo grlo. Iluzije so ugasnile, v ustih je ostal od vsega plehek gnus. Življenje pred menoj je temno in neveselo kakor grob — odpusti mi hudo misel in ne šteji mi je v zlo!»

Moj glas mu je odgovarjal:

«Našla sva se, ko sva se vrnila vsak iz svoje zmote in meni je sladko v duši, da ti lahko rečem brat. Zdaj, ko čutim, da ne bo gladina iskrenosti med nama nikdar potemnela in da ne bo med nama nobene zamolčane misli več, nobenega ločenega koraka, zdaj me obhaja radost, da si mi res brat. Čemu nama zdaj sanje! Dan bo kmalu in najin dom pričakuje vestnega in dobrega gospodarja. Kdo mu bo boljši od naju, ki nama cvete v rokah roža najčistejše, najsvetlejše besede. Najin dom čaka in čas je kakor grozdje v vinogradu večnosti. Treba ga je zvesto gojiti, kakor je pisano v prirodi. V vsak hip so ujete kaplje čudežev in mi, delavci, moramo biti zbrani in skrbni pri delu, da se ne bo razlival dragoceni sok življenja v nič —»

Tuja žena je odšla, da nisem niti opazil kdaj. S prijateljem sva bila sama. Obsedela sva pri vodnjaku in skozi polnočno tišino je rosila na naju luč svetlih, belih zvezd.

Vladimir Levstik: Hilarij Pernat

(Nadaljevanje.)

X.

Na Stanino prigovarjanje je profesor že drugi dan ukrenil vse, da bi zvedel, ali ni Milan Kantor zašel med tiste stotisoče vojnih ujetnikov, ki jih je Avstrija izgubila na iztočnem bojišču. Malone teden dni je bil zaverovan v ta preprosti up; po cele ure je stal pred rejenko ter dokazoval njej in samemu sebi, da vobče ne more biti drugače. Res lep nered se je bil začel v njegovih možganih, da niso takoj pomislili na edino verjetno možnost — ne, reči je hotel, na gotovost, ki je bila jasnejša od belega dne!

«Takole se človeku zblede od same tesnobe,» je vzklikal, mahaje z rokami, kakor bi trgal nevidne vezi in rušil nevidne stene, «od samega prekletega občutka, da ne smeš biti, kar si, in da ne smeš iti, kamor bi hotel! Oh, da bi že zagrmelo in bi se podrlo vse na kup... *Écrasez l' Infâme!*» bi jim zaklical z Voltairom, seveda v drugem zmislu, zakaj Voltaire je mislil Cerkev, jaz pa mislim Avstrijo!»

«Tiho, striček, za pet ran božjih!» ga je mirila Stana. «Ne vpijete tako na glas, da vas kdo ne sliši! Komaj se vam nasmehne življenje, že silite...»

«Kam?» je vprašal Hilarij Pernat, videč, da je sklenila pogoltniti konec.

«Na Suhi bazar!»

«Pa na Suhi bazar! Ali meniš, da se tam ne bi izkazal moža? Ali se mar drzneš trditi, da star profesor ne bi znal umreti junaške smrti? Kako se motiš! Tam kakor tu bi ostal...» Obmolknil je. išoč zvočne, mogočne besede.

«Kdo?» je poredno vprašala ona. «Kaj bi ostali, striček?»

«Ostal bi... sum, qui sum! Pernatius mente captus!» je viknil s ciceronskim zanosom. Nato se je zavrtil na petah in odplesal po ritmu veselega smeha, ki je vrgel poslušalko v naslanjač.

Tisti večer je bil sklenil, da si pri prvi priliki neusmiljeno privošči Blanko in Aliso. V brk jima pove svoje ogorčenje in jima pokaže vrata!

«Sunt certi denique fines,» je razsajal še v postelji, ko je premišljeval vso nezaslišano zgodbo minulega dne, «in tudi Pernatov stoicizem ima svoje meje! Ali naj še dalje trpim te umazane

spletke in to lokavo, podlo izigravanje čuvstev ubogega očetovskega srca? Spodim ju in zaživim po starem...»

Ko pa se je drugo jutro spomnil tega namena, ni bil nič več tako gotov. Začutil je, da mu je postalo tajno, škodoželjno preziranje, s katerim je dan za dnem opazoval lakomne napore Nákrtovih dam, v tej vojni puščobi in zapuščenosti nekakšno razvedrilo, del vsakdanje vsebine njegovega življenja. Pomislil je tudi na to, da bodo njegovi dnevi poslej od tesnobe, koprnenja in strahu še bolj neznosno dolgi; zazdelo se mu je, da bi ravnal zelo nepremišljeno, ako bi izgnal iz svoje okolice dve prikazni, ki sta mu vendarle krajšali čas, čeprav drugače in ne s takim uspehom, kakor sta nameravali.

In končno: ali je bilo vobče pametno upati, da bi se Blanka pl. Nagerthova skesano vdala v svoje osramočenje? Mar ni bilo po dosedanjih izkušnjah gotovo, da bi jo misel na nepozabnega Salvatorja in na slavne tradicije Rubatuttov osokolila za nadaljno, še obupnejšo borbo?

«Kako je že rekel Cambronne?» je modroval starec sam pri sebi. «La garde meurt, elle ne se rend pas!... Če je pa tako, imam rajši mir. Kadar pride Milan, ali pa, recimo, kadar odpečatijo mojo oporoko in ne najdejo v njej niti besedice o milih sorodnikih, bo itak kaznovana, da huje biti ne more...»

Da, da, še nekatera skrb je bila važnejša od te, kako bi se znesel nad avšama iz trafike. Pred vsem je bilo treba čim preje storiti to, kar se je profesorju najbolj upiralo: sestiti in spisati oporoko. Težka naloga, ki je zahtevala vsestranskega ravnovesja duha! Stric Hilarij prav za prav ni okleval iz premajhnega zupanja v svojo bistro pamet, ampak iz zagonetnega notranjega odpora. Če bi bil moral z besedami povedati vzrok, bi bil morda rekel, da se mu vidi človek, ki je spisal oporoko, v kakem pogledu že napol mrtev. In Pernat se zdaj mahoma ni več utegnil muditi ob misli na smrt. Naj je bila blizu ali še daleč pred njim, vsekako ga je od nje neprestano ločila senca Milana Kantorja. Ta senca je morala izginiti ali pa se izpremeniti v meso in kri, v izpolnitev, vidno njegovim žejnim očem in prijemljivo njegovi lakomni roki. Šele potlej je bilo mogoče govoriti o smrti.

In tako se je zgodilo, da je trafikantka tisto popoldne spet sedela za profesorjevo mizo ter pila njegovo kavo, potuhnjeno išoč na obrazu strička Hilarija razdejanj, ki jih je hotela povzročiti z včerajšnjo burko. Starec se ji je zdel razmišljen in vase zagledan; to bi ji bilo v zadoščenje, da je ni zaprepastil s čudno, nerazumljivo burno razposajenostjo, ki je dvakrat ali trikrat udarila iz njega.

«Tako, tako, onkel Hilarius!» ga je pohvalila pri slovesu. «Man muß sein Unglück tragen können, naj nam bo v srcu še tolikanj grenko. Le pogum, pri Bogu je naša tolažba.»

In starec je hinavsko pokimal, kakor da je izrekla najglobljo istino njegovega srca...

Toda gospa Blanka se je vrnila k Alisi vsa razočarana in ogorčena.

«Stell' dir vor!» je jásnila, še preden si je odpela plešasto boo. «Nič mu ni! Smeje se in šale zbija. Nekaj časa sedi kakor kup nesreče, und auf einmal ti oplete s svojim brezbožnim jezikom, da bi se človek prekrižal od strahu. On pa gleda in se rezgeče kakor neumen.»

«Kako pa naj gleda?» je strupeno vprašala Alisa.

«Kako naj gleda človek dan po tem, ko je videl dokaz o smrti svojega sina? So ein herzloser Mensch!»

«Ein Mistvieh,» je čuvstveno pritrdila gospodična pl. Nagerthova. «Ali pa nejeverni Tomaž. Prst je vtaknil in die Wunde in še ne verjame.»

«Kruziturknerjeva cigaretnica je šla rakom žvižgat!» je očitajoče vzdihnila mati. «Res treba je bilo.»

«Škoda!» Hčerin glas je bil suh. «Ein paar Kilo Schmalz bi bili dobili zanjo.»

To rekši je začela Alisa prekladati časopise in popevati z nenaravno visokim glasom, mežikaje z očmi, da bi si boljje predstavila gladke, skoro še deške prsi praporščaka Edija, Rudijevega tovariša, s katerim sta bila dve uri sama doma...

Na srečo je trajalo dobro razpoloženje Hilarija Pernata samo teden dni. Izpremenilo se je baš za Božič, tako nenadoma, da sam ni vedel kdaj in zakaj. Morda v kaki mračni uri, ko se je skopo zimsko solnce skrilo za grd oblak, morda ponoči, ko je burja zavila ob vogalu, je obšla starca misel, da je vse, kar sta tolažilnega uganila s Stano, najbrže zgolj jalovo varanje samega sebe. V obupu je bil prijel za bilko, ki ga ni mogla držati! Ali je bila v Staninem dokazovanju le mrvica trdne gotovosti? Ali je bilo kakorkoli ovrženo, da bi bil Milan ubit? Zakaj naj bi bil prav on ostal živ sredi najsrdečje bitke?

«Zato,» je stokal profesor, «samo zato, ker je moj sin! To je edini razlog in obenem dokaz, da se izkušam ukaniti kakor ženska, namesto da bi trpel kakor mož... Heu me miserum!»

In če je imela rejenka prav? Tudi v tem primeru se ne bi smel veseliti. Kdo mu pove, da Milan živi? Zanašanje na Rdeči križ je bilo nezmiselno. Mlad človek v vojniški bluzi ni táko čudo, da bi ga izlepa našli med stotisoči vojnih ujetnikov, raztresenih po

neizmernem prostranstvu, ki se širi od Evrope do tihomorskih obal, od večnih ledov do Tibeta in Himalaje...

«A recimo, da je živ,» je ugibal Hilarij Pernat, «in da je šel v dobrovoljce, kakor pravi Stana: ali ni po tem takem iznova v smrtni nevarnosti? Ali ni vsaj to pot že mrtev?»

Težko je bilo koprneti v temo, še težje nego žalovati na grobovih! In tako je ubral profesor pot vseh ljudi, ki omagujejo v svoji nesreči: jel se je braniti upanja, ker ga je bilo razočaranja strah.

Ko je sedel mrk in sključen pod božičnim drevescem, bi bila Stana čitala vse to na njegovem obrazu, tudi da ji ni povedal z besedami; bila bi ga razumela, tudi da ga ni opazovala zadnje dni, kako je molče poslušal trafikantkine istorije o bojih in mrličih, o minljivosti vsega, kar je na svetu, in o štirih poslednjih rečeh! Njena zadrega, kaj naj mu še reče in kako naj mu pomore, je postajala vsako uro bolestnejša. Ubogi striček je potreboval boljše tolažbe, ne le zatrdil deklishe zgovornosti, krhkih igrač, ki so se lomile staremu dvomljivcu med prsti. A kaj je mogla storiti zanj? Kaj je bilo v njenem dosegu? Kolikorkoli je trpel Hilarij Pernat, vendar je nekatero noč že trdno spal, ko je Stana še dolgo sedela na svoji postelji z golimi rokami okoli kolen in s čelom zgrbančenim od premišljevanja.

Časih se je nehote grenko posmehnila usodi. Katera druga na njenem mestu bi neki tako goreče želela, da bi ostal sin Hilarija Pernata živ? Katera bi trepetala zanj skoro bolj od profesorja samega? Res, srečna Stana, ako lepega dne odklene vrtna vrata in bo stal pred njo neznani mladi gospod te hiše! Striček je ravnal z njo, kakor da mu je rodna hči; zato pa je sin ne bo hotel priznati za sestro...

«In tako bo, če pojde vse po sreči, prav kmalu konec mojega miru,» si je prerokovala. «Konec tihega pristana, konec varne strehe nad glavo... Ako se vrne stričkov sin — Bog ne daj, da se ne bi! — postanem v tej hiši tujka. Moj trud ne bo več ljubezen, ampak dolžnost, moj kruh ne več dobrot, ampak plačilo. In pride dan, ko si izbere mladi Pernat nevesto po svojem vkusu; če ji ne bom ugajala, mi dobe kje kako službo in me odslove...»

Toda solzam njene žalosti nad seboj so se pridruževale solze usmiljenja. Ne, tako ni mogla gledati starca. Greh je bilo sedeti za njegovo mizo in polagati lahke besede na njegovo težko gorje!

Dolgo je v mislih iskala človeka, ki bi se smela zanesti nanj, da bi ga naprosila pomoči. Imela ni žive duše, ne prijateljice ne dobrega znanca; prav nikogar razen strička Hilarija... Nazadnje se je spomnila Ane, vrle, vdane ženske, ki je pred nekaj leti slu-

žila pri profesorju in je bila zdaj omožena v Ljubljani. Ana je oboževala svojo mlado gospodinjico, baš toliko, da se ni skesala zaradi nje; gotovo bi bila vsa srečna, da ji more storiti uslugo. Brez dolgega oklevanja ji je Stana pisala pismo, v katerem jo je prosila, naj izkuša poizvedeti, kako je živel in s kom je občeval mlad človek tega in tega imena in stanu, ki je bival ob izbruhu vojne v Ljubljani. Svojo željo je utemeljila s tem, da se «neke osebe» iz važnih razlogov nujno zanimajo zanj. Da bi Ana laglje našla njegovo sled, ji je povedala o njem to in ono, kar je pomnila iz profesorjevih ust; vse, kar je bilo v zvezi s Hilarijem Pernatom, z njegovim očetovstvom in njegovo zgodbo, je vestno zabrisala in zamolčala. Nato je oddala pisanje in je začela vročično pričakovati odgovora.

Odgovor je prišel veliko prej, nego se je Stana nadejala. Z ogromnimi, ničemur ne podobnimi črkami je pisala dobra Ana na listu mastnega, s črnilom, svečo in solzami pokapanega papirja:

«Se Vam Pristrčno zahvalim draga Gospodična da se me še Spominate In me Zelo veseli da Vam lahko Ustrežem. Kdo bi si mislil vidite Tisti Gospod so stanovali pri Lokarjevih kjer služi moja Prijateljica Buhkova Micka iz Črepanje vasi! In sem Jih sama enkrat Videla in sem šla Včeraj še tisto Menuto k Micki in sem zvedela da imajo v Lublani Anga Prijatla Jesenka ki so Profesar kakor Vaš Gospod Striček buh jim daj Zdravje in niso šli na Vojsko ker imajo Ano nogo prekratko. Sem se Bridko zjokala sem mislila na Mojga k so ga krvoločni Taljani ubil. Več nisem mogla Zvedeti narbolši bi bilo če bi Gospodična sami prišli u Lublano pa prej ko Morete se Vas strašno Veselim in lubeznivo Pozdravljam do Smrti Vaša Ana.»

Stanine roke so drhtele, ko je čitala to nepravopisno poslanico. Bila je uverjena, da ji sreča ponuja važen konček niti, ki ga Hilarij Pernat še ni našel. Ponos in radost sta ji udarila v glavo; najraje bi bila planila s pismom naravnost v stričkovo sobo. Toda pomislila je: kdo je bil porok, da bo Jesenko vobče kaj vedel o Milanu? In če bo vedel, kakšna bo vest? Lahko bi se zgodilo, da bi našel striček prav tu nesporen, končnoveljaven dokaz o sinovi smrti! Vse je bilo mogoče in Stana ni smela dopustiti presenečenja ne v dobrem ne v zlem. Kako bi nosila zavest, da se je po njeni krivdi zlomilo drevesce Pernatovega zemeljskega bitja, ki so ga žalost in tegoba, dvom in strah že toli opasno upogibali k tlom?

Ana je imela prav: najbolje je bilo, da se uveri sama. Ker ni mogla najti dobrega izgovora za pot v Ljubljano, si je izmislila pravljico o veliki stiski v kuhinji in o zakladih jajec, slanine, masla in drugih dobrot, pripravljenih v neki vasi tri postaje od

mesteca; poskrila je del svojih zalog ter kazala profesorju prazno shrambo, dokler se ni vdal in je ni z mnogimi nauki in modrimi svarili odpustil na pot.

Bil je siv in čemeran dan v predpustu. Stana se je odpeljala zjutraj; profesor še ni sameval dve uri, ko ga je že dušilo in tesnilo, kakor da biva v mrtvašnici. Vse njegove žalostne misli so lezle iz kotov in pritiskale nanj. Brez zmisla in namena je taval po hiši, odpiral vrata, gledal v mrzle, temačne sobe, zapiral jih in postajal z roko na kljuki, kakor bi čakal, da mu nemara vendar še odkod zazveni srebro njenega smeha ali da se vendar še vzdrami na hodniku lagotni, drobni beg njenih nog. Tako dolgo je že bilo, odkar je šla zadnjikrat z doma; in takrat je še ni tako silno pogrešal... takrat še ni vedel, da je tako obupno nesrečen in sam...

«Čudno, čudno,» je godrnjal pri slabem kosilu, ki mu ga je zvarila dekla Monika, «čudno, čudno, kako se star človek oklene mladega bitja! Še misliti me je strah na to, da bi se danes ali jutri zatelebala in omožila... ali pa, da bi umrla, česar Bog ne daj!...»

Ta misel mu je obtičala v možganih.

«In vendar se je treba pripraviti... Lepega dne stopi predme in poreče: ‚Z Bogom, striček, tudi jaz hočem imeti svoj dom in svoje življenje, moža, otroka in vse!...‘ Ali ji morem braniti? Lopov bi bil, sebičnež in krvoses, če bi jo v tistem trenutku spomnil svojih tako zvanih dobrot in bi ji rekel: ‚Ostani!‘»

Srdito se je vrgel v naslanjač, kakor da je že izgovoril podlo besedo. In misel mu je vihrala dalje...

«Lahko bi res da... hm, smešna ideja!... lahko bi prav za prav sam... zakaj pa ne?... Koliko se jih oženi z mladimi, in so starejši od mene... Če bi vedel... če bi povsem trdno vedel, da Milana ne bo nazaj... nu, kaj bi ji dejal?... ‚Stana,‘ bi rekel, ‚tako in tako: formalno, zastran ljudi... saj veš, kako je!‘ In komedija z dediščino bi bila v najlepšem redu.»

Toda že je z duhom zagledal Stano, kako bi se prestrašila. Prebledela bi, zardela, morda bi se celò skrila od zadrege... In zagledal je samega sebe, kako neumno bi stal pred njo.

«Ho, ho!» se je zagrohotal. «Ho, ho, ta bi bila lepa: Pernatius mente captus snubač! Saj ni gos, da bi me še pogledala po taki budalosti. In čemu? Zakaj neki? Nikoli več ne bi bilo v Vrtni ulici tako lepo... Striček je striček, a stari mož bi bil samo stari mož... Nu, da bi le že minilo to neznosno popoldne.»

Stana bi se bila morala vrniti ob petih zvečer. Minute so se vlekle kakor večnosti. Hilariju Pernatu že ob štirih ni bilo več obstanka. Tudi Nakrtovih danes ni bilo — kakor nalašč! Ob petih je Blanka vendarle prišla.

«Kaj slišim, onkel Hilarius?» je pomembno zapela s praga. «Stana vas je pustila samega? Monika pravi, da se je peljala v Jesenovec?»

«V Jesenovec,» je modro potrdil starec. «Zaradi svoje vražje kuhinje. Sam sem ostal... et je m'emmerde, bi rekla Madame de Sévigné...»

«Ach, Onkel Hilarius, ne razburite se... Vsa tista istorija o kuhinji je laž. Deklina vas je krakomalo nalagala.»

«Kako to?» je vzkliknil profesor. «Kaj hočeš reči?»

Blanka pl. Nagerthova si je pomaknila stol prav do njega in ga je siloma prijela za roke.

«Ne vznemirjajte se,» je ponovila, tolažilno zavijaje zelenkaste oči. «Ich versteh' ja, razočaranje je strašno. Zaupali ste ji kakor... če bi nama tako!...»

«Govori že!» je zacepetal Hilarij Pernat. «Kako me je nalagala?»

«Ni se peljala v Jesenovec, ampak v nasprotno smer. V Ljubljano se je peljala! Alisa jo je videla, ko je stopila v vlak.»

«Nezmisel! Zakaj v Ljubljano?»

«Mein Gott, to vam bo sama povedala, če vam bo... Očividno ima posle hinter Ihrem Rücken.»

«Kakšne posle?» se je utogotil profesor.

«Kakšne?» Dandanašnji pač ni treba vprašati, kakšne... Ich denk' mir vsaj.»

Hilarij Pernat je prebledel. Mrzla zona ga je oblila. Njegova Stana na krivih potih? Predstavil si je njen pošteni obraz in njene jasne, odkrite oči... Ne, ne, to ni bilo mogoče.

«Budalost,» je sklenil na glas. «Nič ne ugiblji, Blanka, in nič ne prerokuj. Zmotila bi se. Če ni šla v Jesenovec, ampak v Ljubljano, je šla pač v Ljubljano, ker ima vzrok za to.»

«A kakšen vzrok?» je s poudarkom zategnila trafikantka. «To je tisto!»

«Bodi kakršenkoli, pošten je kakor ona vsa.»

Hilarij Pernat je očitajoče umolknil. Toda v njegovo molčanje je skozi zid udaril sirovi rezget bavarskih soldatov v sprednji hiši...

In Blanka se ni dala ugnati. Ker ji ni dovolil, da bi udrihala po Stani, je zaporedoma izsula nanj pol tucata zgodeb o prekanjenih dekletih, kako varajo roditelje in skrbnike; s kričečimi barvami mu je naslikala vojno razuzdanost in njene strašne posledice.

«Le odkod imaš vse to?» je zlobno godrnjal profesor. «Kako moreš vedeti?»

Toda trafikantka je dosegla svoj namen: siromaku se je od strahu in skrbi zvrtilo v glavi. Ves siv in zgrbljen je visel v svojem naslanjaču, ne videč Blanke, ki je zmagoslavno stala pred njim in rasla v svojih nadah malone do stropa...

Stana je prišla o pol osmih. Rdeča od mraza in vsa dišeča po svežini je naglo stopila v sobo. Toda v njenih jasnih očeh se je tajilo kakor zadrega in kakor skrivnost. (Dalje prihodnjič.)

Dora Grudnova: Nocoj

Nocoj je trudna misel moja:
kot ptica plaha išče, bega,
bolno izmučena ne najde brega,
da bi počila trudna krila svoja;
in v duši moji tih je plač:
bolest skrivnostna, brez imena,
vesoljstva bol — le zaslutena,
v njej rije brazde ostre — črn orač;
srce je v tiho žalost mi objeto:
ne upa več in ne sprašuje,
ko plaho vedno, zdaj miruje,
kot samo vaše bilo bi zakleto.

Pastúškin: Samosilniku

Visoko, previsoko stojiš;
stržen ti je samogoltna hlimba.
Le da jih preveč ne ugonobiš,
ko mrkne ti zarja zlaganega nimba...

K. Dobida: Jesenska razstava

Kot je bil oddelek «Slovenskega umetniškega društva» enoten in zaokrožen v značaju svojega stremljenja, tako je bilo med skupino ostalih razstavljalcev opaziti globoka nasprotja, ne samo v načinu izražanja, temveč še bolj v stopnjah umetnostne kvalitete. Idejne skupnosti med temi tako raznovrstnimi elementi ni bilo, kar velja za starejše, a še bolj za naraščaj, ki ni pokazal malone nobene upanje vzbujajoče individualnosti. Najjačja osebnost izmed vseh pa je bil nedvomno **Rihard Jakopič**.

Razstavil je precejšnjo zbirko del, med njimi več svojih starejših motivov, ki jih obnavlja vedno s svežim zanimanjem in z

novo ljubeznijo. Ta skupina, kamor bi prištel poleg «Sipine» še «Sestrici» in «Zimo», se mi zdi, da predstavlja eno njegovih najbolj dognanih poglavij. Tu je ravnovesje med ustvarjajočim in oblikujočim duhom doseženo, oblikovna dovršenost je dosegla svojo popolnost, ki ni več samo poskus in predstopnja. Tvorec je izstopil iz svojega dela, mirno in brezstrastno je upodobil te življenske like, ki pa vendar nosijo pečat njegove osebnosti. Subjektivno občutje se je v veliki meri umaknilo višji, splošnejši življenski istinitosti. Dočim je bil motiv «Sipine» spočetka obdelavan še kot slučajno dan, čisto subjektivno pojmovan barvni problem, je v tej izvršitvi umetnik notranjo plat poglobil, formalno pa predlogo v kompozicijskem in plastičnem pogledu izdelal. Isto velja za intimni «Sestrici» in za čuvstveno bogato «Zimo».

Razen teh je visela tam še vrsta slik, ki so bile koloristično sila zanimive in v izberi ter sožitju barv tako svojevrstne, kakor jih ne le v našem, temveč tudi v svetovnem slikarstvu najdemo redkokdaj. Nakazanih je v teh podobah («Mlin na Savi», «Sava» itd.) nenavadno mnogo zarodkov življenja, a vendar ne vidim končnega zaključka. Moti me tehnika, moti me občutni napor tvorčev in odpor materije, ki še ni sproščena. Saj je viden v teh pokrajinah, iz katerih veje dih neznanega, zamolklo strastnega žitja, nejasen odsev silne slikarjeve osebnosti. Izčiščene svoje podobe umetnik v njih ni pokazal.

Prav zadnjo dobo Jakopičevega ustvarjanja predstavlja «Slepca», poskus monumentalnega dela velikega formata. Umetnik je skušal prodreti preko lirizma, preko golega nakazovanja nastrojenj do sinteze, do zaokrožene in objektivno dovršene oblikovanosti življenja.

Če primerjamo «Slepca» z Groharjevim «Sejalcem», se odpre bistvena različnost obeh, v marsičem sorodnih del. Na obeh vidimo človeka sredi prirode — in vendar kakšna razlika! «Sejalec» učinkuje sam, kot telesni lik, kateremu ni slikar dodal nobene interpretacije, nobenih navodil za gledalca. To je zgolj upodobljeno življenje, brez vsake hotene simbolične ali alegorične primesi, življenje, ki gledalcu daje neizčrpno, neomejeno izbero pogledov. V «Slepcu» pa je človekova podoba in njegov odnos do narave podan tako enostransko, subjektivno, kakor ga je slikar občutil in kakor naj ga vsak gledalec nujno občuti za njim. Tam je v ozkem izrezu podana skrivnost žitja v svoji celoti, to pa na suveren in objektivni način. Tu je pogled na svet subjektivnejši in bolj fragmentaren. Jakopičev barvni simbolizem, ki je dosegel v «Slepcu» višek, izraža umetnikovo čuvstveno razgibanost spričo

določenega življenskega pojava. Zdi se mi, da čuvstvo takó prevladuje, da delo ne pride do jasne čutne podobe doživetja. V tej nedokončani sliki je zato več muzikalnega nastrojenja, manj pa stvariteljske prepričevalnosti. «Sejalec» je utelešenje ritma, gibanja in snovanja življenskega principa, v «Slepcu» pa je vsebovana mehka in globoko lirično občutena meditacija o konkretnem prizoru velike svetske igre.

Jakopič je najpomembnejša osebnost generacije, ki je ob početku našega stoletja položila temelje slovenski umetnosti. Kot duhovni vodja te dobe je dosegel neomejen vpliv na tovariše in na ves razvoj umetnostnega življenja, kot še nihče pred njim. Kot slikar je pokazal takó vzvišeno pojmovanje umetnostnih idealov in toliko resnobe, da je bilo vse njegovo življenje stalen in neprekinjen boj s predsodki in neumevanjem okolice. Čuvstveno bogastvo njegovih del je v našem slikarstvu brez primere. Ker ni poznal kompromisov, je njegova razvojna črta ravna, brez ovinkov, skokov in brez pozêrstva.

Leta mu mladostne prožnosti in borbenega duha niso oslabila. Mesto pojemanja sil je opaziti vedno večji zanos, s katerim se pogloblja v problem iskanja oblike, ki bo docela odgovarjala njegovemu tako osebnemu pogledu na svet. In kot skromno sam pravi, poslednjega izraza svoje notranje podobe še ni našel. Kje je krivda? Morda v slepi igri usode, ki ga je postavila, prebogatega, v ozki krog narodiča, kateri hoče do zvezd, ker mu je zemlja premačehovska. Toda tudi dosedanji njegov opus je tako obsežen in tako naš, da smemo Jakopiča upravičeno šteti med največje slovenske umetnike.

F r a n T r a t n i k je bil prav za prav do zadnjih let znan občinstvu zgolj kot risar. V tej panogi umetnostnega udejstvovanja je dosegel pri nas nepoznano višino in to ob času, ko je bila slovenska grafika še v povojih. Ko se je pa obrnil k slikarstvu, je kazalo, da se nekdanji predhodnik ekspresionizma skoro ne bo mogel več izmotati iz brezkončnih impresijonističnih barvnih špekulacij. To stopnjo neplodnih eksperimentov je zdaj končno prekoračil, kot je pokazal z najnovejšim svojim delom.

Razstavil je sicer samo troje del, a dovolj za popolno karakterizacijo. Starejša študija «Preroka» je še čisto impresijonistično pojmovana, pa navzlic siloviti gesti in nadvse krepki potezi prav malenkostno prazna. V deklinškem «Aktu» je že pogumno načet problem telesnosti. V enem tonu, bolj risarsko še, nego slikarsko, je plastično podana, zanj še nenavadna rešitev naloge. Toda rezultat prvega odločilnega koraka iz začaranega kroga je šele

«Jutro», slika ležečega ženskega akta, v pozi in umevanju spominjajoča na dolgo vrsto renesančnih in poznejših Vener.

«Jutro» je prvi korak v zanj novo smer. Zato je delo pogumno in nepopolno. Zanos, ki je gnal tvorca, da je ustvaril to delo, katero pomeni zanj očiščenje in osvoboditev iz labirinta, je očividno. Kompozicija je temu primerno krepka in enotna. V podrobnostih pa je izvršitev ne dosega. Ponekod je oblikovanje negotovo, tipajoče. Predolgo se je umetnik prepustil megleni brezobličnosti, tako da se je odtujil realnemu opazovanju sveta. Zato so na sliki opazna šibkejša mesta, vidna so tudi nesoglasja in nasprotstva med posameznimi partijami. Stil in naturalizem se še mešata, slikarsko pojmovanje še ni docela izrinilo risarskega. Kjer je sledil začetnemu pogonu in v prvem poletu predelal predmet, je dosegel nepričakovano krepke efekte. Tak je ves spodnji in desni del slike, dočim se v levem zgornjem delu opaža popušcanje početne struje. Ponekod se je vdajal sanjavi stilizaciji, mesto da realno oblikuje predmet. Tako na primer glava ni dovolj izrazita, ni življenska, temveč tipična in ne spada k telesu. Izraz obličja ne harmonira z ostalim telesom, ki je v zgornjih legaš sploh šibkejše in manj enotno modelirano.

Vendar poglavitna naloga je dosežena: akt je plastičen, bolj modeliran z barvo samo, nego samo koloriran. In celota je sveža, krepka, jasna. To ni več golo tipanje in megleno tavanje, dokaz zavestnega, svojstvenega doživetja je. Kolorit kaže vesten študij starih mojstrov, posebno Tintoretta, na katerega spominja tudi odločna poteza in ubran skupni ton, ki bolj gradi nego kolorira. Izključni kolorizem je v tem delu premagan, razvoj se je obrnil k stvarnemu, zdravemu pozitivizmu. «Jutro» je resnično doživljeno in občuteno življenje, gledano skozi medij umetnikove osebnosti: čuvstva, duha in oblikovalčevega čutnega spoznavanja. In kakor je življenje samo bogato in vsestransko, tako je tudi nastrojenje te slike težko določljivo. Kaj pa je ideja te podobe? Ime «Jutro» je prav tako slučajno, neznačilno in moteče, kot bi bil naziv «Venera» ali pa «Ženski akt». Ljudje pa hočejo v slikarski umetnosti fabule, sicer jim ta ostane tuja, nepojmljiva.

Ena najodličnejših osebnosti naše preporoditeljske slikarske generacije je *Ferdo Vesel*. V bistvu je ta resnično tvorni slikar še romantik. To dokazuje njegovo pojmovanje kmečkega življenja, kjer včasih na skoro neslikarski, literarni način skuša poudarjati narodnostne momente. Slično, nekam epsko široko je pojmovanje nature, v katero polaga čisto osebno, človeško izrazitost. Isto se opaža v portretu, kjer ne slika toliko določenih oseb, temveč tipe. Med svojimi drugovi ima Vesel nedvomno naj-

mogočnejši temperament. On je res sila, ki ustvarja, gradi in bruha iz sebe, kjer drugi obnavlja in posnema. Zato je tako izrazit in plodovit figuralik, da mu ga skoro ni para med nami. Da pa tudi ni brez čuvstvenosti, dokazujejo posamezne pokrajnice, kjer podaja čisto intimne, rahle impresije, polne slikarskih fines v podrobnostih. Tu je tudi najbolj viden vpliv impresionizma, ki ga pa nikdar ni docela obvladal. Med razstavljenimi pokrajinskimi študijami jih je bilo nekaj res delikatnih (na pr. «Šentpavelca», «Kraški svet»), še višjo stopnjo stare slikarske kulture predstavljajo tihožitja iz prirode («Jurji» in dr.). Med najizrazitejše portrete na vsej razstavi je spadal njegov «Lovski bratec».

Čisto drug značaj je Matija Jama. Skoro izključno pokrajinar, je razodeval ob svojem nastopu mehko, lirično potezo in miren, skoro trezen temperament. V čuvstvenem izrabljanju barvnih in svetlobnih vrednot je dosegel izredno popolnost. Njegovi topli, solnčni pejzaži so bili vzor koloristične skladnosti, kjer so se prelivale barve v enoten ton brez rezkih prehodov in trdih kontrastov. Plastična poglobitev pokrajine, dosežena s skopimi sredstvi, se je še spopolnila. Vendar, sčasoma je to veliko slikarsko znanje pričelo postajati samo sebi namen in ker je obenem neposredno doživljanje postajalo redkejše in manj intenzivno, se je čuvstvena iskrenost v neki meri umaknila zgolj tehnični virtuoznosti. Slikarsko so njegove pokrajine prav dovršene, tudi brez nastrojenja niso, toda to premnogokrat ni več živo, prepričevalno in oplojujoče. Primerjanje z deli prejšnjih let, ki so ohranila vso nekdanjo svežino, potrjuje to pojemanje umetnostne stvariteljskega. Izmed izredno obsežne zbirke blejskih vedut so najboljše one, kjer je izbral intimnejše momente, predvsem melanholično mračne večerne impresije z negotovimi ozadji.

Enako se popuščanje tvorčeve energije opaza pri Ivanu Vavpotiču. Mesto nekdanje impulzivnosti, ki je njegovim mladostnim delom dajala neko svežost in živahnost, je stopila konvencionalna, le zelo spopolnjena tehnična rutina. Njegovo podajanje predmetov je bolj popisovanje in reproduciranje, nekaka ilustracija življenja, nego samolastno ustvarjanje novih, samostojnih življenskih likov. Gladka, zanj značilna eleganca ne sega v globino in ker je le predmetno zanimiva, tudi ne more trajno privlačiti in ne ogreje gledalčeve duše. Notranjo, svojevrstno življensko silo in čuvstveno toplino nadomeščajo zunanji koloristični in dekorativni elementi. Največ je Vavpotič dosegel kot grafik, a v slikarstvu se je najbolj pogostoma udeleževal kot portretist. Vendar do notranje resnične psihološke karakteri-

zacije modelov se je povzpel le redko. Najboljše njegovo delo na jesenski razstavi je bila starejša študija alpinista Kugyja, s pogojnim značajem portretiranca.

Slikarica Anica Zupančeva-Sodnikova je razstavila kvalitativno zelo neenakovredna dela. Obenem z medlimi akvareli brez osebnega poudarka je pokazala nekaj močnejših olj. Te slike sicer niso izraz bogatega in svojevrstnega umetniškega koncepta, so pa vsebovale poleg pristno ženske sprejemljivosti za različne tuje vtise, še dober okus in res solidno znanje. Čuvstvenosti v njih ni mnogo. Prevladuje pri zmerno impresijonistični, a ne naturalistični tehniki ornamentalna smer, ki povzroča tudi hotene, neprirodne barvne sestave. Sočno tihožitje «Interieur» (cvetoča kakteja) je bilo v resnici smelo slikano, nadpovprečno delo.

Idejno in oblikovno spada v to skupino Lojze Dolinar. Začel je z močno baročno razgibanimi, čisto iluzijonističnimi kiparskimi deli, kjer je bilo njegovo hotenje uprto v dosego slikovitosti forme in silhete. Resnično plastičnega, telesnega občutja njegove često povsem dvodimenzionalne skulpture niso imele. Pretirano zasledovanje slikovitosti ga je zavajalo v neutemeljeno ponavljanje votlih poz, celó v teatralično brezizraznost. Ker mu je predstavljanje nemirnega gibanja poglobitvena vsebina, v monumentalni in v arhitektonski plastiki ne dosega velikih uspehov. Notranjost pogosto zanemarja na ljubo videzu in literarnim, nekiparskim motivom. V tem impresijonističnem načinu, ki najbolj odgovarja njegovemu nemirnemu, baročnemu značaju, je že pred leti dosegel višek, ki ga pozneje ni prekoračil. Modni vplivi so ga privedli v ekspresijonistično stiliziranje, vendar se je teh dekorativnih pretiravanj v precejšnji meri že otrešel in zadnji čas je spet krenil nazaj na prvotno pot. Zato med današnjimi in starejšimi tvori ni posebno velike razlike (n. pr. «Kralj Matjaž» ali «Putifarka» in sedaj «Sfinga», «Mozes» i. dr.), razen v posameznih neorganskih in motečih dekorativnih primesih. V portretih pevke Th. in arhitekta C. je dosegel močna efekta, a na različen način. Enovitejši in tudi plastično zrelejši je prvi. Dolinar je izredno plodovit in vztrajen kipar. Škoda, da ga površnost ali pomanjkanje preprostega anatomskega znanja privede včasih do tako nemogočih zaključkov, kot je bila n. pr. marmorna «Glava». Zato je tudi zanj stilizacija le problematičnega pomena. Kjer čutno doživlja in noče vpodobiti več, nego objame s svojim občutjem, doseže lepe uspehe.

Od starejše slikarske šole se je udeležil razstave tudi Ivan Franke z nezanimivimi pokrajini, ki niti tehnično, niti po

občutju ne dosegaajo njegovih prejšnjih del. Razen malenkostnega predmetnega interesa ta slikarsko skrajno preprosta, notranje pa prazna platna ničesar ne nudijo. Slabo je bil zastopan Saša Šantel. Prispeval je več suhoparnih, čisto turistično opazovanih motivov s potovanja. Oljne pokrajine so bile prav monotone in brez poleta, osebno pojmovanje skrčeno na minimum. Tudi Fran Klemenčič, ki sicer ni brez izvestnega zmisla za svojstveno podobo naše lirične pokrajine, je bil slabo zastopan. Slikarska manira je ubila v teh delih malone vso osebno noto. Naglica ga zavaja v površnost, ki ne dá njegovim pokrajinam mirnega in harmoničnega izraza. Maksim Gaspari je bolj poetično, nego slikarsko oblikujoča natura. Narodopisni, dekorativno izrabljeni elementi le poredkoma dopuščajo, da se slikar res slikarsko, čutno izživi. Običajno prevladuje fabula in mesto slike nastane včasih bolj, včasih manj izrazita ilustracija izvestne predloge. Kadar je Gaspari res samo slikar in ne ponavlja že preveč obrabljenih in samó zunanje še zanimivih motivov, dosega domače prijazno, malce naivno čuvstveno obiležje. V ostrih satiričnih risbah in včasih nekam trdih karikaturah je svojo dobro stran pokazal Hinko Smrekar. Najbolj izrazito ga pa predstavljajo bizarne, zelo osebno pojmovane, fantastične risbe, kjer predstavlja pravljični in bajeslovni svet. Enotnejši učinek bi bil dosegel, če bi bil pri izberi pokazal več kritične skrbnosti.

Poleg navedenih starejših je razstavljal tudi v splošnem oddelku nekaj mlajših slikarjev. Najjačja osebnost med njimi je bil brezdvomno Miha Maleš. V njegovem delu so vidne še mnoge začetniške napake. Mladi grafik notranje še ni izzorel in podlega še tujim vplivom, ker mu manjka avtokritične zmožnosti in jasnega stremljenja. Tudi čisto rokodelsko še ni dovršen. Zato se vdaja često nerazumljenemu in nasilnemu stiliziranju, celó za ceno iskrenosti in lastnega spoznavanja. Zato pretirava, pači prirodne oblike in se izgublja v krčevitih gestah. A vendar — ne vselej. Kadar prodre pravi značaj, je nežen, skoro žensko mehak in prepričevalen v nastroju. Ima zmisel za obliko in kompozicijo, le preprostosti mu manjka in jasnosti o svojih zmožnostih in svojem bistvu. Motivno ga označuje nekam mistično, skoro ekstatično doživljena erotika. Njegovemu mirnemu, bolj slikarskemu temperamentu je litografija bližja od lesoreza. V njej je pokazal najboljša dela: «Madono» in «Počitek» (ležeči akt). Lesorezov krepki značaj ga zavaja v ekspresivne, celó groteskne oblike, ga vodi naravnost v iskanje ceneno efektnih brutalnih form. Ko leta in študij izčistijo njegov talent, bo Maleš med prvimi našimi

grafiki. Brunon Vavpotič izhaja od sceničnega slikarstva. Zato je v njegovih akvarelih dekorativni moment tako izrazito poudarjen. Izbera slikovitih pogledov in grupacija predmetov je prav posrečena, le da je vse označevanje pokrajine bolj razumsko in zunanje, samo za videz proračunjeno. Globljega, mladostno zanosnega življenja v čuvstveno hladnih, čeprav s krepkimi, sočnimi barvami slikanih pokrajinah ni mnogo. Razstavil je par spretnih akvarelnih ljubljanskih študij v zmerno ekspresijonističnem, bolj ploskovitem in dekorativnem, nego plastičnem slogu. Par del, znanih iz njegove spomladanske kolektivne razstave, je pokazal tudi Josip M. Gorup. Bili so nekateri njegovi najboljši živalski motivi, med njimi «Srna ob vodi» in «Antilope». O njem sem že lani na tem mestu obširno poročal. Podoba je, da bi se bil mladi talentirani slikar razvil še v res prvovrstnega slikarja živalskega sveta, da mu ni par mesecev po tej razstavi smrt prestrigla niti življenja. V skalnem morju pod Triglavom je sredi dela našel leden, nepoznan grob. Kar je bilo še naraščaja, so pokazali takó malo in neznčilnih del, da si je težko ustvariti točno sodbo o posameznikih. Stane Cuderma se je predstavil z vrsto oljnih kompozicij, ki so bile močno literarno vplivane, poleg tega pa še precej nesamostojne. V barvi je precej živahen, kompozicijsko nesiguren. Osebnosti ni pokazal.

V posebnem oddelku so razstavili svoje načrte, študije in deloma izvršene modele stavb štirje arhitekti: Dragotin Faturo, Herman Hus, Rado Kregar in Ivo Spinčič. Prevladovala je danes moderna smer konstruktivistične arhitekture, ki poudarja brezobzirni utilitarizem in načela dosledne materialne pristnosti. Posebne umetnostne iznajdljivosti in resnično osebne sile ta intelektualni konstruktivizem ni pokazal. Sploh so videti ta dela bolj kot akademske študije in poskusi, vživeti se v novo smer ekstremne zapadne arhitekture. Kar je bilo fotografskih posnetkov že izvršenih stavb, so kazali večjo umirjenost in zmernost.

Jesenska razstava na velesejmu je bila izredno pomembna kot doslej največja revija slovenske moderne umetnosti. Od prve razstave pred sedem in dvajsetimi leti še nobena ni nosila tako izrazitega značaja vseslovenske prireditve. Pokazala je, da je naša upodabljalna umetnost, ki združuje najrazličnejše struje od romantike do konstruktivističnega ekspresijonizma, točen in visoko stoječ odraz sodobnih evropskih umetnostnih teženj. Važneje je, da ni samó kopija tujih vzorov in da se že pojavljajo pričetki naše, slovenske tradicije.

KNJIŽEVNA POROČILA

SLOVENSKA DELA

Slovenski bijografski leksikon. Uredil Izidor Cankar s sodelovanjem: Jože Glonarja, Franca Kidriča, Janka Šlebingerja. 2. zvezek. V Ljubljani 1926.

Ko je pred dema letoma izšel prvi zvezek, smo izvedeli iz oglasa, ki ga je spremljal (prim. Ljubljanski Zvon, 1925, 756), in iz Kidričevega poročila v «Jutru», 1925, št. 98, po katerih načelih se sestavlja, oziroma naj bi se sestavljal naš leksikon. Poročevalci o prvem zvezku so se omejili na to, da so podali zgodovino leksikona (Kidrič), splošna načela o ureditvi (isti), poudarili njegov pomen (Albrecht, LZ., 1925, 757; Koblar, DS., 1925, 220), njegovo potrebo kljub istočasno izhajajoči Narodni enciklopediji (Kidrič, Koblar, Budal, LZ., 1925, 757) in navedli nekaj kritičnih drobnosti (Albrecht, Budal, Koblar), izjavili pa, da treba za pravilno oceno počakati še nadaljnjih zvezkov (Albrecht). Zdi se mi, da je z drugim zvezkom podanega dovolj gradiva za nekaj kritičnih opomb, ki utegnejo koristiti sproti se porajajočemu delu.

Delo je preračunano in zaradi subskripcij tudi omejeno na šest zvezkov po 160 strani. Pri drugem zvezku pa je videti, da je prvotni načrt glede obsega najbrže že prekoračen. Upam, da se založnica ne bo branila razširiti delo za kako polo in da ne bo uredništvo prisiljeno krajšati pri zadnjih črkah; druge ali podobne izdaje Slovenci ne bomo tako kmalu doživeli.

Uredništvo je razglasilo, da ni leksikon «samo popolna zbirka življenjepisov, marveč obsega v njih vso zgodovino slovenske književnosti, umetnosti, glasbe, politike, vseh panog znanosti, šolstva, industrije, trgovstva in ostalih delov narodnega gospodarstva»; z drugimi besedami, članki naj bodo v skladu z razvojno linijo te ali one stroke, pisec naj zajema iz polnega, naj ne opušča naslikati ozadja, časovnega obiležja, da nam oseba plastično zaživi.

Brez pridržka se lahko naglasi, da dela leksikon čast slovenski konceptiji in da se lahko meri s podobnimi deli v tujih jezikih (Wurzbach, Allgemeine Deutsche Biographie). Vsi pisci pa zgornjih hvalevrednih širokih vidikov niso izrabili, oziroma jih niso znali izrabiti. Zato je umevno, če so članki tako po obdelavi kakor po obliki (dolžini) nesorazmerni.

Zgoraj očitanim zahtevam ustrezajo najbolj članki, obravnavajoči starejšo literarno in kulturno zgodovino (Kidrič). Pri obdelavi osebe nam avtor razvije tudi ostala vprašanja, ki so z njo v zvezi; pri Bohoriču in Frischlinu n. pr. bo zgodovinar našel bogato gradivo o šolstvu, pri Herbersteinu o janzenizmu. Zato je razumljivo, če so nekateri njegovi članki dokaj dolgi. Posebno pri Herbersteinu bi kdo utegnil misliti, da bi se to ali ono dalo krajšati; vendar pa si obdelavo te važne osebnosti, za katero se zanima tudi inozemstvo, ne morem predstavljati v skrčeni obliki zaradi važnih novih izsledkov in zaradi korektur doslej kurzirajočih naziranj o janzenizmu. Tudi o Čopu je razvil Kidrič tako popolno sliko, da ne bo tako kmalu kdo kaj več napisal o njem. Sistematično delo mu je celo rodilo ljudi, to se pravi, nekatere osebe so tako rekoč nanovo prišle v evidenco (Apostel, Erberg). Kidrič ima tudi po obsegu prvo mesto v leksikonu: izpolnil je dobro tretjino obeh zvezkov.

Pri novejši literaturi sledi Grafenauer, kar se načina obdelave tiče, svojim znanim literarnim zgodovinarjem. Če je skromnejši kot Kidrič, izvira to deloma od tod, da ima novejši literarni zgodovinar manj gradiva na razpolago (časovna

bližina), ker sodbe še niso ustaljene in ker je koncepcija njegovega dela drugačna: gre mu predvsem za osebnost, okrožje in doba ga zanimata v manjši meri. Njegovi podatki so pa točni in zanesljivi. — Pri živčih literatih pa uredništvo ni postopalo pravično. Dočim najdeš n. pr. pod člankom o Igo Grudnu, Funtku, Ganglu i. dr. podpis tistega, ki je članek sestavil, zaslediš pri Zofki Kvedrovi zvezdico (kar naj pomeni, da sloni članek na osebnih podatkih), pa tudi sila revno vsebino, brez najmanjše karakterizacije pisateljice. Pri še živčih osebah je edino pravilno, da podpiše članek tisti, ki ga je formuliral, a na kak način označi, če so mu bili na razpolago tudi avtobiografski podatki. Gotovo je namreč, da niti en članek ni objavljen v taki obliki, kakor ga prinaša avtobiografija. Na ta način bi odpadle vse nedoslednosti in neokusnosti, ki jih je grajal za prvi zvezek že Albrecht (LZ, 1925, 758), a se nadaljujejo tudi v drugem zvezku.

Prekmurske pisatelje je obdelal Šlebinger; prav tako tudi tiskarje, knjigarje in knjigoveze. Prav umestno je bilo, da so tudi ti našli mesto v leksikonu, ker vemo vsi ceniti njihov pomen za razvoj slovenske kulture, posebno v starejši dobi. Blagodejno vpliva zavest, da je Šlebingerju ves razvoj te panoge prezenten in da se ni omejil samo na tiskane vire, ki jih za to stroko ni mnogo, ampak da je uporabljal vse dostopno arhivalno gradivo.

Z latinisti, redovniki-učitelji, filozofi, humanisti i. pod., večinoma torej z manj znanimi imeni, je imel mnogo nehvaležnega posla Glonar ter jih je orisal točno, a biografski skopo, pač zaradi tega, ker so tudi viri pičli in ker se je moral naslanjati včasih samo na rokopisne drobce.

Nabožne pisatelje, v kolikor jih ni obdelal Kidrič, sta si razdelila Lukman in Lesar. Obdelava poslednjega je površna, kar hočem pokazati pri škofih. Ni dvoma, da spadajo v leksikon v si ljubljanski škofje in vsaj nekateri goriški, tržaški in lavantinski.

V glavnem se je uredništvo tega držalo. Manjkata pa doslej dva ljubljanska škofa, Buchheim, 1641—1664, in Attems, 1741—1757; tudi prvi nadškof goriški grof Karl Mihael Attems, 1751—1774, omenjen na str. 235., spada prav tako v leksikon kakor njegov naslednik Rudolf Jožef Edling, ki ga je uredništvo sprejelo. Brigida, Glušiča, Gruberja, Herbersteina in Bonoma je obdelal Kidrič. Ni mu šlo samo za gole življenjepisne podatke, marveč je čisto pravilno skušal dognati tudi njihovo cerkveno-administrativno iniciativo, posebno pa stališče do nabožne (v starejši dobi edine slovenske) in posvetne literature, torej njihovo kulturno delovanje.

Pri Lesarjevem Herbersteinu (Sigismundu Krištofu) bi si želel predvsem več biografskih podatkov. Tako manjkajo pridevki (kanonik regensburški, Valvasor, VIII, 3; baron v Neubergeru in Gutenhaagu, gospod na Lankovicu, dedni komornik in dedni stolnik na Koroškem, Vrhovnik, Novo mesto, 229 do 230), letnice (1666—1679 prošt v Ljubljani, 1679—1683 prošt novomeški, Vrhovnik, tam), da je postal 1680 arhidiakon za Dolenjsko (tam), bil 1674 kranjski deželni odposlanec (IMK., 1900, 199); dalje manjka glede cerkveno-administrativnih zadev: omenitev o pomnožitvi škofijskih posestev s prispevkom iz svojega (Kumar, Geschichte der Burg und der Familie Herberstein, Wien, 1817, III, 79), da je posvetil 28. marca 1700 cerkev Marijinega oznanjenja pri avguštincih (MHK., 1852, 34), da se je 1700 dozidala nova šentpeterska cerkev (tam), da je dal 1695 popraviti škofijski dvorec (IMK., 1901, 81). Uvaževati bi bilo treba njegov spor s frančiškani glede porcijunkulskega odpustka (Čebulj, Janzenizem 17, 48) in raziskati, v koliko je osnovana trditev, da si je pridobil mnogo zaslug glede vzpostavitve cerkvene discipline (MHVK., 1852, 34). Naj-

važnejše pa, kar pogrešam, je škofovo stališče do cerkvenega pismenstva. Leta 1687. je na njegovo «povelje» (iussu et autoritate) izšel «Proprium sanctorum cathedralis ecclesiae et dioecesis Labacensis»; pred kratkim je bil objavljen v Času, XVIII, 40, njegov slovenski pastirski list iz leta 1684., za njegovega vladikovanja je tiskal Kastelic tri svoja dela (Zyl in Zapopadik 1684., Navuk 1688.), Svetokriški štiri zvezke svojih pridig (1691., 1695., 1698., 1700). — Mislim, da je to dovolj gradiva. Površnost pa izvira iz nepoznanja literature. Naj navedem tu nekaj splošnega o citiranju. Morda bi se pri vseh osebah lahko navajala vsa literatura, razen pri najvažnejših, o katerih se je že mnogo pisalo (Prešeren i. pod.). V leksikonu pa se prakticira tako, da navajajo literaturo, na kateri sloni članek. Če je avtor vesten, bo to itak zadostovalo, kajti navajati mora v kronološkem redu samo tisto literaturo, ki prinaša kak plus. Instruktivno je v tem oziru pregledno in točno citiranje pri Kidriču. Pod Lesarjevim člankom pa lahko odpade citiranje Wurzbacha, Dimitza, Benkoviča in Grudna, ker ne prinašajo nič novega; dodati pa bi bilo treba (in uporabiti seveda) sledeče: Kumar, Geschichte der Burg und der Familie Herberstein, Wien, 1817, III, 79; A. J., MHV., 1852, 34; Vrhovnik, Novo mesto, 229—230; Koblar, IMK, 1900, 199; Steska, IMK, 1901, 81; Čebulj, Janzenizem, 17, 48; Vrhovnik, Čas, XVIII, 40, in event. glede portreta Steska, ZUZ., VI, 36.

Šolnike je prevzel Šlebinger, nekatere Ozvald. Oblikujoče umetnike so si razdelili Cankar, Mesesnel, Stele in Steska. Naša oblikujoča umetnost v preteklosti je pač prerевна, da bi se bili omenjeni pisci mogli razmahniti (razen pri redkih imenih) tako, kot je bilo to možno n. pr. pri pisateljih. Pod članki o glasbenikih je skoro izključno šifra Premrlova. Zgodovina (Mal) se mi zdi sorazmerno šibko obdelana. Tu se je skoro preveč štedilo s prostorom. Nerad pogrešam članke o reprezentantih nekaterih odličnih rodov, ki so se uveljavljali na Slovenskem. Največ takih genealogij je izpod Kidričevega peresa (Čopi, Edlingi, Erbergi, Fašanki, Frankopani, Galli baroni Gallenstein, Gallenbergi, Gollmayerji, Gusiči, Hasiberi in Herbersteini). Kidrič je šel pri teh člankih, ki so v našem leksikonu upravičeni, preko tega, kar prinaša Wurzbach; ne morem pa tega trditi o Auerspergih-Turjačanih, ki jim je posvetil Mal, črpajoč v glavnem samo iz Wurzbacha in iz Allgemeine Deutsche Biographie, samo dobrega pol stolpiča (Kidričeva rodbina Gall baroni Gallenstein je za šest stolpičev obširneje obdelana!). Končno naj omenim, da manjkajo v leksikonu n. pr. Hallerji von Hallerstein (omenjeni pa so na str. 290), Gallenfelsi in grofje Blagaji.

Politike in časnikarje sta obravnavala v prvem zvezku Lončar in Pirjevec, v drugem zvezku jih obravnava samo Pirjevec. Lončarjevim člankom se pozna, da niso ad hoc sestavljeni, marveč da črpa avtor iz bogate svoje zakladnice. Tudi Pirjevec se je z drugim zvezkom že popolnoma vživel v svojo včasih nehvaležno nalogo. Dobro in izčrpno so obdelani pravniki (Polec). Zastopani so tudi zdravniki in fiziki (Pintar), ne manjkajo niti čebelarji (Okoren), niti naši Amerikanci (Mulaček). Pravilno je, da je iz obmejnega slovenstva vse sprejeto v leksikon, pogrešam pa tržaškega še živečega glasbenika Grbca. Kazalo pa bi poiskati in rešiti pozabljenja ustanovitelje dijaških štipendij, ki jih doslej ni v leksikonu; (kranjski shematizem iz leta 1806. n. pr. hrani na str. 70. sl. celo vrsto imen takih dobrotnikov, ki so namenili denarno pomoč našim dijakom).

Ni dvoma, da spadajo od tujcev v leksikon «one osebnosti, ki so s svojim delom med Slovenci pridobile trajen pomen za objašnjenje slovenske sedanjosti ali prošlosti» (Kidrič, Jutro, 1925, št. 98). Tako so čisto pravilno prišli v

leksikon Elze, Auersperg (Grün), Ahn, Frischlin, Baudouin de Courtenay i. dr. Manjkajo Gratzy (njegova dela se v leksikonu večkrat citirajo!), od družine Egkh vsaj Jožef (prim. Levec, MMK, IX, 129; Trubers Briefe, passim) in Pavel (Levec, tam, 175 in 176), dalje Hauer und Höndler, «naša rojaka», pisca igre «Der verirrtte Soldat», ki se je igrala v Ljubljani v 17. stoletju (Trstenjak, Slovensko gledališče, 21), če je to Trstenjakovo poročilo zanesljivo. Odveč je Hevenesi, čeprav se je kako njegovo delo ponatisnilo v Ljubljani in čeprav so ga prevajali v slovenščino; z isto pravico bi namreč zahtevali svoj kotiček v našem leksikonu marsikateri nemški, francoski in drugi avtorji. Tudi pri Gumpowiczu se je porabilo za dobo do prihoda v Gradec preveč prostora; kar se pripoveduje o njem v prvih dveh stolpičih, za nas ni važno.

Razen oseb, ki sem o njih že poudaril, da manjkajo, bi se morali v dodatku obdelati n. pr. še Cerar (frančiškan, član revizijske komisije za presojo Japljevega sv. pisma, imenovan v leksikonu na str. 311.; prim. Gruden, Carn., 1916, 100), Endlicher (znanec Prešernov in rodoljub; prim. I. V., KCM., 1907, 31), Grečnik (Gretschnigg, Novice, 1865, 168). — Dodati bi bilo treba še sledečo literaturo: pri Auerspergu Antonu — Apih, LMS, 1890, 137, 166, 173, 178; pri Bohoriču — Argo, 1895, 139; pri drju. Costi — Prijatelj, RDHV I, 32; pri Elzeju — Vidic, AslPh XXII, 636; pri Gollmayerju Antonu — Polec, Kraljestvo Ilirija I, 142, 168; pri Hermetru — Kotnik-Ortner, ČZN., 1912, 142.

Leksikon je resno delo, pomeni velik napredek slovenskega znanstva in je temelj za sintetične orise najrazličnejših panog našega kulturnega udejstvovanja, ki jih doslej po večini pogrešamo. Slovenska akademija brez statutov in formalitet je po privatni iniciativi že pokazala svoje prvo delo; zopet nov dokaz, da smo zreli tudi za Akademijo s statuti in organizacijo. Njena naloga bo, da nam preskrbi še druga važna leksikalna dela: slovar knjižnega jezika ter zgodovinski in dialektološki slovar; tudi slovenska realna enciklopedija kljub Narodni enciklopediji ne bo odveč. M i r k o R u p e l.

Knjige «Goriške matice». — Osem let je že, kar vrši «Goriška matica» med Slovenci ob Soči in Adriji svojo kulturno misijo, vendar je historija njenega postanka in razvoja tostran neznana. Z okupacijo in aneksijo prejšnje Primorske so bili tamošnji Slovenci odrezani od tostranskih kulturnih središč in dalekovidni dr. Anton Gregorčič je sprevidel, da pojde Primorska isto pot kot Beneška Slovenija, ki je bila od 1866. zemlja asimilacijskih eksperimentov: uradi italijanski, šole italijanske in slovenska knjiga je mogla vanjo le — tihotapsko. Da bi nudil svojemu ljudstvu oporo in mu nadomestil vsaj deloma šolo in vse, kar je vedel, da mu novi gospodarji odvzamejo, je postavil svojo «Narodno tiskarno» v službo narodne prosvete. Leta 1919. je izšel v redakciji dr. Andreja Pavlice «Historični koledar za l. 1920. s slikami vsled vojne porušene dežele», a naslednje leto že ni bil več sam. Pridružila se mu je «Zabavna knjižica» in tretje leto so šle že tri knjige v goriški svet pod firmo «Goriške matice» v — 25.000 izvodih. Ker je bila «Goriška matica» le firma, za katero je stala samo Narodna tiskarna, to se pravi dr. Gregorčič in ožji krog akcionarjev, se je vzbudila želja, da bi «Matica» postala res književna družba s posebnim odborom po vzgledu Mohorjeve. Dr. Gregorčič ni maral svoje institucije prepustiti drugim, ki so bili v večini, in tako se je zgodilo, da so Goričani pred tremi leti osnovali književno bratovščino «Goriške Mohorjeve družbe» in «Matica» se je morala po Gregorčičevi smrti (1925.) preosnovati, ker sicer bi ob Mohorjevi ne mogla delj živeti: postala je književna zadruga, ki uspešno vrši svojo nalogo in prav nič ne zaostaja za enakimi družbami tam in tu. Njen letošnji književni dar obsega šestero del:

Koledar «Goriške matice» za navadno leto 1927. Letnik VIII. 119 str. Vsebina je zelo pisana, tako da nudi vsakemu kaj. Št. Ž. je napisal literarno-historičen članek «Ob dvajsetletnici smrti Simona Gregorčiča», ki podaja v glavnem Mahničev nastop proti Gregorčiču. Novih odkritij in dognanj v spisu ni, razen citata iz pisma župniku Vrhovniku 10. junija 1901.: «Mahnič et comp. sta mi snedla najbrž dva zvezka» in še iz pisma z dne 1. maja 1902. o Kanitzovi knjigi «Das Donaubulgarien und der Balkan»: «Ta knjiga hrani v sebi lep po Mahniču pokopan načrt: epsko-lirsko pesem, za en zvezek obširno.» Rekriminacije na desno in levo so pač danes odveč; ne bom zagovarjal Mahničeve apoetične mentalnosti in ne hvalil Gregorčičeve občutljivosti: ob prvem zvezku je bil v zenitu, ob drugem je že paberkoval. (S prošnjo za penzijo, priobčeno v «Slovenskem Narodu» 6. maja 1916, št. 104, kjer pravi: Doch liegen in unseren Zeitschriften noch viele Gedichte zerstreut und würde ich gleich an die Redaction des II. Bandes gehen...) Ostalina — v prejšnjih letnikih koledarja je je precej priobčene — kaže, da je v «letih molka» daleč zaostal za I. in II. zvezkom. Tudi v ustvarjanju — sunt certi denique fines in menim, da je treba ta moment upoštevati. Napadi, leta, bolehnost, gospodarske prilike — to so komponente «molka». Z dejstvom

Pač marsiktero moje delo
za vedno je zgorelo

pa je pesnik pokazal strah, ki bi ga kot zrel mož, za katerim je stal celokupen narod, ne smel poznati. Končno sodbo bo mogoče izreči, ko izide res vsa ostalina, ki je baje kot peti zvezek že pripravljena. — Igor Volk je predstavil Matičarjem Ivana Cankarja ob 50letnem rojstnem dnevu ter dr. K. Lavriča za petdeseto obletnico smrti. Josip Jurca je pa napisal «Arturju Lokarju v spomin» članek, ki živo riše domorodnost in šegavost ajdovskega notarja. Srečka Kosovela se je toplo spomnil njegov drug Ivo Grahor. Vrsto spominskih spisov podajajo še «Obletnice» (Aškerc, Aleksandrov, Kette, Pajkova), «Obrazi iz sveta» (Romain Rolland, Žeromski in Reymont, Ellen Key), vmes pa beremo še o Verdiju, Edisonu, Nikoli Tesli in Antonu Foersterju. — Med pisanim zemljepisnim, narodopisnim, zgodovinskim in gospodarskim blagom je omeniti poročilo poslanca dr. Wilfana za panevropski kongres o dosedanjem manjšinskem gibanju in Starovaškega (Fran Žnidaršič) «Spomine s pota», ki so sicer šegavi, a le preveč razvlečeni v podrobnosti, katere ne morejo «vleči». — Lepslojve zastopa Fr. Bevk s «Prikaznijo», ki je čedno pisana zgodba ob starem motivu obtežene vesti radi nevrnjenega denarja ob upnikovem pogrebu, kar žene dolžnika v smrt sredi sneženega meteža. — st — ima kratko črtico «Štirinajst» (otrok, ki so pomrli, a upa mati le še v življenje, da bo petnajsti, ki pride, živel). Iz zapuščine Srečka Kosovela čitamo štiri drobne pesmi, poleg njega srečamo še Cvetka Golarja, Josipa Jurca, — st — ter v rubriki «Za naše male» nepodpisanega Bevka v verzih in prozi. — Iz naznanila izvemo, da izda za l. 1928. «Matica» sledeče knjige: 1. Bačarjevo «Zdravje in bolezen v domači hiši», II. snopič; 2. — st — ovo povest «Tičarjev Tone»; 3. G. Majcnovo «Zgodovino naših domačih živali in pitomih rastlin»; 4. Koledar; 5. France Bevk: «Znamenja na nebu» (fakultativno za doplačilo 3 lir) in po možnosti 6. «Mladinsko knjigo».

Naši kraji v preteklosti. Zgodovinske črtice. Gorica 1926. Str. 109. — Avtor ni naveden, a če izdam, da je knjigo priredil Fr. Bevk, ne bo škodilo. Umevno je, da avtor ni mogel podati nič novega in da tudi tega nameraval ni.

Kompiliral je iz Rutarja in Grudna vse, kar je dobil v njihovih knjigah o Primorski, in podal tako pregledno čitanko zgodovinskih dogodkov od pradobe do francoske ere. Naročnikom, ki jih prošlost rodne zemlje zanima, je s to knjigo gotovo ustregel.

(Konec prih.) — Joža Lovrenčič.

S R B S K O - H R V A T S K A D E L A

Anton Bonifačić: Pjesme. 1926. Str. 118.

Izrazit sodobni lirik s tem duhovnim obrazom: suženj moderne civilizacije, analitik svojega jaza, pesimistično obtožujoč, vendar pa nikak izkoreninjenec, saj preveva vse njegove pesmi večni refren — odjek njegove domovine na dalmatinskem otočju. Tako se prepaja evropski dinamizem z regijonalistično poezijo, kar dokazujejo tudi vzporedno se menjajoči izrazi «blues, jazz, radio, reflektor sa drednota, Melbourne, Vancouvre, Queensland — Trsat, Vis, Krk, Bakar, Sv. Andrej, Gospa od Trsata, Sv. Ante Padovanski,» itd. Ta vzporednost se izraža tudi iz motivov: Analitičnemu «Pilotu» odpeva «Majska pobožnost», metaforični «Radio» je diametralno nasproten «Molitvi Bl. Djeviči za mornare», subjektivistični «Mjesečini» in raskrajajočemu «Pustolovu» odpevata «Jadranska barkarola» in «šentonika». Ob «Mornarjevi izpovedi», «Matrosu velegrada» in «Antipodih» sem se spomnil snovno in oblikovno sorodnih pesmi ameriških lirikov, ki jim je Whitman vtisnil neizbrisno znamenje. Stilno je Bonifačić tipičen sedanjik: verz je skrajno lapidaren, brzozjavno oster, kovinsko suh in brezbarven, samo enkrat se pojavi slaboten odjek romantike, v «Plavih obalah», ki pa so po metafori tudi naslonjene na pokrajinarstvo. Osnoven karakter pesnikovega duha je trojnik: analitičen («Sam vučem po stubama svoga Ja, grčim u pesti prošlost i maštam»), emersonsko prisposoben («Pjesnici su listonoše, koji čitaju zatvorena pisma iz oblaka, stvari i snova, i oslobodaju sakrite tajne») in metafizičen («U paučinastoj mreži pjevam labudi pjev od poroda do smrti, Bog je pauk, što se igra.»).

Knjigo smemo prištevati k najboljšim zbirkam moderne srbsko-hrvatske lirike.

Miran Jarc.

Nikola Mirković: Zora u duši. Beograd. Izdanje S. B. Cvijanovića, 1927. Str. 40.

Lična zbirka liričnih pesmi, ki jih odlikujejo iskrenost, emocionalnost in oblikovna sladkost z nastrojem. Pesmi so po večini reflektivno dočutne (Život, Večni pot, Psalm patnje, ...) ali pa so muzikalni paralelizmi (Peer Gynt), ki pa izzovejo v čitatelju ugoden odmev. Tudi pokrajina se prelije v godbo, ki jo označujejo temnejši toni razočaranja in breznadejstva.

Idejno spada Mirković v generacijo predvojne moderne lirike, dasi je marsikateri izraz že privzel iz sodobnega doživljanja. Kot posebno uspelo smatram «Srebrno pesem», kjer je pesnik oživil gorski svet v solnčavi z drzno prisposobo: božanske vojske, ki se z blestečim kopjem spušča nizdol, da se razlije po dolini.

Zbirko zaključuje «Večerna pesem», ki se je v njej iskalec sprostil v verz «Svuda je srcu mome ostao sunčev trag...» in podčrtal zmagovitost radosti, ki ga je rešila iz temot v «zoro u duši».

Miran Jarc.

KRONIKA

DOMA ČI PREGLED

Svetosavski hram v Beogradu. — Vsakemu obiskovalcu Beograda je že padlo v oči, da to prestolniško mesto nima niti ene večje in monumentalnejše

cerkve. Zato ni čudno, da se je že pred vojno osnovalo društvo, ki si je nadelo nalogo, da zgradi v Beogradu velik hram sv. Savi, največjemu srbskemu prosvetitelju. Po vojni se je potreba velike katedrale še bolj živo občutila, in minulo jesen so priprave dospele tako daleč, da je kazalo, da bo natečaj za cerkveni načrt v kratkem razpisan. Ker so se pojavili tudi že konkretni podatki o vsebini nameravanega natečaja, je umetnostni kritik Kosta Strajnić, pisec znanih monografij o Plečniku, Meštroviću, Krizmanu, o srbskih zadužbinah itd., napisal o stvari večjo razpravo. Značilno za naše razmere je, da je iz raznih vzrokov noben časopis ni hotel priobčiti, in je bil Strajnić končno primoran, izdati jo v posebni brošuri.* Delce je posebno za nas Slovence, ki srbskih umetnostnih razmer pobilže ne poznamo, prav zanimivo in poučno. Zato naj na kratko orišem njegovo vsebino!

Uvodoma Strajnić ugotavlja, da je beograjska arhitektura barbarska, a arhitekti sami nesposobni, da bi gradili v evropskem duhu. Večstoletno turško gospodstvo je uničilo visoko razvito srednjeveško srbsko umetnost, ni pa tudi dovolilo razvoja mladim narodovim silam. Po osvoboditvi so vladale v stavbarstvu sprva prav žalostne razmere. Saj do kneza Miloša, ki je pripeljal v deželo nemške in italijanske zidarje, ni bilo v Srbiji nobenega stavbenika, ki bi znal zidati z malto in apnom. Večja stavbarska umetnost se je razvila šele za vlade kralja Petra. Ker pa ni bilo velikih, prevladujočih osebnosti niti pravega miljéja, so bili uspehi neznatni. Vzor slabe arhitekture je bila stavba novega dvora. Tudi beograjska tehnika ni mogla dvigniti nivoja stavbinske umetnosti. Njeni profesorji so konservativni, brez stvariteljskih sposobnosti in brez ambicije, da bi delali v modernem duhu. To je tudi eden vzrokov, da ima Beograd danes med vsemi balkanskimi prestolicami najbolj neokusno arhitekturo.

Pisec navaja, kako so se Srbi branili tujcev, dočim so se vsi drugi narodi učili od del tujih umetnikov. Tako je načrt dunajskega arhitekta Ohmanna za zadužbino kralja Petra v Topoli ostal neizvršen, delo pa je dobil domač arhitekt brez talenta in brez razumevanja bizantinskega sloga. Propadel je tudi predlog, storjen že pred svetovno vojno, da se profesorju Joži Plečniku poveri organizacija umetnostno-obrtné šole v Beogradu. Meštrovićevi načrti so ostali neizvršeni, njegova dela (med njimi vsi kosovski fragmenti) počivajo v vlažnih kletih in so nedostopna. Sposobni arhitekti ne dobé službe, niti posla. Naročila dobivajo po protekciji nesposobni beograjski arhitekti. Isto je s spomeniki. V deželi, ki ima Meštrovića in Plečnika — vzklika pisec — postavljajo monumentalne spomenike (Njegoševa grobnica vrh Lovčena, spomenik srbski vojski v Subotici, nagrobnik «Neznanemu junaku» na Avali, spomenik vojvode Putnika i. dr.) neznani ljudje, birokrati in diletantje, ali celo — klesarske tvrdke. Ko govori o umetnostnem oddelku v prosvetnem ministrstvu, ki naj bi bil aktivni motor v umetnosti, ugotavlja, da te naloge ne vrši in da je brez zveze z upodabljajočo umetnostjo, za katero ima državna prosvetna uprava sploh zelo malo zmisla.

V nadaljnjem avtor pobija zmotno naziranje, ki ga zastopa posebno oficijelna arhitekturna šola, da je preporod jugoslovanskega stavbarstva mogoč

---

* Kosta Strajnić: Svetosavski hram. Javni apel zvaničnim faktorima srpske cerkve i jugoslovenske države. 1926. Beograd. S. B. Cvijanović. 36 str. Cena 13 Din.

le v duhu «srbsko-bizantinskega sloga». Ta slog se osobito goji na beograjski tehniki in je pravi monopol beograjskih arhitektov. Strajnić protestira, da bi se v natečaju za svetosavsko stolnico predpisal bizantinski slog. Dalje izraža bojazen, da bo (kot običajno) rok za predložitev načrtov prekratek in da se pripuste samo naši državljani k udeležbi. Po piščevem mnenju je tudi ideja, da bo nova pravoslavna katedrala kot cerkev ene veroizpovedi obenem služila kot obče jugoslovanski narodni panteon, zgrešena. Zagovarja v ta namen izvršitev Meštrovičevega Vidovdanskega hrama. Če se pa že zgradi cerkev sv. Save, je treba, da se razpiše mednarodni ali pa vsaj vseslovanski natečaj, da se ne vežejo roke udeležencem s predpisovanjem določenega sloga in da se v jury imenujejo res najsposobnejši umetnostni strokovnjaki.

Malo potem, ko je ta javni apel izšel, je bil objavljen razpis natečaja. Podoba je, da Strajnićeva izvajanja niso našla nobenega odziva. Iz razpisa za svetosavski dom, ki naj bo obenem tudi «narodni spomenik, vreden imena in delovanja prvega in največjega srbskega prosvetitelja», je razvidno, da mora biti zgrajen v «duhu stare srbske cerkvene arhitekture». Pripuščeni so k udeležbi samo naši državljani in pri nas bivajoči Rusi. Cerkev bo stala na Vračaru, kjer je že sedaj cerkva sv. Save, zvonik naj stoji posebej. V naosu (prostoru za vernike) mora biti prostora za šest tisoč oseb. Zgradba naj bo zunaj od kamena in bo veljala približno dvesto milijonov dinarjev. Nagrade za načrte, ki jih je treba predložiti tekom šestih mesecev, kar je za tako ogromno delo zelo kratek rok, so dosti visoke.

Strajnićeva zares okusno tiskana brošura je pisana v živahnem in ostrem tonu, kakršen pri nas ni v navadi. Mestoma se dozdeva, da je bila piscu gradnja te cerkve le nekaj dobrodošel povod, da na sploh izrazi svojo nezadovoljnost z našimi umetnostnimi razmerami. Obenem se pa nepristranskemu bralcu skoro vriva vtis, da je ponekod tudi osebna ambicija krepkeje podčrtala posamezna mesta. Pisec razpravlja prav na široko tudi o mnogih pojavih, ki z glavnim predmetom sicer niso v neposredni zvezi, vendar pa dobro služijo v orientacijo in osvetljenje specialnih razmer. V bistvu moramo pisatelju pritrditi. Opazovanje je točno, nedvomna tudi njegova velika ljubezen do predmeta. Ta mu je morda tudi narekovala nekatera izrazito polemična poglavja, kjer zapusti tla mirne, čisto objektivno hladne razprave. Ogorčenost, ki ga zavaja v te, mestoma prav južnjaško strastne izpade, nam je razumljiva, posebno če se spomnimo naših razmer, ki so v svoji malenkostnosti precej podobne opisanim.

Misli, ki jih Strajnić izvaja, so pravilne. Zgodovinski eklekticism ne more oživiti nekdanje, umrle umetnosti. Tudi je nespametno omejevati udeležbo pri taki monumentalni zgradbi s predpisovanjem izvestnega sloga na ozek krog arhitektov-domačinov. Zato se je treba z avtorjem bati, da po dosedanjih izkušnjah natečaj ne bo obrodil uspeha in da kljub silnim stroškom naša prestolica ne bo dobila resnično umetniške zgradbe.

K. D o b i d a.

Popravek. V 2. številki so se v kritiki o Gradnikovi pesniški zbirki vrinili nekateri pogrški: Na str. 121. beri namesto trezno obsežene... pridobitve — t v o r n o obsežene..., na isti strani namesto soopaja: sooplaja. Na str. 122. v stavku «Kot kraljestvo mesa...» odpade opazka v oklepaju.

Ans. Lajovic

Polemika

Fran Erjavec, znani izdajavec slovenskih pisateljev, prevajavec afriških pripovedk itd., je tudi urednik «Socialne misli». V prvem letošnjem zvezku tega krščanskega lista je nekrščansko zdelal vso nebogljeno slovensko kritiko od prvih do zdanjih dni. Obglavil jo je zviška in na mah. S strokovnjaško robotostjo se zaletava v «Ljubljanski Zvon», negalantno se obregne ob «ženski svet», drugih listov si direktno imenovati ne upa. Z zdravim humorjem razodene nezačudenemu svetu, da je njegova knjiga o Levstiku tako zanič, da bi morala naravnost izginiti s knjižnega trga (če bi bilo kaj pravice na svetu, bi menda sploh ne bila izšla). In kritika, slovenska kritika je to knjigo še pohvalila — o, milosrčna kritika! O, črna nehvaležnost! Ime ti je Erjavec.

Naposled pa mi pošteno pokadi pod nos. «V zadnjem času» — pravi — «začenja vnovič nastopati tudi v revijah strankarstvo.» To strankarstvo «nastopa» seve v «Ljubljanskem Zvonu». Tipičen primer za ta «nastop» je Erjavcu moje «famozno» poročilo o knjigah Vodnikove družbe. Zakaj, kako to? I, kar tako! To je res hud poper záme, posebno, če pomislim, da je prav za prav vsaka številka «Ljubljanskega Zvona» zgovorna priča tega mojega strankarstva, ki «nastopa». Famoza pa je stvar tembolj, ker je moral priti baš Erjavec, ki me je pregledal. On je gotovo edini med nami upravičen za to. On ni samo večak in strokovnjak za Afriko in Slovenijo, temveč tudi za slovensko kritiko in socializem sploh, dasi se «za enkrat v strokovno stran naše kritike ne bo spuščal». Vzlic tej blagi prizanesljivosti pa je Erjavec svoje strokovnjaštvo in nestranskarstvo že v zadostni meri dokazal s tem, da je dal v svojem listu natisniti neko poročilo o knjigah Vodnikove družbe, ki sicer ni podpisano, a je višek vsega nestranskarstva in strokovnjaštva. Ne, to ni samo ogorčena fraza, to je ogorčenje sploh. Ali pa: — po domače povedano — prav izdatno psovanje.

Sicer pa vse to ni zanimivo. Kajti Erjavcev in drugih takih besedovavcev je v današnjih čudnih časih pri nas legijon. Njih najlepša čednost pa je ta, da so — neškodljivi. Od mrtve besede živé, od tuje modrosti, od fraze. Zato hodijo po svetu z moškim in trdim korakom, pokonci glavo, z zdravim humorjem na ustih, zgovorni, vsegavedni, samozavestni in samozadovoljni. Kako genljivo jih je gledati: zakaj prah so in v prah se povrnejo.

Fran Albrecht.

Nove knjige

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

La Bruyère René, Hektorjev meč. Roman. Ljubljana. «Jutro.» 1926. 73 str. Cena broš. 18 Din, vez. 28 Din. (Knjižnica «Jutra», 15.)

Hartley Manners John, Peg, srček moj. Veseloigra v treh dejanjih. Poslovenil O. Šest. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1927. 99 str. Cena 18 Din. (Oder, zbirka gledaliških iger, 16. zv.)

Levstik Vladimir, Zápisky Tiny Gramontové. Ze slovinštiny přeložil B. Vybíral. V Olomouci. R. Promberger. 1926. 194 str.

***Mitrov Nenad**, Dve duše. Novi Sad. «Slavija». 1927. 103 str.

Wendel Hermann, Aus der Welt der Südslaven. Berlin. J. H. W. Dietz Nachfolger. 1926. 282 str.

Ljubitelje lepih povesti in romanov

opozarjamo na:

Boccaccio: Dekameron. I.—III. zvezek.

Boccacciov Dekameron je v svetovni literaturi priznано klasično ital. delo. Vsebuje sto novel, katerih snov je zajeta iz ljubezenskega življenja XIV. stoletja, opisana od najnežnejšega čuvstva do najviharnejših, najtemnejših strasti. V novelah nastopajo kmetje, meščani, plemiči, duhovniki, menihi in nune. Dekameronu so zaradi njegove vsebine preganjali, prepovedovali in zažigali, pa ga vedno znova izdajali in čitali. Kdor se hoče izvrstno zabavati in iz srca nasmejati, pa ne išče povsod nemoralnosti in pohujšanja, naj ga naroči in čita. Slovenski prevod je izšel v treh knjigah, ki imajo sto ilustracij. Dekameron je čtivo le za odrasle.

Sienkiewicz: Potop. Zgodovinski roman.

Po vsi Evropi najbolj znani in v svoji domovini najslavnejši je znani poljski romanopisec H. Sienkiewicz. Napisal je celo vrsto zgod. romanov, ki so pred 20 leti izhajali tudi v slovenskem prevodu, pa potem že zdavnaj pošli. — Vnovič jih je začela izdajati Tiskovna zadruga. Predlanskim je izdala kolosalni roman **Z ognjem in mečem**. Lani je izšel I. del romana **Potop**.

„Potop“ popisuje silno pestre dogodke v drugi polovici 17. veka na Poljskem, ko so Švedci, večinoma po izdajstvu poljske šlahte, zasedli večji del Poljske, jo plenili, onečaščali ter uganjali orgije zverinstva. Roman je izredno zanimiv; napet vseskoz, pester v slikanju idilskih in dramatičnih, celo groznih prizorov. V sredini dejanja stojita Andrej Kmitic, silen junak, spočetka izdajica, kasneje glavni reševalec domovine, in Olenka Bilevičeva, njegovo ljubljeno dekle.

Sienkiewiczovi romani izhajajo v snopičih po 20 dinarjev.

ZA LETOŠNJI BOŽIČ

so izšle sledeče **nove knjige** v založbi
TISKOVNE ZADRUGE V LJUBLJANI:

Iv. Tavčarja zbrani spisi. IV. zv.

(Grajski pisar. 4000. V Zall. izgubljeni Bog.)
Broš. 84 Din, v platno vez. 100 Din, polfrancoska vezava 106 Din.

Shakespeare - Župančič: Kar hočete.
Broš. 24 Din, vez. 32 Din.

Boccaccio - Budal: Dekameron. III.
S silkami. — Broš. 56 Din, v platno vez. 72 Din, luksusna izdaja 100 Din.

Maupassant-Tavzes: Povesti iz dneva
in noči. Broš. 30 Din, v platno vez. 40 Din.

Jos. Serbec: Spomini. Uvod napisal
dr. Iv. Prijatelj. Broš. 36 Din, vez. 46 Din.

Kunaver: Zadnja pot kapitana

Scotta.
S slikami. — (Odkritje južnega tečaja.)
Broš. 36 Din, vez. 44 Din.

Marija Grošljeva: Čebelica brenčelica. — Silkanica za otroke.
Broš. 30 Din.

Marija Grošljeva: Šale za male.
Silkanica za otroke. — Broš. 32 Din.

Hartley Manners - Šest: Peg, srček
moj. — Veseloigra v 3 dejanjih.
Broš. 18 Din.

Naročila sprejema knjigarna Tiskovne zadruga
v Ljubljani, Prešernova ulica šte. 54, nasproti Glavne pošte.